

CHRISTIANI THOMASII,

ICTI & PROF. PUBL.

PRAXIS LOGICES.

Seu

Brevia, perspicua ac be-

ne fundata Compendia, quomodo
homo Intellectum suum com-
ponere, & ad investigationem Veritatis se aptum
reddere; Veritatem cognitam aliis tradere; ali-
os intelligere ac interpretari; De aliorum senten-
tiis judicare, & errores apte refutare debeat. Ubi
complures vulgati errores passim hodie
grassantes ostenduntur ac perspi-
cue refutantur.

CUM PRÆFATIONE

In qua Autor rationes affert, ob quas
etiam ad cujusdam Realis de Vienna
Discursus & Dubia circa Introductionem ad
Philosophiam Aulicam non sit
responsurus.

*Nunc in gratiam eorum, qui Germanica ne-
sciunt, Latinitati donata.*

FRANCOFURTI & LIPSIAE,

Impensis JOH. FRIDERICI ZEITLERI. 1694.

**ILLUSTRISSIMO EXCELLEN-
TISSIMOQVE**

**SERENISSIMI POTENTISSIMIQUE ELECTO-
RIS BRANDENBURGICI**

SUMMO STATUS MINISTRO,

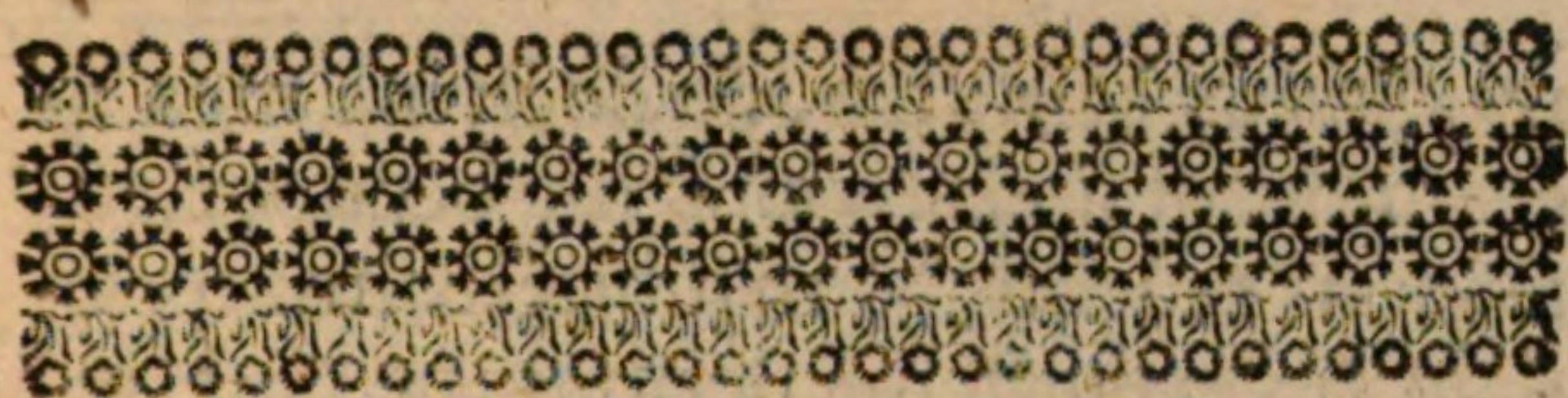
DOMINO

EBERHARDO

DE

DANCKELMANN

&c. &c.

ILLUSTRISIME,

GRATIOSISSIME DOMINE.

Primus hic liber meus est, quem hic Halæ conscripsi, ac studiosæ juventuti partim anno præterito, partim currentis anni initio publice explicavi, postquam *Serenissimus Potentissimusq; Elector Brandenburgicus* me in tutelam suam clementissime recepit, & facultatem concessit, ut & hic Collegia mea, quemadmodum ante Lipsiæ quoq; feceram, libere tutoq; haberem. Quam libertatem, quam *summa gratia Electoralis* comitata est, cum magna ex parte Illustriss. Excell. Vestræ gravissimæ intercessioni debeam, inde me obstrictum existimavi, uti hac submissa Dedicatione Illustriss. Excell. Vestræ tanquam *Magni Electoris* sum-

mo Statûs Ministro, de doctrina mea actionibusq; meis, quibus hic occupor, rationem reddam. Nam subjectissima quædam reverentiâ me detinuit, ne post dedicatam *Potentissimo Electori* primam Disputationem meam hic habitam, hujus quoque libri humillima oblatione priorem illam audaciam augerem atq; repperem. Ac facile quidem prævideo, multos me irrisuros, & tanquam Pædantissimum mihi objecturos, quod non erubescam dedicatione Logices in conspectum Excell. V. prodire, cum ipse fortasse hoc tanquam infaniam pædanticam in aliis olim vituperarim, quod Logicas & Metaphysicas in aulas portare, Ministros Status iis donare, eosq; Patronos & Deos tutelares Sapientiarum hujusmodi scholasticarum facere non vereantur. Imo facile contingere posset, ut alii solo titulo conspecto, occasionem arripiant, quia Excell. Vestræ opinioni de me noceant, quod fere annum integrum hic Halæ professione Logices hujus meæ, cujus hæc Praxis pars altera est, consumpserim, quasi orbis terrarum non abundaret libellis Logicis, nec in omnibus Academicis ac scholis inferioribus Collegiis ac

Lectio-

Lectiōibus Logicis omnia scaterent,
quæ cum vili pretio ubiq; possint com-
parari, me *Clementiss. Electoris* summa mu-
nificentia valde esse abusum. Ego vero
plane confido, quod absq; indecenti mei
adulatione de hac Logica mea, in primis
verò de hac ejus Praxi, pronunciare que-
am, nequaquam eam erubescere quin in
Aulas veniat. Adeoq; submissè spero i-
psam Excell. Vestram de hoc labore meo
hoc judicium laturam esse, quod eâ me-
lius quid atq; magis utile primo anno do-
cere non potuerim, modo dignetur hanc
dedicationem nostram oculis benignis
intueri. Inter Logicas & Logicos magna
est differentia. Vera Logica nil aliud es-
se debet, nisi Doctrina quæ ostendat,
quemadmodum homines recte uti rati-
one sua debeant. Quo nescio an quid in
mundo magis sit necessarium, & utile.
Et quæ ratione homo, qui hanc doctri-
nam non comprehendit, in ulla societate
humana, nedum in Aulis versabitur? Ni-
hilominus hætenus jam inde ab aliquot
seculis in Academiis Scholisq; Germanis
orbis literatus fundamentali hac doctri-
na veritatis carere coactus est, dum tu-
mida illa ac sophistica ars Syllogistica

hunc Logicæ titulum sine ullo funda-
mento impudentissime usurpavit, cum
non erubuerit prætere, se adoleſcen-
tibus viam oſtenſuram, qua veritatem
ope rationis ſuæ inveniant, & tamen ipſa
faſſa ſit ingenuè, inventionem veritatis,
tanquam finem externum non eſſe in
ſua poteſtate. Unde Viri quidam elegan-
ter eruditi diverſarum nationum, in hoc
ſeculo jugum ſervile veterum errorum
excutiente de hoc univerſali defectu par-
tim conqueſti ſunt, partim ipſi tentarunt,
quemadmodum eundem proprio labore
refarcirent. Solum ob præclaram rerū
mathematicarum ſcientiam Celeberri-
mum Equitem auratum Luſaticum, Dn.
Tſchirnhuſium commemorabo. Quan-
tum elaboravit, ut in Medicina mentis
ſuâ loco Syllogiſticæ Logicam genui-
nam ederet? ſimul exiſtimavit, Logicam
ſuam, cujus tam bona eſſet intentio, non
erubere debere, quo minus Galliæ
aulam elegantiffimam adiret, & coram
Rege ingenioſiſſimo (cur enim virtu-
tem etiam in communi hoſte noſtro non
laudemus ac magnificiamus?) ſeſe ſi-
ſteret. Fateor mihi lecto ejus libro pri-
mum juſtam occaſionem oblatam, rem
accu-

accuratius expendendi, componendique ingenium meum, quancquam jam per aliquot años totam Jurisprudentiam non sine applausu studiosæ juventutis docuissem, ac simul animadvertissem, quod & ipsi adversarii mei sine exceptione mihi nomen Philosophi non indocti concederent, præsertim cum sufficientia documenta ediderim, quod in arte syllogistica tam præsidendo, quam opponendo neminem, imo ne ipsos quidem hujus artis heroas, formidaverim. Sed hanc Methodum secutus quatuor abhinc annis tantam priorum conceptuum meorum mutationem causatus sum, ut si considerem ea, quæ inde ab eo tempore è cerebro meo exterminavi, valde me pudeat cæcitatibus, quæ antea in Philosophia ac Jurisprudentia laboravi, & doleam mundum, pari ratione per præjudicia humanæ autoritatis & præcipitantia seductum, in eadem adhuc cæcitate hæerere. Vanitatem verò Syllogisticæ ac victoriarum ejus adjumento partarum tam clare agnoscere cœpi, ut jam meri ludi pueriles mihi videantur. Porro emendationem Domini Tschirnhufii statim exploravi, & quoniam circa eam dubia non

pauca sese mihi obtulerunt , hæc dubia
mea decenter ac modeste in colloquiis
menstruis tum editis proposui. Id cum,
malevolorum quorundam (ut conjicio)
instigatione, loco modestæ responsionis,
qualem expectaram, duriter admodum
exceptum esset, & hac ratione paulo a-
crius, quam sperassem, inter nos fuerit
disceptatum, eo allaboravi, ut in gratiam
studiosæ juventutis ipse Logicam absq;
Syllogistica conderem, & simul in id in-
cumberem, ut vitarem vel emendarem
ea, quæ in Doctrina Tschirnhufii suspecta
dubiaq; mihi visa essent; siquidem sem-
per existimaram, Autorem eum à com-
muni via erronea in viam regiam veri-
tatis rediisse, quamvis in ea subinde in
devia nonnulla inciderit, quapropter eum
hac laude, quod glaciem mihi hac in re
fregerit, & si dogmata ejus (mea quidem
opinionem) interdum erronea non fuissent,
ego fortasse de veritate ipsis opposita
non cogitarem, defraudare nolo. Itaque
in priore parte Logices meæ ostendi,
quam facilis sit cognitio veritatis, ac in-
ventio novarum veritatum in quibus-
cunq; disciplinis, modò animus à perni-
ciosissimo autoritatis humanæ præjudi-
cio

cio purgetur, ac per id inveterati errores vulgati firma animi sententia seponantur, nec vita deplorata illa Syllogistica, & doctrina communi de demonstratione præter necessitatem intricata, excrucietur. Adeo ut & homines ejus status, qui alias in Republica ad statum litteratorum sic dictorum non refertur, sine labore & defatigatione ingenii, item sine auxilio latinæ lingvæ, sapientiæ, æque ac eruditi sic dicti, participes fieri queant. Logica mea omnium oculis est exposita, neque hic opus verborum ambagibus habeo. In hac altera autem parte conatus sum infinitos errores vulgatos, qui in praxi Logices committi solent, indicare, atque demonstrare, quemadmodum cavendi sint, ac doctrinæ maxime necessariæ & in omnibus Academiis hætenus neglectæ sint supplendæ, ubiq; vero Philosophum liberum, qui ad sectam nullum inclinaret, sed sola rationis suæ cognitione niteretur, me exhibere studui. In hanc rem in capite *primo* monstravi, quemadmodum secundum doctrinam Cartesii in emendatione intellectus *dubitandi* faciendum quidem sit initium, nec communibus vociferationibus animus inde ab-

strahendus, sed è fundamento simul ostendi, non rectè statuere Cartesium, quando evincere conatur, omnia in dubium esse vocanda, sed nonnulla necessario, tanquam indubias veritates in hac erudita dubitatione excipi oportere. Demonstravi, quod non solum aliquis salva conscientia, & absq; transgressione quartipræcepti, à *doctrina Præceptorum & Parentum suorum decedere* possit, sed & idem facere debeat ita poscente veritate. Evici artium & disciplinarum omnium nullam esse nobiliorem, nec magis necessariam, *cognitione sui*. In *secundo* capite ulcera vulgaris methodi docendi Academiarum ac Scholarum, instar canceri per totam Europam late grassantia, aperui, & errores perniciosissimos nostro tempore præcipuè emergentes, videlicet *quod ad bene agendum certa vocatio requiratur; quod errantes tanquam venenum clandestinum non sint nobiscum tolerandi; animose oppugnavi, simul viam hactenus nondum tritam ostendi, quemadmodum in adolescentibus excitandus sit amor discendi atq; attentio, ac Sapientia his sine magno labore, nec aliter ac continua quadam ac grata conversatione communicari debeat*. In *ter-*
tio

tio capite doctrinam generalem de *arte*
ac scientia interpretandi, sine qua nec Juris-
Consultus, nec certo modo Theologus se
pro Viro docto in facultate quidem sua
vendere potest; imo sine qua nec veri-
tas ab aliis tradita, nec errores commissi
intelligi ac cognosci queunt, quæq; adeo,
dexter (ut ita dicam) oculus est eruditi-
onis, sed hactenus in Academiis vel plane
intermissa, vel præter necessitatem cum
difficultate & tædio, & minus quam de-
cet, tradita est, in breves, perspicuos, & fa-
ciles aphorismos observationesque con-
traxi. Ac in Institutionibus quidem Ju-
risprudentiæ Divinæ superioribus annis
editis hanc doctrinam, maximam par-
tem ad ductum eorum, quæ Grotius &
Dn. Pufendorfius circa eam docuerant,
simul proposueram, ibique demonstrare
cœperam, vulgatam illam regulam Ju-
risconsultorum, quam & Grotius magno
studio conatus est declarare: *Favorabilia*
esse extendenda, odiosa restringenda, nullius
pretii esse; Sed cum posteriores cogita-
tiones prioribus semper meliores sint;
in hoc tertio capite Logicæ præsentis o-
stendi, adhuc *plures* ejus *farinæ regulas in-*
utiles dari, ortas è falso hoc præjudicio,
quasi

quasi tres distincti interpretandi modi, quos interpretationem declarativam, extensivam & restrictivam appellare solent, singuli peculiaribus regulis egerent, id quod præjudicium ipse in Institutionibus Jurisprudentiæ Divinæ nondum deposueram. Adeoque perspicue demonstravi, hanc regulam æque absurdam ac æquivocam esse, quando prætendunt, *orto dubio, verba in propria significatione esse accipienda*; sed adhuc absurdius (sive id in Juridicis, sive in Theologicis controversiis fiat, quorum hoc fere unicuique notum est) tanquam articulum fidei præsupponi; *Verba Testamentorum in sensu proprio accipi oportere*, cum millena afferri possint exempla, in quibus hæc regula fallat, & plura fortasse his, quæ ad regulam illam applicari queant. Taceo, quod, quantum memini, in dicto capite *primus omnium regulas fundamentales generales interpretationis mysticæ condiderim* & quomodo differant ab interpretatione literali, perspicue ostenderim. In quarto capite *fontes plerosque falsorum ac fallacium judiciorum*, quæ etiam Eruditi, imò integræ Societates de libris eorumque autoribus ferre solent, inter alia detexi, & tandem

cap.

cap. ultimo commonstravi, è sententia
hac erronea *Disputationes & Refutationes errorum cum Bello comparari posse*, omnia
incommoda atqve mala in disputationi-
bus & scriptis polemicis Eruditorum pro-
manare, & alterum illum *per quaestiones*
disputandi modum, quem Christus & ple-
rique Ethnicorum adversus adversarios
suos usurparunt, *priorem* & utilitate &
commoditate in refutandis errantibus
deq; errore suo convincendis, usitatam
Syllogisticam sophisticam illam longè
superare. Taceo jam alias observatio-
nes complures, in hac Praxi Logices
hinc inde obvias, ad emendationem er-
rorum latè grassantium facientes. Itaq;
tantum abest, ut verear ne ingenia neu-
tri parti obnoxia, quæ hæc accuratè ex-
pendent, hunc laborem meum, quem in
molienda & profitenda doctrina Logica
in me suscepi, vituperaturi sint, ut con-
fidam potius, ipsos me laudaturos, vel sal-
tem ex posteris non defuturos, qui in no-
va hac Academia, quam jam hac in urbe
parat *Sereniss. ac Potentiss. Elector*, inter alia
hoc quoq; tanquam singulare quid no-
tabunt, hanc primam fuisse inter Acade-
mias Germaniæ, in qua loco Logices il-
lius

lius sophisticae, vera Logica, tanquam genuinum omnium bonarum disciplinarum fundamentum, publicè doceri cœpta sit. Pluribus in defensionem meam adducendis ideo supersedeo, ne sub defensionis specie me vana gloriatione efferre videar. Enimverò si hoc intendissem, libro meo inscriptionem Logices vulgò contemptissimam neutiquam præfixissem, sed alium quendam titulum speciosum & sesquipedalem, quo alliceretur Lector & commendaretur argumentum libri, quævisissem. Potuissem enim eum appellare *Artem artium, Nucleum omnis Sapientiae, Fundamentum omnium Scientiarum*, vel modo magis quidem historico, sed consveto tamen & Lectores invitante: *Margaritam Eruditionis, Ornatum sponsalem animæ humanæ; Amphoram veritatem è profundo inscitiae exhauriendi, Verum Lapidem Philosophorum; Phœnicem in Germania natum, Archi-Reginam Sapientiae. &c.* Sed malui ut liber titulum, quam ut titulus librum venderet, ac sub contempto titulo merces bonas, quam malas sub inscriptione magnifica, Lectori exhibere. Cæterum bene video non esse, ut Philosophia mea nomen Eruditi præ cæteris

Eru-

Eruditio quæram, postquam re ipsa apud
me deprehendi eruditionem, quæ à lite-
ratis quidem discitur, veritati atque sa-
pientiæ impedimento potius, quam e-
molumento esse, & ut in indaganda sa-
pientia omnium Locorum communium,
imo Parentum ac Præceptorum obli-
scendum est, ac nil quam proprius intel-
lectus tanquam donum DEI usurpan-
dus, atque ad institutum conferendus; ita
etiam hominem illiteratum, & in his mi-
lites, mercatores, patres familias, imò o-
pifices, rusticos & fœminas, modo de-
ponant præjudicia, adhuc majus quid
in proponenda veritate posse præstare,
quam ego vel alii, qui longa consuetu-
dine impediti ex aviis humanæ autori-
tatis ac deplorata illa φιλοβιβλία, quantum
etiam cupimus, emergere nequimus.
Atque huic imperfectioni confido quod
nævi illi, qui forte præter opinionem me-
am in hac Logica mea adhuc supererunt,
bona autem atque utilia, quæ in ea conti-
nentur, omnia, in primis gratiæ divinæ,
deinde libertati veritatem tutò ac intre-
pidè indagandi à *Sereniss. Potentissimòq; E-*
lectore, intercessionem Excell. Vestræ, mihi
clementissimè concessæ tribuentur. Po-
stremo

stremo sicut hâc libertate ego quidem
nunquam abutar, sed cum rectam Ratio-
nem atq; Virtutem, tum *Serenissimo Electori*
semper debitam subjectissimam Obedi-
entiam, ac erga Excell. V. summam Re-
verentiam, hic limites mihi ponam; ita
ab Excell. V. reverenter peto, ut hunc
qualem cunq; librum meum gratiose sus-
cipere dignetur, atq; summum erga me
favorem porro continuet, nec de inge-
nua fidelitate mea unquam dubitet. Ha-
læ d. 29. Sept. 1691.

ILLUSTRIS EXCELL. V.

deditiss. Cliens

CHRISTIANUS THOMASIUS.

P R Æ F A T I O.

Honorande Lector

I.

IN Præfatione primæ partis Doctrinæ Logicæ hoc præcipue intendi, quemadmodum rationes indicarem, quibus permotus cum Rhegenio, qui Introductioni meæ ad Philosophiam aulicam Logicam suam voluit opponere, in arenam non sim descensurus, videlicet quod deprehenderim, eum Autorem historiæ Philosophicæ nimis esse imperitum, ac hypothesium cum veterum, tum recentiorum Philosophorum, unius Cartesii exceptis, ignarum. Cujusmodi homines in præfatio Introduct. nostræ præfixo monueram ac oraveram, ne adversus me calamum stringerent, vel, si nolint desistere, ne mihi vitio verentur, si ipsis non respondeam. Itaque existimassem, bonam Introductionem meam tandem aliquando omissum iri, præsertim cum in Logica Germanica ipse multa tam quoad methodum, quam etiam rem ipsam, correxissem, vel saltem eum, qui amplius ei insultare cuperet, prius sese exami-

b

exami-

examinaturum, an magis *ex hoc fine* veritatis promovendæ gratia, quam vanæ gloriæ cupiditate allectus calamum arripiat, deinde vires suas exploraturum, an non causas tantum accuratè intelligat, cur Logicæ vulgares nullius sint pretii, sed sufficientibus etiam rationibus instructus sit, quemadmodum vel de nova quadam emendatione cogitandum sit, vel cur naturali potius intellectu sine ulla emendatione contenti esse debeamus. Nihilominus tamen sub nundinas Vernales Lipsienles hujus anni 1691. novus quidam Scriptor prodiit, qui sub mutuato nomine *Realis de Vienna, J. U. D. & Philos. Stud. Discursus & Dubia in hanc Introductionem meam* edidit, eamq; prope à capite usque ad calcem acriter perstringere conatus est. Is liber, si titulo credas, Ratisponæ, ac sumptibus quidem Autoris impressus esset; sed communis fama, & aliæ verosimiles circumstantiæ eum demonstrant Francofurti ad Viadrum & Typographum & Venditorè invenisse; Cæterum titulus res præclarissimas ac utilissimas promittit, quoniam Autori visum est discursus & dubia sua ita prædicare: *In quibus de natura & constitutione Philosophiæ differitur, de ratione studiorum judicatur, & in quo consistat vera sapientia, ostenditur.* Ea promissione etiam adductus sum, ut hos discursus eò avidius perlegerem, num forte reperire possem, an Autor in his partibus ad veram sapientiam, quam per annos aliquot debito cum zelo indagassem, summe

me necessariis, me de errore aliquo convicerit, vel viam meliorem mihi ostenderit. Sed in prima statim hujus libri perlustratione tot clara & perspicua reperi indicia, quæ non aliud, quam sequens judicium de eo mihi extorserunt: Autorem libri, quoad intellectum esse Virum insigni capacitate ad cognoscendam veritatem præditum, sed qui eam capacitatem ad cognitionem potius errorum quorundam communium contulerit, quam ut eorum originem, nimirum præcipitantiam & dependentiam ab aliorum hominum autoritate inquirere vel indagationi veritatis debita attentione incumbere voluerit. Quoad voluntatem esse hominem, qui duobus affectibus contrariis, amore ac odio, fundamentis rationi congruis destitutus, hinc inde misere abripiatur, iisque irritatus ab extremo altero in alterum contrarium incidat, & intellectum suum natura præstantem, his adeo passus sit supprimi, ut eorum invitatione talia scribat, quorum ipsum puderet, si ab his affectibus esset immunis; Cæterum animositatem ipsi nequaquam deesse veritatis investigandæ & adversus omnes defendendæ, nisi cum duo affectus enumerati impellerent, ut hanc animositatem suam sæpius præpostere ad errores defendendos conferat. Id judicium ut ferrem de eo, sequentibus rationibus commotus sum; quia totus liber ostendit, quod

1. in Historia Physica & quæ alias ad hoc studium referuntur, & ex parte etiam in Mathesi non

vulgariter profecerit. 2. Quod vanissimos errores Philosophiæ Scholasticæ, & inprimis artis Syllogisticæ in Scholas introductæ non obscure indicet, eosque ingenua quâdam animositate oppugnet. 3. Quod inde in errorem prolapsus sit, ut Logicam plane exauctoratam cupiat, & solo hominis intellectu naturali nixus, omnes Logicas non necessarias, imo perniciosas existimet. 4. Quod ipse in Discursu suo magis more oratorio, & verbis affectus animi prodentibus, quam more Logici modesti disputet. 5. Quod non erubescat Sophistico more statum controversiæ hinc inde pervertere, conceptus confundere, verba adversariis suis pro lubitu mutare, aliqua omittere, alia inferere, &c. 6. Quod per totum librum nimium amorem erga Germanos, & nimium erga Gallos odium prodat. 7. Quod me interdum & eximie quidem, nec ob aliam rationem, quam quod conatus sim ostendere, etiam in Germanica lingua erudita quædam scribi posse, immoderatus & indecenter laudet; ex adverso autem me frequenter & magna cum vehementia, quod in scriptis meis aliquem erga nationem Gallicam favorem ostendissem, acriter & enormiter perstringat. 8. Universim autem nequaquam id præstet, quod titulus libri pollicetur, neque è fundamento exponat, quæ ad justam veritatis cognitionem, & qua ratione adolescens ad eam consequendam studia sua instituere debeat, pertineant, sed iterum affectu nimio erga Physicam atque

Mathe.

Mathesin abreptus reliquarum disciplinarum, inprimis vero nobilissimæ partis Sapientiæ humanæ, Doctrinæ Ethicæ, fere omnino obliviscatur. Nec opus est, ut pro asserendis his, quæ jam de Autore recensui, loca aliquot ex eo excerpam, siquidem id Lector non stupidus fere in omnibus paginis, imo fere in singulis lineis frequenter offendet. Itaque his rationibus adductus statim decrevi libro isto responsionem nullam opponere, idque non ex intempestiva quadam arrogantia, sed quod existimabam nulla responsione opus esse, sed Lectorem æquum atque prudentem facile insufficientiam fundamentorum Autoris cogniturum, stupidum vero atque iniquum & adversus me præoccupatum firmis etiam argumentis ad sanam mentem cogi non posse. In qua scientia non parum sum confirmatus, cum ex idoneis testibus cognovissem, antagonistas meos initio quidem vehementer exultasse libro hoc in catalogo conspecto, mox autem de hoc gaudio remisisse, cum vidissent, quod Autor non felicius instituto suo satisfacisset.

2. Fateor tamen me optasse, ut Autorem cognoscerem, ac initio decrevisse, uti ei saltem literis privatis originem præjudiciorum suorum ostenderem, quandoquidem per superius puncto 1. & 2. annotata, non pauca in ipso bona observaram; Sed quamprimum quisnam esset, mihi esset significatum, statim mutavi consilium. Illico enim deprehendi, quod imaginem suam tam

accuratè expreſſerit, ut me eum divinando per me non inveniffe, pene puduerit, cum Lipſiæ mihi tam familiaris fuerit, ut pleraq; arcana ſua mihi crediderit, cæterum ipſe eum melius, quam ipſe ſe, cognoverim. Non credidiſſem tamen eum tantâ fore patientia, ut tantæ molis librum conficeret, quoniam ejus ingenium nimis lubricum exiſtimabam, & putabam eum tanquam familiarum meum, & cui occaſio non deeſſet, quotidie ſententiam ſuam mecum conferendi, & cum Introductionem meam Lipſiæ Diſputationibus inſtitutis defenderem, mihi opponendi, non tam ſtratitice me tractaturum; Præterea fortunæ inclementia, cum qua tum conflictabatur, cum prodiret hic liber in publicum, è qua calamitate nondum emerſit, non videbatur ei tantum Facultatis poſſe concedere, uti de libro edendo cogitaret. Sed cum cognoviſſem, quod hunc librum conſcripſerit, priusquam in hanc miſeriam incidiſſet, non potui aliam cauſam, qua impuſus fuerit, divinare, quam quod ipſi, poſtquam me inſcio me ſub ficto nomine Ignatii Menſificis adverſus libellum quendam famoſum defenderat, (qua de re in Dedicatione Cogitationum mearum menſtruarum ingenuarum pluribus egi,) non tantas ei gratias, quantas ipſe ſperabat, ſed multis ac gravibus de cauſis, quantopere hæc mihi diſpliceret deſenſio, oſtendi, ſimul etiam alio tempore eum modeſte, libere tamen (quod eſt amici officium) ob nimiam ejus vehementiam, monui,

monui, ac prædixi, qualem ea habitura esset eventum. Jam cum intime eum agnoscam, atque intellexerim, quod in semel conceptis opinionibus incorrigibilis, & in extremo gradu pertinax sit, nec ob aliam causam in ingens istud malum, in quo adhuc hæret, & cujus finem nondum potest prospicere, inciderit; & supervacaneum foret ac irritus labor, etsi ei summo studio præjudicia in libro suo commissa clarissime ante oculos ponerem, & adversarii mei forte inde occasionem captarent me calumniandi, quod aliorum scripta hætenus mihi opposita non refutarem, huic vero Autori respondi, quem scirem in eo statu vivere, in quo porro adversus me scribere ægre posset: Adeoque etsi constitui, huic libro respondere, tamen unica hæc consideratio sufficeret, ut me inde abstraheret.

3. Imo in universum omnibus, quotquot in posterum adversus me forte scripturi sunt, certis de causis, vel parum, vel nihil respondere constitui, nisi videam dignitatem ipsius doctrinæ poscere, ut eandem responsione opposita aliquanto clarius exponam, vel Autorem non affectibus concitatum, sed ex solo amore veritatis adversus me scripsisse intelligam. Posteaquam enim hanc libertatem mihi usurpavi, in Cogitationibus meis mensuris de recentibus Scriptoribus, sine personarum respectu libere judicandi, sanam rationem offenderem, si aliis eandem libertatem denegare, & omnia contra me scripta refutare vel-

lem. 2. Si ea, quæ de me adversarii vel judicant, vel deinceps judicabunt, veritati respondent, potius opus habeo, ut errores meos abjiciam, & defectus meos corrigam, quam ut eosdem defendam. Sin repugnant veritati, neque ad me neque ad scripta mea pertinent, quæ omnium oculis sunt exposita, & imprudenter agerem, si præter necessitatem hunc laborem mihi imponerem. 3. Silentium hoc aptissimum remedium mihi esse videtur, quo inimicis meis os obturem. Si cum adversariis meis semel certamen inirem, haberent, quod vellent, ac famosis libellis suis aliisque scriptis mihi tantum negotii facefferent, ut cogerer labores meos ordinarios negligere, & nihilominus tandem aliquando mihi esset tacendum. Quod si taceo, levatus sum hoc onere, nec invidео adversariis meis hanc gloriam, ut sibi videantur me ad silentium redegissem. Veritas nihilominus manebit veritas, modo semel eam perspicue proposuerim, etsi de ea non cum unoquoque contendam. 4. Ita & realiter hos possum refutare, qui me in orbe diffamare sunt conati, quasi essem tam ambitiosus ac vindictæ cupidus, ut neminem, qui mihi contradicat, mecum tolerare possem. Equidem satis libere & scripsi & docui, neque me inde ullo vel timore vel amore passus sum deturbari; verum nil nisi amor libertatis ac veritatis me eo compulit, quo obtento facile pati possem, si alius quis in eadem cathedra, quæ ego doceo, contrarium doceret; imo ipse audito-

ditores meos admonerem, uti has lectiones frequentent. 5. Deniq; impofterum inconueniens foret, neq; id responderet his præceptis ac monitis, quibus cap. ultimo hujus Praxeos Logices de communi abusu Scriptorum polemicorum prolixè atq; ex fundamento egi, fi ipfe auditoribus meis bono exemplo præire nollem. Neq; tamen aliquis exiftimet, quafi nemini doctrinæ meæ rationem reddere velim. Nam id & fummo Magistratui, fi à me pofcatur, lubens præftiturus fum, & unicuiq; qui ex amore veritatis de doctrina mea mecum velit difceptare, quantum cupit, fatisfaciam. Cæterum non diffiteor infirmitatem meam. Nam ut id fcriptis reciprocis agam, natura quidem abhorreo, quippe qui hoc defectu laborem, ut nulli rei magis fim inidoneus, quam commercio literario, adeoq; debitum hoc negliger fere exfolvam, dum per totum diem malo docere, vel aliud quid agere, quam per horæ quadrantem uni epiftolæ respondere, adeoq; hac occasione omnes, quibus hoc humanitatis officium per aliquot annos adhuc debeo, publice oro, ne id vitio mihi vertant. Contra fpero, fi quis fermonibus ultro citroqve habitis mecum velit difceptare, quod unusquisq; hoc testimonium mihi conceffurus fit, quod non folum eum quocunq; tempore audiam, & humane excipiam, fed & ingenue libereq; omnibus, quæ vel in ingenio meo, vel in qualicunq; bibliotheca mea in promptu habeo, inferviam. Imo hoc ipfo polliceor o-

mnibus, quotquot de dogmate quodam meo, ex amore veritatis publice mecum disceptare desiderant, me quovis tempore, quoties velint, five Germanice five Latine, five secundum vulgarem consuetudinem artis syllogisticæ, five per quæstiones & responsiones, paratissimum fore, atque confido, quemlibet hac contestatione mea esse posse contentum, quandoquidem non video, quid à Viro honesto ac veritatis amante præterea prætendi queat, neq; ipse mihi maiorem libertatem erga dissentientes unquam expeterem. Vale Lector Honorande, ac futuro Mercatu Paschali, Deo vires ac valetudinem præbente, Doctrinam Ethicam nostram expecta.

F I N I S.

PRA-

PRAXEOS LOGICÆ

CAPUT PRIMUM

DE PROMPTITUDINE VERI- TATEM PROPRIA COGITA- TIONE INVENIENDI.

ARGUMENTUM CAPITIS.

Connexio & necessitas Doctrinæ de Praxi Logi-
ces. n. 1. 2. 3. Hujus doctrinæ partes quinque. n. 4.
Methodus generalis in eadem. n. 5. Cur initium
fiat à promptitudine veritatem propria cogita-
tione indagandi. n. 7. Examen Auditoris, n. 8.
(1) Secundum ætatem. Quæ ætas maxime ido-
nea sit ad artem ratiocinandi? n. 9. 10. 11. 12. (2)
Secundum cupiditatem atq; desiderium ejus, illud
non sit nimis fervidum neq; impatiens, n. 13. 14.
15. 16. Nec à desiderio voluptatis & otii supere-
tur. n. 17. 18. 19. 20. Copulatum sit cum attentione
doctrinarum Præceptoris, n. 21. 22. (3) Secundum
ejus animi magnitudinem, ac robur adversus ho-
stes veritatis, & pericula inde emergentia. n. 23. 24.
Cause, quæ hominem adolescentem adversus ea
excitare debent. n. 25. 26. 27. Præcepta, ad quo-
rum ductum est investiganda ac cogitatione pro-
sequenda veritas. Expugna præjudicia. n. 28.
(1) Simul sumpta, h. e. Dubita. n. 29. Quid hic
observandum. n. 30. Dubium est vel Scepticum
vel Dogmaticum. n. 31. Posterior significatio est
hujus

hujus loci. n. 32. 33. Non potest certa ratio afferri, cur dubitandum sit, dari aliquas veritates, n. 34. quandoquidem & pueri hoc certò cognoscunt. n. 35. Et procedente ætate adhuc certiores redduntur. n. 36. Proponuntur causæ, cur maturescente intellectu, de omnibus tandem dubitandum sit. n. 37. Earum vanitas ostenditur: Non sequitur, quod sæpe me fefellit, id semper me fallere potest. n. 38. Multò minus, quod me potest decipere, id etiam me (actu) decipiet. n. 39. Utrumq; exemplo de tribus tesseris desumpto declaratur. n. 40. 41. Contrà, quia certò scis, quod sæpe te deceperis, non potes de omnibus dubitare, n. 42. 43. 44. Imo ne potes quidem dubitare, nisi concedas, esse aliquid verum. n. 45. Non opus est, ut de omnibus dubites, etsi nondum scias, quænam sint vera. n. 46. 47. 48. De quibus sit dubitandum? n. 49. 50. Non de propositionibus, quas statim comprehendimus, e. gr. quod vigilemus, quod manus & pedes habeamus, n. 51. 52. 53. Quorum exempla sunt innumera. n. 54. Sed de veritatibus fundamentalibus, & conclusionibus remotioribus, n. 55. Et primum quidem de illis, n. 56. Id quod communiter negligitur. n. 57. Etiam in Academicis. n. 58. Eas vero qui jam rite didicit, hunc non opus est de iis denuo dubitare. n. 59. 60. Differentia inter dubitationem de principiis, & de conclusionibus remotioribus. n. 61. Exempla nonnulla necessaria hujusmodi conclusionum. n. 62. Quid tandem hoc præcepto: Dubitandum esse, significat.

significetur, n. 63. Dubitationis hujus utilitas. n. 64. Qualis sit ordo observandus in dubitatione de conclusionibus remotis. n. 65. Dubitare idem est, ac interrogare, & quærere. n. 66. Non id, de quo dubitatur, pro falso habere, n. 67. Quoniam horum duorum est contradictio. n. 68. Et ne Sceptici quidem eò processerunt. n. 69. Præterea multum differt, an aliquid non habeam pro vero, an pro falso id habeam. n. 70. Et plura inde resultant absurda. n. 71. 75. Quæ eo non tolluntur, quod se excusant id non fieri seriò, sed saltem ad interim. n. 72. 73. 74. Hac allata declaratione nostra potissima eorum argumenta nos non feriunt, qui asseverant, non esse dubitandum. n. 76. Sed hoc in nos dictum erit, quod adversus nos urgeri potest, iniquum esse de Deo dubitare. n. 77. Responsio ad hanc objectionem. Puerorum de Deo opiniones humana autoritate magis nituntur, quam veritatibus fundamentalibus. n. 78. Cujusmodi sit istud, quod dicitur, Certitudinem de Existentiâ Dei &c. gentiliū cordibus esse inscriptam. n. 79. Evidens Demonstratio, postulatam à nobis de Deo, ejusq; providentiâ dubitationem nequaquam eò perducere, ut hominem vel ad momentum Atheum esse oporteat. n. 80. 81. 82. Sed potius, ut ab Atheismo longissime abstrahatur. n. 83. Scripta Anti-Atheistica & Theologia naturalis eorum, qui dubitationi adversantur, reapse sententiam nostram comprobant. n. 84. 85. 86. (2) In specie præjudicium autoritatis. Nullius hominis

minis auctoritati confide. n. 87. Ne ipsis quidem Magistratibus, Parentibus ac Præceptoribus exceptis, n. 89. 90. Cur officium discentium erga Præceptores officio liberorum erga Parentes vulgo æquetur, vel omnino præferatur. n. 91. Nomen Præceptoris quos complectatur, à quorum auctoritate discedere non liceat? n. 92. Qui axioma nostrum negat, hunc necesse est hominibus infallibilitatem aliquam tribuere. n. 93. Nec prætereundum est, ut alter, contra quem disputat, errorem Præceptoris sui relinquat. n. 94. (3) In specie Præjudicium præcipitantiæ, In meditatione tuâ singulis accurate esto attentus. n. 95. Hinc attentionem tibi comparabis. n. 96. Judicium acues & à multis periculis telerabis. n. 97. Duo hæc posteriora axiomata etiam in verosimilium investigatione usum suum præstant. n. 98. In his valor testimoniorum ad conceptus accidentales non est extendendus. n. 99. Quod vulgo quidem fieri solet. n. 100. Id quod nonnullis exemplis demonstratur. n. 101. Auctoritas ne in verosimilibus quidem testimoniis fidei meæ regula est. n. 102. e. g. in historicis. n. 103. Usus attentionis in dijudicatione verosimilium. n. 104. Alterum Axioma generale: Superatis præjudiciis: Elige tibi inter disciplinas eam, quæ ad veram Sapientiam te deducit. n. 105. 106. Distin-
de classes humanarum disciplinarum. n. 107. 108. (1) Utiles. n. 109. Quarum præcipua est, quæ æternam felicitatem intendit. n. 110. 111. Cui succe-
dis

dit disciplina comparandi quietem animi. n. 112.
113. 114. Hinc Doctrina conservandæ valetudinis
n. 115. Sequitur tandem Doctrina tractans bona
fortune. n. 116. (2) Honestæ delectantes. Quid
sub his intelligatur. n. 117. Et earum exempla. n.
n. 118. Quem usum in genere præstent. n. 119. 121.
In specie Historia, Discipline Mathematicæ, Do-
ctrina decori, & jucundiores partes Physicæ. n.
120. In sectandis hisce studiis utiles discipline non
sunt deferendæ. n. 122. Quod sæpissimè contingit.
n. 123. (3) Inhonestæ delectantes. n. 124. Quarum
nonnullæ præjudicium autoritatis alunt, ut Me-
taphysica Scholastica. n. 125. Aliquæ præcipitan-
tiæ serviunt. n. 126. Ut scientiæ Magicæ. n. 127.
Quid sentiendum sit de Geomantia, Cabala &c.
n. 128. 129. 130. 131. Porro: Veram Sapientiam in
te ipso quære. n. 132. Disce te ipsum cognosce-
re. n. 133. Nimirum (1) in collatione cum bestiis.
n. 134. (2) Cum aliis hominibus. n. 135. (3) Cum
DEO. n. 136. Secundum ductum triplicis homi-
num Status. n. 137. Quantum temporis ad hanc
cognitionem requiratur. n. 138. Verosimilia ho-
mini interdum tantum conducunt, quantum in-
dubiæ veritates. n. 139. Nonnunquam majorem
quoque usum præstant. n. 140.

I.

Perspiciue eqvidem ac satis prolixè
hactenus in priore parte Logices
ostendimus, quid verum, quid fal-
sum,

sum, quid incognitum sit, quid verosimile, quid verodisimile : Item quibus in rebus certa, clara ac perspicua cognitio obtineri possit, quodque in inveniendis novis veritatibus non deceat subtiliter artem affectare, sed ductus potius sanæ rationis sequendus sit. Originem denique errorum omnium è fundamento, ut speramus, demonstravimus. Sed istæ tamen speculationes non videntur sufficere adolescenti Philosophiæ comprehendendæ cupido.

2. Oportet enim Logicam institueri homines, *quemadmodum intellectus suo recte uti, eoque aliis commodare debeant.* Itaque sicut in omnibus disciplinis practicis, non sufficit rem, quam exerceri oportet, generaliter cognovisse, eamque definire ac dividere posse ; Sed *compendia* quoque hominibus ostendenda sunt, quibus in praxi utantur, ut finem exoptatum felicius assequantur : Id quod ex Exemplis doctrinæ pugillatoria, saltatoria, ludi pile, adeoque in artibus mechanicis omnibus (ut *Ethicam & Politicam* taceam) manifestum est.

3. Hactenus tantum ostendimus, *quomodo cognitio veritatis comparata esse debeat, & quem-*

& quemadmodum ejus loco *erroribus homo sit repletus*. Jam si in hac consideratione vellemus pedem figere, profecto adolescentem doctrinæ cupidum quam maxime consternatum relinqueremus, idemque ageremus quod e. g. Magister saltandi, qui homini saltandi artem eo docente comprehensuro multa de terminis ad hanc artem pertinentibus itemque de humani corporis aptitudine inculcaret, ei que postea perspicue ostenderet, quod inepte admodum saltet, nec proportionem cum tactu musico, (la cadence) servare sciat, eoque discipulum dimitteret.

4. Supra indicavimus, hanc partem Logices quinque capita comprehensuram. 1. Quemadmodum ipsi veritatem indagare ac *cognoscere*, 2. Veritatem cognitam aliis *communicare*, 3. aliorum sententias *intelligere*, 4. de iisdem *judicare*, & 5. errantes *refutare* debeamus.

5. In singulis hisce nil erit magis necessarium, quam ut cum *necessaria* quædam *compendia* ostendamus, tum *inidonea* quædam, licet vulgo usitata, hinc inde notemus.

6. Ac merito quidem de *promptitudine veritatem propria cogitatione indagandi* ordinur, quoniam hæc ea ipsa pars Logices est, quæ ostendit, quomodo *intellectu nostro recte uti* debeamus, cum reliquæ 4. partes modo dictæ doceant, quæ *ratione aliis intellectu meo inservire* debeam. Quomodo autem inserviam aliis, si mihi ipsi eo prodesse neqveo?

7. Præterea proluxa errorum consideratio in capite præcedente ostendit, quod in Praxi Logices omnino à meipso auspicari, mihiqve ipsi trabem ex oculo eximere me oporteat, quia me æqve ac alios erroribus refertum deprehendo.

8. Age itaqve, DEO volente videamus, quidnam circa propriam meditationem observandum sit. Sed ante omnia tute es considerandus, num ad praxin Logices exercendam aptus sis, vel tu ipse potius te explorabis, an ea quæ huc requiruntur, *te prestare velle animus sit?*

9. Nimis videris *adolescens*, & ut ex te audio, tantum 17. annos habes. Sed hoc non obest, sed hoc ipso prævales. Solet enim hac ætate intellectus naturalis fere maturefcere. Jam quo serius quis intellectu

tellektum maturefcente cerebellum suum
evacuare incipit, eo peiori res ejus loco
sunt, quoniam tum præjudicia radices
indies altiores agunt, adeo ut non, nisi
maximo labore adhibito, decedere ea
contingat.

10. Hinc manifestum est, quod ex u-
na parte *Puer* sese non sit exhibiturus
idoneum auditorem Logices, seu uni-
versalis fundamenti Philosophiæ, quia
ob defectum maturitatis intellectus, ne-
que integras ideas in partes accurate
dividere, neque nimiam generalitatem
axiomatum comprehendere, neque
præjudicia cognoscere capax est: sed,
quod supra quoque monui, ejus Præce-
ptores solum operam dent, ut ex con-
clusionibus ejuscemodi, quæ sunt ad
captum puerorum, quantum quidem
ejus fieri potest, errores ipsi non im-
primantur.

11. Altera ex parte *Senex* satis quidem
aptus est ad comprehendendas leges
fundamentales Logices, sed quando-
quidem in præjudiciis jam consenuit, id
non desiderat, sed odit potius. Imo li-
cet doctrinam de cognitione Veritatis

integre comprehenderet, tamen ad exercendam eam non esset capax, quia quod ipsi reliquum est breve tempus vivendi, non patitur, ut ab erroribus se successive liberet, quemadmodum successive eos imbiberat. Nam errores tam diuturno tempore obfirmatos semel, aut brevi tempore velle excutere, sanæ rationi adversatur.

12. Itaque *media ætas* videlicet *ab anno ad minimum 12. vel 14. usque* (ad summum) *ad annos triginta & quod excedit,* aptissima est ad cognoscendos ope Logices errores inde ab adolescentia impressos, & ad eandem cognitionem deinceps exercendam. Dubium tamen non est, quin intra hoc spatium aptissimus sit is, qui quam potest tempestive errores incipit amoliri.

13. Satis aptus est ergo *intellectus* tuus ad hanc exercitationem, apta quoque *facultas voluntatis*, modo te ipsum data opera non impedias, sed justum *desiderium* atque *ardorem* ad hanc praxin afferas; Sine hoc enim labor noster omnis irritus erit.

14. *Desiderium*, quidem ais, mihi non deest;

deest ; Nam jam moram ægre fero, quod nondum cœperis compendia mihi promissa exhibere.

15. Id vero doleo, Amice ; Nimis *fugax* est hoc desiderium, nec magni pretii ; Non erit enim *admodum durabile*. Num jam oblitus es, circa finem Logices nos dixisse : Ejusmodi *impatiens* desiderium *Præcipitantiam* parere ?

16. Intellectum suum compositurus attentus sit. Attentio vero nil aliud est, quam patiens ac studiosa rei contemplatio secundum omnes ejus partes atque circumstantias. Hæc contemplatio quatenus est studiosa, opponitur ei *Negligentia*, quatenus est patiens, non patitur *Impatientiam*, adeoque nec fervidum nimis desiderium. Primum omnium itaque te explora, antequam exordiamur ; an satis apud te diligentiae ac patientiae reperias, ad perseverandum ?

17. Agnoscis jam præcipitantiam tuam, & diligentiam ac patientiam imposterum te adhibere velle polliceris. Sed cur festinas à me discedere, & discursum nostrum in crastinum diem vis prorogari ? Nil aliud potes mihi re-

spondere, nisi quod Dominus - - - modo ad te miserit, & te rogaverit, ut ad se venires, obrutum se equitum & matronarum numero, his ut Scypho vini, ludo jucundo & chorea eleganti tempus fallas, orare.

18. Profecto risum mihi serio moves. Hoc cine est ingens istud Sapientiae desiderium, quo mihi modo succensebas, quod Regulas ejus ad quadrantem saltem horae differrem, & tute eas sine ulla ratione in diem crastinum vis proferri.

19. At ais: Itane omnem cum hominibus conversationem missam faciam? adeone agrestis sim? & repulsa data Patronum, qui ad me misit, imo Convivas omnes mihi faciam inimicos?

20. Falleris Amice. Non est metus incivilitatis, aut inimicitiae, qui te ita à me abstrahit; Sed *Cupido voluptatis & otii*. Non est equidem omnis humana conversatio vitanda Sapientiae causa: aliquis etiam locus est recreationi. Sed animus non est ei consecrandus, nec recreationis causa postponenda Sapientia. Hæc vero lectio jam tibi factu nimis est diffi-

difficilis. Abt ergo, cras & semper paratus ero, ut institutum prosequar.

21. Erubescis, & mutas consilium, ac jam missum facies convivium. Recte ac laudabiliter agis, nec ineptum ad rem propositam discipulum te exhibes. Sed & opus est, ut me *idoneum Praeceptorem* exhibeam. Proposito tuo vim inferis cupiditati tuæ, sed conditio tua nondum patitur, ne desideria tua, hac vi illata, animam, imo intellectum tuum, turbent. Quid proficeremus autem ambo, si tu *corpore* quidem mihi *presens* esses, *cogitationes* autem tuæ semper adessent *conviviis*, quos mea causa missos facis.

22. Itaque eas in ordinem redigere cogor, si tibi significo, quod explorandi tui causa famulo meo præceperim, ut Domini - - nomine te salutaret, ad eumque te invitaret, id quod affabre est confictum, quod Dominus - - - non sit in urbe, sed in prædia sua rus abierit.

23. Deinde etiam te explora, num satis sis *animosus*, ut veritati te consecres. Nam, quod in expositione originis errorum indicavi, *inimicos* plurimos ne-

cessario tibi creabis, qui tibi ægre facere quam maxime studebunt.

24. Accurate, inquam, te hic explora. Non sufficit enim quod flocci pendas periculum, ac vulgato proverbio te munias: Rectè faciendo neminem timeas; Sed *hostes* habebis potentes atque versutos, ut te vehementer affligant, & facile continget, ut *libertas* tua, *fama*, imo *vita* tua periclitetur. Recordare quod nuper de morte Socratis & Petri Rami narravi.

25. Humeros contrahis, & animus tuus si non lapsurus, valde tamen consternandus mihi videtur. Itaque *te collige*, nec te patere hac speculatione à bono proposito dimoveri. Iisdem, si non *majoribus, periculis* expositus eris, si à semita veritatis discesseris.

26. Imo in doctrina Veritatis disces *periculo obviam ire*, ei que resistere, vel in ipsa saltem afflictione triumphare. Contra, si relinquas Sapientiam, cæcus quasi in periculum te præcipitabis, atque ad juste honesteque resistendum te omnino inidoneum reddes.

27. Plura adderem: Sapientiam videlicet

delicet tibi ostendere, quod Socrates moriens longe sit *animosior*, quam Tyrannus eum occidens, nisi te adhuc incipiente, hæc doctrina captum tuum superaret. Itaque expectabis, donec doctrinam Ethicam perlustraverimus.

28. Jam ad rem ipsam nos accingemus. Ante omnia purga intellectum tuum, h. e. *remove obstacula*, & *expugna præjudicia*, tanquam originem omnium errorum.

29. Primum incipe *utrumq; conjunctim* adoriri. Et quia sæpius expertus es, hætenus te partim ab aliis, partim ab ipsa præcipitantia tua esse deceptum, imposterum noli tam facile credere, sed *dubitare* incipe.

30. Sed hic parumper consistamus, & hoc vocabulum consideremus accuratius, *ne longius excedamus*, ac *scrupulos*, quos errorum defensores adversus hoc compendium objiciunt, *tollere* queamus.

31. *Dubitare* significat vel intellectu suo vacillare, & quærere, sitne *aliquid in mundo* verum, vel falsum, an vero dubia sint omnia, vel verosimilia saltem, aut verodisimilia? Vel idem est ac *quærere*,

quidnam sit verum, num hoc, num illud verum falsumve sit verosimile, an verodisimile? Pro meliori ejus dijudicatione illud *dubium scepticum*, hoc *dogmaticum* nuncupabimus, eò quod Sceptici aliquo dubitandi genere usi sunt, & reliqui Philosophi omnes, quotquot Scepticis contradixerunt, communi nomine Dogmatici sunt appellati.

32. Cum te jussi dubitare, jam arbitror Logicam tibi significasse, quod dubium tantum *Dogmaticum*, non verò Scepticum intellexerim.

33. Jam enim in principio hujus doctrinæ, *verum esse aliquid*, tanquam unicum postulatum præsupposui, monuique sine eo neminem in indaganda veritate posse versari.

34. Et si conditionem generis humani recolimus, secundum ductum ejus quod in ultimo capite Logices docuimus, reperiemus hominem nunquam *causam rationi congruam* prætendere posse, cur dubitet, *verum quid esse in mundo*, sed ipsa ejus anima eum inde ab adolescentia, certiore reddet, dari *veritates nonnullas indubias*, adeo ut has negaturus, rationis

tionis suæ se plane compotem non esse ostenderet.

35. Supra diximus, *in pueris*, dum *in primis ætatis suæ annis* adhuc versantur, etsi aptissimi sint, quo infiniti ipsis errores, persvadeantur; tamen oleum & operam perditum iri, si quis v. g. eis persvadere vellet, totum minus esse dimidio, nigrum esse, album, selem esse murem, &c.

36. *Procedente ætate*, cum pueri interdum *errores* aliquot, quos vel ipsi sibi, vel alii ipsis persvaserunt, detegunt, simul in *detectione* agnoscunt, aliquid certo verum esse oportere. Quomodo enim possent dicere, se errasse, dum crediderunt, e. c. Sanctum Christum, quem vocant, de cœlo venire, turrin esse rotundam, baculum in aqua curvum esse, nisi certi essent, quod sit *indubie verum*, homines larvatos Sanctum Christum fingere, turrin quadratam, baculum rectum esse, &c.

37. Tandem vero, cum homo justam attigit ætatem, *intellectu jam maturo*, quo rite componatur, ecquid eum permoveat, ut dubitet, sitne aliquid verum?

Dices

Dices fortasse, *Errores ejus. Nam cum toties se deceperit, semper quoque se decipere potest. Adeoque oportet eum ad breve saltem tempus omnia in dubium vocare, donec indubitata aliquam veritatem reperiat.*

38. Sed expende quæso, quam misere argumenteris. *Quod semel vel sæpius me decepit, id semper me potest decipere.* Non tibi jam objiciam, inde ab adolescentia in omnibus libellis Logicis tibi inculcatum esse, imo quod ipsa ratio tua hoc momento tibi invito reclamet, ab Exemplis aliquot regulam universalem extrui non posse, sed in mentem tibi tantum revocabo, quod eadem ratione contra te possim argumentari. *Quod semel vel sæpius me de veritate certiore fecit, id semper me de veritate certum faciet, & consequenter nunquam me decipiet.* Ad hoc argumentum quicquid respondeas, tuam certe propositionem simul confutabis.

39. Et licet tibi hoc concedam, ideo tamen non poteris argumentari: *Ergo de omnibus dubitare me oportet.* Longe aliud est *decipere posse*, quam *actu decipere*. Et admodum irrationalis est hæc thesis,
Semper

Semper me fallere possum, Ergo semper me fallam. Consule modo regulas generales Metaphysices, quatenus ea adhuc bona ac infallibilis est.

40. Ecce evidens *exemplum*: Potes *tribus tesseris* semel & unica ratione jactis acquirere *omnes unitates* sursum versas, & multis modis potes obtinere *decem* vel *undecim*. Sed nonne ineptissime ratiocinaberis, te semper omnes unitates vel decem notulas stratis in mensa tesseris habere posse, & adhuc ineptius, te semper omnes unitates vel decem notulas jacturum.

41. Imo quam inepte ageres, si te magna pecuniæ summa mulctandum alteri offerres, nisi semper, quotiescunque id repeteres, omnes unitates, vel decem notulas obtineres, eo quod illæ semel vel sæpius tibi se obtulissent; tam incongruum esset, si omnes tuas imaginationes vel cogitationes *in dubium* vocare velles, quia te semel vel sæpius decepissent.

42. Quare mihi condonabis, quod argumentum tuum non modo non concedam, sed idem sequenti ratione penitus invertam: *Quia certo scis, cogitationes*

tuas te fefellisse, non de omnibus rebus, sed de quibusdam saltem dubitare potes.

43. Veritas indubia Lydius lapis est Deceptionis atque Erroris, Nec errorem ullum cognosces, nisi prius concefferis, *contrarium esse verum.*

44. Ac perpende quæso, Si dubitare velles de omnibus cogitationibus tuis hactenus habitis, oporteret te etiam dubitare de his: *An te hactenus deceperis?* At hoc modo ipsum destrueres fundamentum, quod te commovisset, ut de omnibus dubitares.

45. Genuinam porro rationem expende, cur modo dixerim, quamobrem tibi sit dubitandum; videlicet, ut præjudicia oppugnare valeas. Sed præjudicia falsæ sunt opiniones, quæ à veritatis cognitione te abducunt. Itaque *ne potes quidem dubitare, nisi hoc largiaris, Aliquid esse verum.* Neque scis omnino, quid sit præjudicium, si credis, quod de omnibus dubitare possis.

46. At nondum me sic dimittes; sed porro mihi hoc oggeris: *Si non licet mihi dubitare de omnibus, plane mihi dubitare non licet.* Ideo enim me oportet dubitare
tare

tare, ut cognoscam veritatem. Quare si jam scio, *aliquid* esse verum, jam cognosco veritatem, imo cognoscere etiam me oportet, *quidnam* sit istud verum. Alias enim non scirem, *aliquid* verum esse.

47. Nimis inepte iterum argumentaris. Scis fane *aliquid* esse verum, adeoque etiam scis *aliquid, quod est verum*; sed non illico scis *omnia, quæ* in intellectu tuo *vera sunt*. Atque hæc ratio est, quam obrem te dubitare oporteat.

48. Nam ut ad *Dogmaticum* quoque dubium jam nos convertamus, etsi supra commemoravimus, quod ejus ope dubitemus, sitne *hoc* an *illud* verum, ideo tamen non sequitur, dubitandum nobis esse, an quicquam sit verum; sed dum hoc vel illud dico, statim indico, *aliquid, quod* in dubium vocandum non sit, excipi oportere.

49. Jam ut adhuc evidentius cognoscamus ac comprehendamus, *quanam illa sint*, quæ homo intellectum suum compositurus, recte in dubium vocare possit, repetendum nobis est doctrina Logica est, *Veritates* vel esse *primas* illas ac *funda-*

fundamentales, vel propositiones seu *conclusiones* inde elicitas.

50. Porro hæ propositiones seu conclusiones vel ita sunt comparatæ, ut de earum *indubitata veritate* homo statim & *absque ulla prævia ratiocinatione* certus reddatur, quandoquidem cum veritatibus fundamentalibus immediate sunt connexæ: vel homo eget aliqua *cogitandi mora* quia cum veritatibus fundamentalibus, mediantibus aliis veritatibus, connectuntur, adeoque hominem hunc nexum aliqua ratiocinatione quærere oportet.

51. De Propositionibus, quas *statim comprehendit*, non opus est ut dubitet, imo assensus quo gaudet internus ne concedit quidem ipsi, ut dubitet, quantumvis dubitare velit. Et inanis esset labor, quærere id aliqua dubitatione comprehendere, quod jam comprehendimus: v. g. hanc turrin esse quadratam, hunc baculum esse rectum, bis tria esse sex, totum sua parte majus esse, &c.

52. Hinc opinor manifeste cognosces, longiuste excessurum dubitatione tua, si dubitare velles, *an vigilares? An haberes*

res manus vel pedes? An regula mathematica communissima ac facillima sint vera? Nam hæc exempla æque recta sunt, & tam facile comprehenduntur, quam illa.

53. Ac, si veritates hujusmodi indubias velles in dubium vocare, nunquam ad cognitionem veritatum fundamentalium pervenires, quoniam *earum ope veritates fundamentales inveniuntur.*

54. Omnes hujusmodi propositiones à dubitatione tua eximas, nec opus est ut recenseantur tibi certo numero, quia statim eas agnoscis, quamprimum tibi aliqua fuerit oblata. Neque etiam potest earum certus dari numerus, quia sunt innumeræ.

55. Relinquuntur ergo *Veritates fundamentales, & conclusiones remotiores.* Utræque in cerebello ope dubii dogmatici sunt quærendæ.

56. Ac primo quidem loco *veritates fundamentales.* Nisi enim has possideas, conclusiones remotiores non reperies. Nam ut in Doctrina Logica monuimus, veritates fundamentales reliquas omnes complectuntur, & remotiores conclusiones tum demum veræ esse co-

D

gno-

gnoscentur, quando cum veritatibus fundamentalibus connexæ sunt.

57. Atque hoc diligenter observa. Nam etsi hæc regula sit evidens ac indubia, tamen *fere semper negligitur*, ac certo tibi persuadebis, inter mille literatos non esse decem, qui de primis cognoscendi principiis sint solliciti, etsi omnes hi mille impense per totum vitæ spatium laborent in indagandis conclusionibus novis remotioribus.

58. Imo quot sunt Academiae, in quibus centum abhinc annis Intelligentia docendo non est exposita, cum non annus, imo ne mensis quidem præterlapsus sit, in quo juventuti non sit inculcatum, Intelligentiam esse habitum (& eundem non connatum, sed acquisitum) primorum principiorum. Jam rebus ita comparatis, ecquid tibi polliceberis de disciplinis illis omnibus, quæ deficiente fundamento, in aëris ædificantur? Imo quid tribues communi Logicæ, quæ hac ratione fundamento destituitur, ac nihilominus reliquas disciplinas omnes sese sustinere gloriatur.

59. Itaque præ aliis insigni prærogati-

va

va gaudes, quoniam in doctrina Logica *fundamentales* hasce *veritates* jam tibi *com-*
monstravi atque ostendi. Nam quia hac
ostensione eas jam comprehendisti, su-
per vacaneum foret de jam comprehen-
sis rursus dubitare.

60. Tamen cum in fundamento co-
gnosendo summa rei versetur, non in-
epte egeris, si, quod supra de eo didici-
sti, diligenter repetiveris, non eò qui-
dem fine quo veritatem hactenus inco-
gnitam cognoscas, sed ut de jam co-
gnitâ certior reddaris.

61. Atque inde etiam adhuc aliam dif-
ferentiam inter dubitationem, quæ *ve-*
ritates fundamentales, & dubitationem,
quæ *remotas conclusiones* inquiris, annota-
re potes. In illa *semel* tantum iusta at-
tentione opus habes, *nec admodum diu-*
turna. In hac autem *circa singulas* con-
clusiones nova eges attentione & inqvi-
sitione sive dubitatione, ac, cum con-
clusiones aliæ aliis à fundamentali veri-
tate magis sint remotæ, in aliis longio-
ri, in aliis vero breviori *dubitandi mora*
opus habes.

62. Hujusmodi *conclusiones remotiores*

etiam sunt *innumera*, ac longe plures propositionibus, quas statim comprehendimus. e. c. Tres angulos trigoni (simul sumptos) æquari duobus rectis; Colores non esse partes essentielles substantiæ, &c. Maxime necessariae sunt, e. g. *Esse D E U M. D E U M conservare res omnes creatas, earumq; curam gerere. Hominem continuatione motus æquabilis se diutissime conservare, ac omnem motum, cuius cum priori nulla est proportio, ipsi obesse. Hominem conservatione humana destitutum miserum esse. Homines omnes esse æquales.*

63. Itaque cum ante dixi, *dubitandum tibi esse*, nihil aliud intellexisse volui, præterquam ut ante omnia inciperes (si nondum id fecisti) *veritates fundamentales, & principia ratiocinandi in capite tuo exquirere, ac deinceps omnia, quacunque ex imaginationibus hætenus consuetis (de rebus naturalib⁹) tibi occurrent, si veritatibus fundamentalibus sint contraria, exauctorare, vel in dubio relinquere tantisper dum non vides, quemadmodum cum fundamentalibus veritatibus accurate possint connecti vel tanquam incognita seponere, si vides non repugnare veritatibus fundamentalibus, sed simul etiam*
com-

comprehendis cum, iisdem connecti non posse.

64. Ista ratione quotidie *novos errores deteges*, quos hactenus tibi credendi nimia facilitate, vel præcipitantia persuaseras, ac priorem tuam cœcitatẽ eo magis incipies agnoscere atque cõprehendere in eõ sitã esse eruditionem, si paucas veritates, errores vero plurimos intelligas.

65. Nec admodum sollicitus sis in principio, cum jam invenisti veritates fundamentales, *in qua remota conclusione incipias* intellectum componere, sed earum unam, prout sese tibi offeret, & quam cogitando persequi placebit, nullo habito delectu, arripe. Nam si statim in principio superstitiosius de ordine servando cogitabis, ipse tibi in proposito tuo molestiam exhibebis, ac de industria multum remittes. Cæterum in expurgando conclavi certus ordo non requiritur, sed perinde est, sive in dextra sive in sinistra, sive in anteriori sive in posteriori parte incipias, prout tibi visum fuerit, dummodo impedimenta, quæ ipsi sunt dedecori, exportentur.

66. Antequam progrediamur, noli oblivisci, quod *dubitare* significet non nisi

titubare vel *interrogare*, quandoq; videm in doctrina Logica cogitationes dubias non aliter definivimus. Et quia is qui interrogat, semper aliquid quærit (nam quærere & interrogare significat, & investigare) facile intelliges, in hac docendi materia *dubitare, titubare, interrogare & quærere* unum idemque esse, & cum dixi, ut incipias *dubitare*, nihil aliud me significare voluisse, quam ut in cerebro tuo incipias *interrogare, quidnam verū falsumve sit, illudq; quæras ac investigates.*

67. Quæ cum ita sese habeant, caveas ne ab aliis seducaris, qui hoc tibi imprimere conantur, quod omne istud, quod initio in dubium vocas, interim simul *pro falso haberi*, & ex intellectu tuo excerni consentaneum sit, donec principium cognoscendi inveneris. Alias enim multis perplexitatibus sine necessitate te implicabis.

68. Nam primum extra dubium positum est, si quid habetur pro falso, id fieri non posse, nisi propositio contradictoria *vera* statuatur. Id vero cum fit, dici non potest, quod *adhuc quærat* veritas, sed necesse est, eam jam esse re-
per-

pertam. Adeoque is qui me jubet dubitare, & simul id, quod in dubium vocatur, pro falso habere, idem agit, ac si me jubeat, simul & dubitare & non dubitare, veritatem simul quærere & non quærere, vel veritatem quærere, quam me jam certus sim reperisse.

69. 2. Philosophus is, qui tamen quam maxime Scepticos oppugnare instituit, *longius excedit, quo nec Sceptici quidem unquam debenerunt.* Nam hi, dum omnia vocarunt in dubium, omnia habuerunt pro verosimilibus, vel abhorrentibus à vero, nunquam certe pro indubitata falsis; alias enim necesse fuisset, ut contrarium falsum statuissent, id quod pugnasset cum primo eorum principio.

70. 3. Valde verosimile est, quod qui hac methodo utuntur, res duas diversissimas manifeste confundant, videlicet, aliquid *pro vero non habere*, & aliquid *habere pro falso*, quorum æque notabilis differentia est, ac v. g. inter non videre, & cæcum esse. Qui de re quadam dubitat, utique eam, quamdiu de ea dubitat, non statuit esse veram, quia nec veram nec falsam censet; sed & hæc ipsa

ratio me simul edocet, quod non possit eam habere pro falsa.

71. 4. Cæterum insignis in hac sententia sese offert informitas, si dicunt, Omne id, quod vocatur in dubium, ac, secundum allatam sententiam, pro falso habetur, è cerebro exterminandum esse. Ista enim ratione sequeretur, quia iidem ajunt, cogitationes omnes in dubium vocandas, omnes cogitationes exterminari oportere, adeoque hoc animo consequenter *imprimi, caput ptisana repletum esse*, vel cerebro saltem vacare.

72. Et quamvis prætendant, hoc *non serio* nec data opera fieri, ut omne verum simul repudiatur, ut perpetuo nobis eo carendum sit; sed eo fine *interim* fieri, ne quid forte falsi id non animadvertentes relinqvamus, & ut deinceps verum quodque suo ordine repetamus, pari ratione, sicut è corbe unionibus simul & paleis repleto uniones una cum paleis effundi soleant, ac postea uniones è paleis separatim legi; tamen nec hæc methodus affabre excogitata videtur.

73. Nam ecqvis bene factum hoc pronunciet, si Mater infantem una cum la-

vacro

Vacro in aquam conjiciat, eo fine, ut deinceps infantem inde separatim extrahat; Vel si margaritas aut gemmas simul cum quisquiliis in plateam quis abjiciat, ac deinceps singulas inde colligat?

74. Deinde etiam simile modo allatum de effusione margaritarum huc parum quadrat, quoniam ibi margaritas à paleis separaturus per se manet immotus, nec simul abjicitur. Sed si cogitationes omnes abjicere velis, quare deinceps veritates simul abjectas recipies?

75. Et hæc ipsa jam quinta est inconvenientia, in methodo jam examinata, annotanda: omnia scilicet esse in dubium vocanda, omnia habenda pro falsis atque abjicienda, donec certum ratiocinandi principium inventum sit. *Quomodo enim invenietur hoc ratiocinandi principium, si una cum aliis rebus pro falso habitum est, & abjectum.*

76. Postquam hætenus allatam regulam: In investiganda veritate dubitandi initium fieri oportere, paulo aliter, quam alias fieri solet, explicavimus, speramus pleraque *argumenta eorum*, qui

pro defensione præjudiciorum *necessariam hanc dubitationem* omni studio *impugnare* nituntur, nullo modo nobis obfutura, quia eo potissimum collimant, ut evincant, non *omnia* esse in dubium vocanda, eaqve, quæ vocantur in dubium, *non habenda pro falsis*.

77. Gravissima tamen Objectio, quæ adversus hoc postulatum in medium afferri solet, nos æqve ferire videtur, ac alios. Supra diximus, in propositionibus maxime necessariis, circa quas dubitandi initium faciendum sit, & has contineri: *Esse Deum, eumqve Essentias omnium Creaturarum sustentare, earumqve curam gerere*. At hoc cujusmodi est? ajunt, Itane de Deo etiam dubitandum est? cum homo *inde à juventute* sua certus sit circa indubiam hanc veritatem: *Esse Deum, eumqve creaturas omnes conservare eisqve providere; eaqve veritas, Esse Deum, & gentium cordibus æqve sit inscripta*, ac bis tria esse sex. Ita homo ratione præditus ad aliquod saltem tempus *jubetur esse Atheus*. Ecce vero egregiam Philosophiam, quæ ab Atheismo orditur!

78. Sed noli his omnibus labefactari. Ipsa quidem propositio de existentia Dei, & de Divina providentia, *pueris omnibus*, cujuscunque sint religionis, inde à tenellis imprimitur; sed inde nondum sequitur, ejus rei *certos* esse pueros tanquam *indubiae veritatis*, quoniam plerorumque hominum scientia, quam de Deo habent, in autoritate potius Parentum aliorumque, à quibus hoc acceperunt, quam in veritatibus fundamentalibus eo pertinentibus est fundata. Sed quicquid humanæ autoritati primario innititur, tamdiu dum aliud fundamentum non habet, pro *indubia veritate* venditari non potest.

79. Et licet nemo ratione præditus negabit, summe necessariam hanc propositionem de existentia Dei, deq; providentia divina, omnium gentium *cordibus* esse *inscriptam*; nondum tamen consequitur, eandem tam facile ac immediate cognosci, quam *bis tria esse sex*, vel baculum hunc rectum, non vero curvum esse. Nam id omne cordibus hominum inscriptum esse dicitur, ad cujus indubitatam cognitionem homo
ope

ope virium naturalium, absq; adjumento divinæ revelationis, pervenire potest, etsi in ea obtinenda sæpius diuturna ratiocinatione opus habeat. Ita cordibus gentium hoc etiam est inscriptum, Tres angulos Trigoni æquari duobus rectis, promissa esse servanda, damnum alteri illatum debita satisfactione esse compensandum; nihilominus tamen homo durabili aliqua dubitatione ac ratiocinatione eget, antequam hanc in se excitet cognitionem, propositiones has veritatibus indubiis annumerandas esse.

80. Denique quod *Atheismus* objicitur, jam non urgebo hoc, optandum equidem esse, ut nemo unquam ne ad momentum quidem cogitationes Atheisticas foveret, sed miseram tamen nostram naturam proh dolor! hoc malo infectam esse, adeo ut mirandum non sit, si profani homines eas sæpe sentiant, cum etiam homines excellenti pietate præstantes publicas querelas instituerint, quod ejusmodi *cogitationibus Atheisticis* sæpe excrucientur & teneantur. Sed hoc tantum significabo, Philosophiam nostram

tram nequaquam hoc requirere, ut homo vel *ad momentum* sit *Atheus*.

81. Negandum non est, Eruditorum tam veterum quam recentiorum plurimos non solum scriptis Atheismum impugnasse, sed & alios aliis quos oderant, Atheismum objecisse, ac calumniis eos proscidisse & traduxisse, cum inter centenos vix unus sit, qui de Atheismo & quid sit *Atheus*, justum ac distinctum conceptum sibi formare valeat, sed plerumque infano odio, vel rixosæ vindictæ cupiditati gravis hæc criminatio superstruatur. Ut autem jam non instituimus hanc materiam prolixè & pro rei dignitate persequi, sed hoc alii occasioni reservabimus; Ita facile ex his, quæ hic omnes qui de Atheismo scripserunt, *largiri solent*, oculariter demonstrare possumus, hanc criminationem methodum nostram nequaquam ferire.

82. *Atheus* vulgo appellatur is, qui negat ullum honorem esse Deo exhibendum, quia negat, esse Deum, seu esse divinam aliquam providentiam. Sed cum supra præcipimus, inter alia de Deo quoque & divina providentia dubitandum esse, ac simul

mul monuimus, dubitare nil aliud significare, quam interrogare vel quærere; manifestum est, dubitationem hanc ideo nequaquam à nobis esse institutam, ut Deus vel providentia divina negetur, id quod omnino Atheismum, vel saltem enormem aliquem errorem saperet; sed postulamus tantum, ut homo ope necessariae hujus dubitationis *de Deo interroget, eumque ac Divinam providentiam decenter quærat*, i.e. ut de immoto aliquo fundamento, quo Deum ejusque providentiam comprehendat, sollicitus sit.

83. Atque his ita se habentibus, tantum abest ut hoc postulato auditores nostros ad Atheismum aliquem, ne subtilissimum quidem disponamus, cum hoc ipso potius eos *ab omni Atheismo quam longissime abstrahamus*, viamque ipsis ostendamus, qua non solum sese adversus omnes cogitationes Atheisticas muniant, sed & Atheorum deliria refellant; quandoquidem secundum communem assensum etiam eorum, qui Atheismi nos insimulare vellent, imo secundum ipsum Divinae veritatis effatum, is præcipuus

Cipuus est character Athei, *non interrogare de Deo, nec decenter eum inquirere.*

84. Si quis in hac dubitatione à nobis postulata nondum acquiescens te porro urgeat, ipsius propriam saltem *Theologiam naturalem*, ejusque *scripta Anti-Atheistica* ei poteris opponere, in quibus summo studio, omnibusque adhibitis mediis ac viis, via nempe causalitatis, perfectionis & negationis, naturalem de Deo ejusque providentia cognitionem excitare accorroborare nititur; quæ omnia & supervacanea & absurdissima essent, si hæc tam facile ac cæteræ primæ & indubiæ veritates comprehendere possent.

85. Qvis enim unquam vidit, Philosophum propter cognitionem veritatum hujusmodi indubiarum, v.g. bis tria esse sex; baculum hunc rectum esse, non curvum; turrin hanc quadratam; nivem albam, non nigram esse &c. tam prolixam, subtilem & intricatam disciplinam construxisse, qualis *Theologia naturalis* vulgo efficitur.

86. Taceo, hanc unam è regulis fundamentalibus Philosophiæ communissimis

mis esse solere, de rebus, quas in dubium vocare nemo tenetur, nullo modo esse dubitandum. Unde necessario sequitur, omnes, qui tanta vehementia de essentia divina, deque ejus providentia disputare conantur, eo ipso concedere oportere, quod gravem hanc materiam *dubiiis multis* obnoxiam esse necessum sit, Alio-qui enim Atheos vulgato solum axioma-
mate repellerent: Contra negantem principia non est disputandum, quod si-
ne dubio contra negaturum, quod nix alba sit, allaturi essent.

87. Jam si hac ratione initio facto du-
bitandi de omnibus, quæ à propositioni-
bus fundamentalibus sunt remotæ, utri-
usque generis præjudicia simul cœpisti
impugnare; pergas utrumvis eorum
separatim fortiter adoriri, & primo qui-
dam loco *præjudiciū autoritatis*, adver-
sus quod sequens regula tibi est obser-
vanda: *In indaganda veritate, noli ullius
hominis autoritate niti, quisquis ille tandem
sit, nisi internū aliquem apud te assensum
deprehendas, creditam hactenus persuasio-
nem cum veritatibus fundamentalibus jam
cognitis necessario nexu conjunctam esse.*

88. In Logica enim jam didicisti, Veritatem in convenientia rerum externarum cum nostris, non vero alienis, cogitationibus consistere, ac humanam autoritatem non nisi modice in verosimilibus, quæ ad veritates indubias deduci nequeunt, esse usurpandam.

89. Noli ergo turbari vociferationibus eorum, qui sibi metuunt, ne mundus è vulgatis erroribus eripiatur, quando autoritatem *Magistratus*, *Parentum* tuorum vel *Præceptorum* tibi opponunt, ac conscientiam tuam excruciare conantur, quasi jus naturæ enormiter violares, si de veritate eorum quæ à Superioribus, Parentibus vel Præceptoribus tuis didicisti, dubitares, & auderes ab eorum opinione deflectere. Nam cum dixi, omnes homines, quicumque illi sint, Magistratus etiam, Parentes atque Præceptores sub iis comprehendi, cum causa modo allata eos æque ac alios homines concernat.

90. Doctrina Ethica tibi ostendet, quod debeamus equevidem actiones nostras *externas voluntati* Magistratus ac Parentum nostrorum conformare, eisque officia

ficia etiam cum vitæ nostræ periculo exhibere; *intellectus* vero nullis legibus subiectus sit, quoniam à libero nostro arbitrio dependet.

91. In specie circa *Præceptores*, postula ab Opponente, ut tibi indicet originem, unde factum sit, quod obligatio erga *Præceptores*, officio erga *Parentes* æquata, imo hoc prælata sit. Profecto, nisi testimoniis multorum hominum, inprimis eorum, quorum quam maxime in eo emolumentum positum est, velis esse contentus (id quod tamen valde ridiculum foret, si cum in oppugnanda humana autoritate versamur, eidem ulla ratione intellectum nostrum subjiceremus) origo alia tibi dari non poterit, quam degenerante intellectu humano eos, qui sub affectata specie sapientiæ præ aliis opinionem eruditionis quæsi-verunt, idque sine vana aliorum persuasionem præstare non potuerunt, aliam viam commodiorem non habuisse humanam autoritatem tanquam idolum in solium Dei (qui solus in intellectum humanum imperium tenet) extollendi, quam si debitum erga *Præceptores*, of-
ficio

ficio erga Parentes præferatur, & discipulis inculcetur, summam impietatem esse, si discipulus à dogmatibus Præceptoris sui vel tantillum deflectat.

92. Deinde ex iis, qui Præceptorum nomine te terrent, percontari poteris, *quidnam sub nomine Præceptoris, à cuius opinione discedere nefas sit, intelligatur?* An

v. g. Magister artis pugillatoriae, saltatoriae, lingvarum exoticarum &c. iis sint annumerandi? An Ludi magistri pagani & Pædagogi alphabetariorum, eò referendi sint? An ii tantum qui gratis docent, an vero etiam illi, quibus cum informationis causa de certo salario paciscimur? Publicine tantum Præceptores & Doctores an etiam privati? An hi solum, qui veterem docendi methodum retinuerunt, an hi quoque, qui à Præceptorum suorum opinione discesserunt, hoc privilegium sibi vendicare queant? Denique interroga seriò, An ab eorum solummodo Præceptorum sententia recedere mihi non liceat, qui rectè me instituerunt, an neque ab his qui ineptias & errores mihi inculcarunt? Certissimè hac ratione te ocyus ab An-

tagonista tuo liberabis, vel ipse se respondendo miserrime prostituet.

93. Et certè oportet hos omni sensu carere, qui prætendunt, à doctrina Superiorum, Parentum vel Præceptorum neutiquam esse recedendum, cum huic asserto nulla alia ratione verosimilitudinem conciliare valeant, nisi dictis personis *infallibilitatem* quandam *adscribant*, quæ insania nulli Ethicorum, nedum Christianorum, condonari posset, quia ex ratione etiam humana cognoscitur, Deo soli infallibilitatem competere.

94. Et quo pudore ejusmodi homines prætendent, ut alii, quibus *errorem*, aliquem tribuunt, *quem à Præceptoribus suis acceperunt*, *errorem abjiciant*, & opinioni eorum assentiantur, nisi palam opinionis suæ vanitatem confiteantur, atque concedant, quod salva conscientia à Superioribus suis dissentire aliquis queat.

95. In oppugnando *præjudicio precipitantia* hanc regulam observa: *Cave, ne ulli rei assensum internum tanquam indubie veritati tribuas, nisi ea accurate perpensa, omnibusque circumstantiis eò pertinentibus exacte observatis.*

96. Nam

96. Nam hoc pacto non solum à *negligentia*, verum & ab *impatientia* te successive liberabis, & in universon in omnibus speculationibus *attentionem* iustam ac *patientem* tibi comparabis.

97. Sed si hoc ob diuturnam præcipitandi consuetudinem grave tibi videatur, saltem id consideres, quod attentio semel assveta *Judicium* quam maxime tibi acuet, ut & difficillima atque subtilissima, quæ alii magno labore comprehendunt, uno momento quasi penetrare valeas, quodque licet possibile esset, ut absque eo casu veritates plurimas obtinere posses, tamen *unicus error*, quem ex præcipitantia, pro veritate arripis, idoneus sit, ut non solum *mille errores* post se trahat, sed & pro circumstantiarum habitudine te in *summum periculum* precipitet.

98. Duæ hæ præscriptæ regulæ de vitanda autoritate humana, & attentione comparanda non solum in explorandis *veritatibus indubiis*, sed & in cognitione *rerum verosimilium* usum habent.

99. Nam licet in doctrina Logica indicaverimus, cognitionem verosimili-

um sæpius in *testimonio aliorum* fundari oportere, observandum tamen est, istud non nisi in rebus à sensationibus alienis dependentibus procedere. Sed cave, ne in formandis *conceptibus* tuis *accidentalibus*, ac propositionibus verosimilibus inde pendentibus ad testimonium etiam aliorum primario respicias. Nam hic naturalis etiam assensus tuus magis, quam aliorum autoritas, tibi est intueendus, quoniam intellectus tuus æque ad conceptus accidentales, quam ad essentialiales sive ideas, tibi datus est.

100. Eo autem magis hic cavebis, quo magis adversus hanc regulam vulgo vides impingi. Ubivis enim audies, non solum id, quod immediate à sensationibus aliorum dependet, sed & *omnes propositiones* quæ ad indubiam aliquam veritatem reduci non possunt, pro *verosimilibus* venditari, si à *multis* vel *sapientioribus* defensæ & assertæ sint, cum hoc ne in alienis quidem sensationibus norma verosimilitudinis esse possit, ut supra demonstravimus.

101. Nec desunt exempla falsarum opinionum, ex falso hoc fundamento derivata-

Vatarum. Si modo *Tacitus* quis, vel *Gratianus politicum* aliquod *Axioma* scriptis suis inferat, quantumvis interdum revera sit admodum verodisimile, quasi res magni momenti, admiratores invenit. Si quis *Medicus celebris* pharmacum aliquod adversus morbum commendat, id sine ulteriori exploratione ab omnibus arripitur. Et si e. g. *Paulus* aliquis ait: quod servitutum usus debeat esse perpetuus, vel *Tribonianus* aliquis: quod detur conditio mixta & media inter casualem & potestativam, plures JCtos invenias, qui in defendendis absurdis hisce opinionibus summas molestias subire non recusarent.

102. Imo quod cognitionem ipsarum rerum concernit quæ ab aliorum dependent experientia, opus est, ut *assensus meus naturalis* in propositionibus verosimilibus, quæ omnibus hominibus sunt communes, fundatus, dijudicet, an *testimonium* aliorum verosimile sit, an verodisimile; Ex quo colligitur in his reb⁹ *autoritatem* aliorum ne posse quidem esse *normam* primariam *fidei meæ*; sed eandem similiter in meipso quæri oportere.

103. Usus hujus observationis sese pro-
dit in dijudicatione *narrationum historica-*
rum, in quibus Vir sapiens non multitu-
dinem testium, nec officium & autori-
tatem narrantis, sed longe alias circum-
stantias (de quibus suo tempore prolixi-
us agemus) intuetur, etsi multitudo vul-
go his occupetur, eaque re in errores
perniciosissimos prolabatur.

104. Sed & observatio *debitæ attentio-*
nis in cognitione verosimilium suam ha-
bet utilitatem, quia non solum facillime
explorari potest, dummodo mediocrem
adhibeas attentionem, an *testis* aliquis
ob negligentiam vel malitiam suspectus
sit, sed & quia in *conceptibus accidentali-*
bus ac propositionibus verosimilibus at-
tentione indigeo, ut animadvertam,
quænam accidentalis conditio in pleris-
que individuis vel speciebus occurrat,
ne è paucis exemplis axioma verosimi-
le faciam. E. g. Si faber ferrarius, vel ru-
sticus pharmaco aliquo feбри liberatus
esset, ego vero id indistincte febricitanti-
bus omnibus commendarem; si Rex a-
liquis, homini pediculus ipsi auferenti
præmium det, alius verò eadem ratione
præmium affectaret. &c.

105. Jam si dicta ratione per aliquod tempus assuetus es à multis erroribus te liberare, & cavere novos, incipe etiam inter *veritates* vel *verosimilitudines*, quas jam cognovisti, *segregationem* instituere.

106. Intellectus humanus etsi facile intelligat, quod innumeras res comprehendere nequeat; tamen & hoc cognoscit, vitam humanam breviorē esse, quam ut ad cognitionem omnium veritatum, quarum capax est intellectus, perveniat. Itaque nobis tempestive inter *artes ac disciplinas segregationis* aliqua est instituenda, ut videamus, quo cogitationes nostræ in investiganda veritate nobis sint dirigendæ.

107. *Disciplina* quæ in mundo quidem hodie excoli solent, partim eò collimant, ut *humano generi profint*, velut *animum magis delectent*, & discendi cupiditatem excitent, partim ut nec profint, nec conformem rationi delectationem pariant, sed vel *præjudicium autoritatis* stabiliant, vel intellectum humanum ad *precipitantiam* propendentem in ea confirmant, ac *prohibitam delectationem* pariant.

108. De omnibus ac singulis enumeratarum clasium disciplinis ut prolixius agamus, instituti ratio jam non patitur, quoniam iisdem peculiarem discursum destinavimus. Jam in genere solum, & quantum in præsentī capite necessum erit, dicemus, ac theses nostras generaliter exemplis paulum illustrabimus.

109. Sub initium Logices nostræ demonstravimus, omnem *veram eruditionem* eò collimare oportere, ut homo ejus ope tam suam, quam aliorum, in vita communi temporalem æternamque felicitatem promoveat. Hinc non est dubium *utiles* disciplinas reliquis omnibus esse anteferendas.

110. Ac quia in Morali disciplina ostendimus, bonum maxime durabile, optimum, imo solum verum bonum esse, inde rursus necessario sequitur, quod homo totis viribus ad cognitionem, quæ ad *æternam* nititur *felicitatem*, contendere debeat.

III. Cæterum cum ratio humana in se considerata, de æterna hac felicitate nil sciat, sed hæc cognitio à *revelatione*
divi-

divina unice dependeat, quam supra monuimus non confundendam esse cum Lumine naturali, non decet nos plura in doctrina Logica de ea afferre, sed hoc altiori doctrinæ necessum est demandari.

112. *Temporalis* hominis *felicitas* in *tranquillitate animi*, ac in *sanitate corporis* versatur, sine quibus utrisque homo equidem perfecte beatus existimari non potest; Variis tamen rationibus, suo tempore afferendis, facile demonstrari potest, si homini harum felicitatum alterutra carendum esset, *animi tranquillitatem* *sanitati corporis* eo præferendam, quod homo sanus sine animi tranquillitate vere miser; ægrotus vero animi tranquillitatem possidens tantum perfecte beatus non esset.

113. Quare hinc iterum necessario colligitur, inter disciplinas, quæ è sana derivantur ratione, illam *nobilissimam* atque præcipuam esse, quæ ad *animi tranquillitatem* nos deducit.

114. Id vero duplici ratione fit, Primum quidem atque primariò, ut homo
seipsum

seipsum reddat tam *perfectum*, ne huic animi tranquillitati interne obicem ponat. Deinde ut *impedimenta omnia externa*, quantum potest, abscindat. Illud *Ethica*, hoc *Politica*, & certa ratione pars aliqua *Matheseos* ostendit. Illud maxime necessarium est, quoniam sine eo scientia politica nullius pretii est.

115. *Valetudo corporis* vel, in *perfectione naturali conservatur*, vel si peritura videtur, in *pristinum statum restituitur*. Illud in nobiliori parte *Physices*, quæ agit de corpore humano, ideoque *Anthropologia* appellatur, ostendi debet. Hoc vero docet *Medicina*. Prius iterum maxime est necessarium, ac cum ab omnibus hominibus excoli debeat, à doctis etiam proh dolor! negligitur, vel saltem ad praxin non transfertur.

116. Ac quoniam homo in mundo in eo statu versatur, ut absque *bonis fortuna* nequæ; *sanitatem corporis* rite conservare, nec affectum suum erga alios secundum desiderium suum, eorumquæ; necessitatem declarare valeat, quibus tamen *quies animi* in sublimi quodam gradu promovetur; illæ quoque disciplinæ, quæ
ipfi

ipsi ostendunt, quemadmodum ejusmodi bona comparare, eaque rite dispensare queat, non prorsus ipsi negligendæ sunt. Atque huc refertur *Arithmetica*, & cæteræ partes *Matheseos*, speciatim vero *Oeconomica*.

117. Seqvuntur *Studia delectantia*. Nulla quidem *delectatio* congruere rationi videtur, quæ non respicit aliquam humani generis *utilitatem*, & contrà, si verus rationis usus aliquem vere hominem esse fecit, cognoscet etiam nullum *studium* utile dari, quod homini molestiam creet, nec simul *delectet*; imo studia utilissima quam maxime delectare. Sed quia nobis adhuc negotium est cum homine incipiente è perditione emergere, nec adhuc veræ voluptatis animi capace, sed voluptatem tantum, quæ proxima sensationibus est, sentiente; ideo supra quoque in denominandis diversis scientiarum clasibus ejusmodi hominis ejusque capacitatis nobis respectus habendus fuit, ad ejusque opinionem à potiori studia utilia delectantibus opponenda.

118. Huc referuntur e. g. *Historia*, & fere

fere omnes *disciplina Mathematica*, quatenus in iisdem profundis speculationibus indulgere animus est, præsertim *Geographia*, *Optica*, *Mechanica* &c. item *Disciplina decori*, sive de elegantia vitæ humanæ, & *pleræque partes Physicæ*.

119. *Harum omnium utilitas* in hoc versatur, quod quandoquidem non requirunt nimium acumen ingenii, ac naturali hominis curiositati ex parte satisfaciunt, simul nobis non animadvertentibus nos assuefaciant, ut *literis patienter incumbamus*, atque *attentionem* adhibeamus, quorum utrumque valde necessarium est ad promovenda graviora studia, & ad excitandum ad ea desiderium.

120. Deinde *Historia* est Instrumentum in omnibus fere Disciplinis necessarium, per quod præcepta generalia *illustrari* ac declarari possunt, & in qua *affectus humani* tanquam in imagine cognoscuntur, quod valde præparat ad *Ethicam* & *Politica* facilius comprehendendam. *Mathematica* vero *disciplina*, quoniam semper veritatibus indubiis nituntur, intellectum mirifice acuunt & præparant

pri-

primum, ne tam facile à præjudiciis se occupari patiatur, deinde ne ita laboret in aliis honestis disciplinis, quæ intentionem cogitationem poscunt, comprehendendis; taceo alias in vita civili utilitates. Disciplina *decori* ad morum elegantiam mature nos assefacit, adeoque aliis nos reddit acceptos. *Jucundiores Physica partes* similiter intellectum nostrum valde reddunt attentum, ac detegunt mysteria plurima sanitatem hominis conservantia & reparantia.

121. Et licet nullam aliam præstarent utilitatem, tamen vel hæc sola magni esset æstimanda, quod *intellectum humanum quasi corroborant, naturalesque illius vires conservant*. Nam quemadmodum corpus perpetuo labore defatigatur, ideoque aliqua motus quieti vicissitudine opus habet, quæ se recreet; ita & intellectus noster diuturna meditatione in inquirendis rerum essentiis ac qualitatibus valde debilitatur, ac in jucundis huiusmodi studiis sese recreat, ut deinceps ad graviora studia continuanda alacrior reddatur.

122. Sed cave, si in hæc studia incidis,

ne his tractandis utiles disciplinas deferas, ac jucundis illis te unice consecres: Diximus enim, has scientias gravioribus esse postponendas. Itaque illis tanquam bellariis, non ad sedandam famem, sed ad refrigerium tantum utaris. Anima æque ac corpus suum habet otium. Sicut ergo is, qui nil aliud agit, quam ut ludat, faltet, bibat, ac sensiones delectet, corpus suum ad omnem laborem reddit ineptum; ita is ad veram sapientiam indagandam se reddit inidoneum, qui non nisi Historiis sese agglutinat, qui tempus suum omne Mathematicis recreationibus consecrat, qui curas omnes eo dirigit, ut morum elegantia ac civilitate præstet, qui eo tantum elaborat, quomodo v. g. per ignem mutationem corporum naturalium contempletur, vel, ope Microscopiorum vermiculorum minutissimorum pilos pedesque numeret. &c.

123. Atque hæc quidem observatio eo diligentius tibi est expendenda, quia deprehendes, *Eruditorum plurimos fama atque autoritate conspicuos dicta ratione otiosos esse, imo hoc malum ne cognoscere quidem, neque cogitare otium quoddam*
anima

anima dari, quia forte hunc errorem fovent, otium esse, si nihil plane agatur.

124. In cæteris disciplinis contra rectam rationem ac *prohibitè delectantibus* non opus est nova admonitione, sed, si supra nil dixissemus præter id, quod alant præjudicia, tamen hoc unicum satis nos posset confirmare, homini veritatem amanti eas *peste pejus* esse cavendas.

125. Ad Disciplinas *præjudicium auctoritatis* confirmantes has omnes referimus, quarum finis alius, non est, nisi *notionibus* subtilibus, πολυσήμοις atq; *obscuris* claram veritatem obfuscare, ac mediantibus his ab aliis prudentibus in civili conversatione sese separare, & asseclas sibi comparare. e. c. *Disciplinas omnes Philosophiæ Scholasticæ*, in primis *Reginam Tenebrarum, sanctam Metaphysicam.*

126. Iis vero, quæ fervidam nimis cupiditatem hominis novas sciendi veritates ac impatientiam ei copulatam, & consequenter *precipitantiam* corroborant, *Scientias omnes Magicas* annumero, in quibus homo præternaturaliter ve-

ritates scire desiderat, vel intellectum suum transcendentes, vel quarum veritatem alias naturaliter quidem, sed magno labore obtinere posset, ut sunt futura & clam gesta.

127. Cæterum his ita comparatis, eodem res recidit, siue quis has disciplinas manifeste à Diabolo vel ejus ministris Magis vel Lamiis discere velit, cujus generis est vulgata *crystallorum inspectio*, *cribri gyratio*, &c. siue eadem ab antiquissima idolatria originem trahant, ut *divinatio ex astris*, *thematum natalitiorum erectio*, siue demonstrari nequeat, aliquid diabolicum esse admistum, modo certi sumus, has notitias in naturalibus regulis fundamentalibus non esse fundatas, ut *Chiromantia*, *Geomantia*, *Cabala*, *Onirocritica*.

128. Nam etsi concedatur, quatuor has *Disciplinas* ejusmodi principiis niti, quæ à divina quadam *revelatione* profiscuntur, ac à providentia divina dependere possent; id quod in medio relinquo, neque affirmo neque nego, tamen hoc certissime mihi tenendum est, quod, quamdiu intellectum atque voluntatem meam

am

am nondum emendavi, sed in præjudiciis adhuc quasi hæreo, vel ab adhærente saltem imperfectione me non liberavi, *insignem precipitantiam* committerem, si divina revelatione dignum me judicarem; Imo quia nondum verior in eo statu, ut hoc *κρίτηριον*, an hæc vel illa revelatio sit divina, an vero ex alio quodam principio proficiscatur, apud me deprehendam, manifesto periculo me exponerem, ac metuum dum mihi esset, ne à Diabolo, vel ab his, à quibus hanc artem discere vellem, decipiar.

129. Taceo, harum artium nonnullas ejusmodi hominem expresse poscere, *qui jam de affectibus suis triumphavit*, ut *Geomantia*, id quod veritatem investigare incipiens de se nondum potest affirmare. Nam si hoc posset præstare, studia sua jam absolvisset.

130. Deinde etiam Historia Ecclesiastica indicat, hujusmodi artes, quatenus sunt à DEO, ab hominibus *cupide queri* non oportere, sed piis à Deo tanquam dona gratiæ suæ *impertiri*. Ex quo intelligi etiam potest, quod ad eas consequen-

qvendas nullum studium, nullus labor, nullæ opes qviquequam conferant, sed qvoad eas propius accedere non possum, qvam si ad virtutem ac pietatem studiose contendam.

131. Videor enim mihi neque imprudenter, neque impie statuere, si de Geomanticis, Cabalisticis &c. sententiam meam sequenti ratione breviter aperiam, qvoad æque ac *Zigeunum*, vel alium *lebem hominem*, stultitiæ vel bestialitati adhuc immersum, *non laudarem ac magnificerem*, neque aliquid ex ipso discerem, licet harum artium ea præstaret argumenta, quæ integræ regiones ac urbes mirarentur; ita nec *pium hominem*, cujus pietatem certis indiciis cognovissem, *vituperarem*, vel tanquam Magum fugerem si eum viderem è lineis manus vel faciei, item è Cabala ac Geomantia, aliquid prædicere. Ac si offendi aliquem hac sententia mea contingat, is hoc saltem consideret, in dijudicatione Onirocriticæ (cum quâ harum magna est cognatio) vulgo eadem ratione argumentari nos solere, insigni differentia facta inter *Iosephum vel Danielelem*, & inter *Magos Egyptios vel Persicos*.

132. Vis, ut Epitomen tibi præbeam, in
qvanam Disciplina *veram Sapientiam* in-
venire debeas. *Noli eam foris extra te*
querere, sed in temetipso. Doctrina Lo-
gica enim tibi ostendit, criteria verita-
tis esse in te ipso.

133. Sed ne erres, in apprehendenda in
te Sapientia hoc saltem tibi est atten-
dendum: *Nosce teipsum.* In hac unica no-
titia Sapientia omnis continetur, & sine
ea omnis Sapientia est stultitia. Sed ne
mireris *inter mille Literatos sæpe ne unum*
quidem esse Sapientem, quoniam non solum
(ferè) nemo doctrinam de cognitione
sui ad praxin transfert, sed ejusmodi se-
culo fumus reservati, in quo hi, qui no-
sce teipsum inculcant, pro sycophantis
imo pro hæreticis pestilentissimis ha-
bentur.

134. Hic vero *tria* in universum con-
tinentur axiomata, quæ ad cognitionem
Sui requiruntur. (1.) *Vide infra te, qvanam*
inter te & Bestias sit differentia: h. e. Emerge
è miseria ista, in quam te præjudicia inde
à juventute tua deprefferunt, & bestiis
fere magis miserum te reddiderunt, ac
disce conservare sanitatem corporis tui,

affectus sedare ac veram animi quietem
Tibi comparare.

135. (2) *Circumspice ad latus, quæ inter te
& alios vel similitudo vel differentia sit; i.e.*
confidera officium tuum, quo omnibus
hominibus, qui in eadem societate tecum
vivunt, obstrictus es, ac disce malitiam
hominum cognoscere, ut eandem cave-
as, quam maxime potes.

136. (3) *Sursum prospice ac Deum intueri:*
h. e. --- Sed hic necesse est rationem ta-
cere, ac hujus axiomatis explicationem
Theologiæ relinquare.

137. *Hæ tres partes veræ Sapientiæ fin-
gulæ sese referunt ad triplicem, in quo
vivimus, Statum. Sumus homines, Vi-
vimus in societate civili, Sumus Christi-
ani, & alter status ad alterum quæ-
dam quasi janua est. Hominescendum
tibi prius est, quam ad officia in vita civi-
li aptus sis, aliosque cognoscas. Et qui
nondum homo, & in vita sociali intole-
rabilis est, quomodo is erit Christia-
nus?*

138. Jam si in his partibus Philosophiæ
*perfecte profecisti, quod superest tempo-
ris profundioribus speculationibus Physicis,*

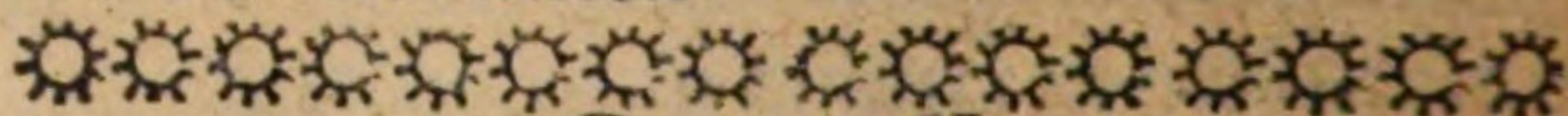
Ma

Mathematicis &c. tribuere potes. Sed prius bene te explora, an in notitia Tui ipsius sis perfectus? Facile enim continget, ut in hac totum vitæ cursum consumas.

139. Unum adhuc ex dictis hactenus observabis; Quod, etsi Logica nobis ostendit, *veritates indubias* longe nobiliores esse, quam *verosimilitudines*, tamen nos in veritate investiganda, multis *verosimilitudinibus* æque ac veritatibus *indubiis indigere.* Atque *his* quidem opus habes in explorandis affectibus tuis & officio tuo, quod natura aliis debes. *Verosimilitudinibus* autem in observanda sanitate tua uteris, item in cognitione aliorum hominum.

140. Inde simul & hoc disce, De *utilitate* Disciplinarum non esse *pronunciandum* secundum *verosimilitudinem* vel *indubiam veritatem principiorum*; Nam e.g. *Mathesis* fluit ex principiis indubiis, nec in Republica tamen major ejus est usus, quam ut conservet bona fortunæ; Contra *Doctrina de tuenda sanitate, & Cognitio aliorum hominum*, imo debiti tui erga alios, quatenus ab aliorum dependet

voluntate, verosimilibus saltem fundamentis nituntur, & humano tamen generi magis profunt, quam omnes Scientiæ Mathematicæ.

CAPUT II.

De

PROMPTITUDE COGNITIONEM VERI ALIIS COMMUNICANDI.

Argumentum Capitis.

Connexio. Oportet aliis propria cognitione inservire. num. 1. *Etsi id facere peculiari vocatione non jubeamur. n. 2. Multi hoc negant, idque propriæ utilitatis causa. n. 3. Cum non nisi exemplis & humana auctoritate se tue-ri valeant. n. 4. Communis tranquillitas sententiâ nostrâ mirifice promovetur. n. 5. Et licet ea requirat, ad docendam Sapientiam certas personas eligi, n. 6. tamen his speciali hac vocatione majus debitum solum accedit, non autem jus prohibendi n. 7. id quod exemplis militum, tabellariorum &c. declaratur. n. 8. Vel eorum jus prohibendi ad certa solum tempora & loca publica est restrictum. n. 9. Per promotiones [quas vocant] Academicas nemini aliqua docendi facultas accrescit, sed testimonium tantum capacitatis suæ. n. 10. Ubi legibus docere prohiberis*

beris n. 11. Noli contra agere, n. 12. nihilominus occasione data alios tibi licitum est instituere gratis, qui hanc operam à te flagitant, vel aliis scriptis editis commodare, n. 13. Porro, si nec hoc liceat, aliò Te confer, n. 14. Vel promiscuè alios, quot quot tibi offeruntur, in quibuscunq; congressibus doce. n. 15. Non prius alios instituas, quam ipse, quod satis sit, didiceris. n. 16. Contra hanc regulam plerumque impingitur n. 17. idque propter adagia: Qui nunquam malè, nunquam bene; Docendo discimus. n. 18. Quæ de iis solum loquuntur, qui jam cognoverunt regulas fundamentales veritatis n. 19. non de his, qui plane nihil sciunt. n. 20. Præcox aliorum institutio est perniciosissima n. 21. & exempla eorum, quibus ea non vocuit, valde rara sunt. n. 22. Cur in hoc capite proponantur præcepta, quemadmodum Veritas aliis sit communicanda n. 23. 24. 25. Hi, quibus communicanda est veritas, sunt vel pueri n. 26. in quorum gratiam hoc caput scriptum non est. n. 27. Vel Adulti n. 28. Et hi vel Studiosi, vel Eruditi n. 29. Illis fere oralis institutio præbenda est, his cognitionem nostram scriptis editis communicamus n. 30. 31. Præcepta generalia: In loquendo & scribendo sis perspicuus. n. 32. Perspicuitas consistit in Verbis, n. 33. 34. In charactere dicendi, n. 35. & in Ordine. Auditores impingunt. n. 38. Unde hic error proveniat n. 39. 40. 41. 42. Non necesse est, stylum elegantem esse obscurum n. 43. In Institutione tua esto fidelis. n. 44. Quæ regula

rarisime in praxi adhibetur n. 45. & infidelitas publice etiam excusatur. n. 46. præsertim cum sit valde antiqua, ac inde Philosophia Ægyptiaca & Poetarum originem traxerit n. 47. Erga errantes esto humanus & familiaris n. 48. Ita vero opinionem tuam ipsis non poteris obtrudere. n. 49. Et tecum tolerandi erunt n. 50. 51. Obiectio de morbis contagiosis, veneno clandestino, & ovibus morbidis. n. 52. Solide refutatur. n. 53. 54. 55. 56. Contra hanc Lectionem vulgo enormiter impingitur, dum conantur juvenutem torva gravitate instituire num. 57. errantes maledictis proscindunt. n. 58. dissentientes ad mortem usque persequuntur num. 59. eos calumniantur, nec secum vivere patiuntur n. 60. Præcepta specialia pro Orali informatione: Discipulis tuis præcepta tua ne tradas ediscenda. n. 61. Quoniam bis ediscendis memoriæ quidem aliquid, nil vero iudicio accedit. n. 62. Et quia labore isto nil nisi nuda verba comprehendimus. n. 63. Sed & hæc lectio parum observatur. n. 64. Quid tribuendum sit arti mnemoneuticæ. n. 65. Porro: Auditoribus tuis vel nihil, vel parum in calamum dictabis. n. 66. Quod raro etiam attenditur. n. 67. Lectiones speciales, si paucos habeamus auditores. Explora ante omnia eorum capacitatem n. 68. Utrum alacri, an tardo sint ingenio. n. 69. an cupidi sint discendi, nec ne. n. 70. An præiudiciis jam occupati sint, nec ne? n. 71.

Insignis prerogativa in instituendo adolescente. naturali intellectu praedito, qui nullas unquam scholas frequentavit. num. 72. In Praxi vulgo parum solliciti sunt de capacitate auditorum n. 73. Tardioribus ingeniis non adhibetur patientia n. 74. Praestantia ingenia negligenter tractantur n. 75. Non curatur, quemadmodum conservetur attentio adolescentum. n. 76. Multo minus, quomodo, ubi nullum est discendi desiderium, istud comiter excitetur n. 77. Doctissimi habentur, qui diutissimam operam Scholis & Academiis tribuerunt. n. 78. Et qui in juventute Scholas nullas frequentarunt, nec Latinam linguam didicerunt, eruditionis nequaquam capaces esse ajunt. n. 79. Quibus modis in adolescentibus discendi studium excitetur. n. 80. Cur attentio in pueris facile, in adultis vero difficulter, excitetur. n. 81. 82. 83. 84. 85. 86. In adultis inprimis causae explorandae sunt, quibus creatur tedium doctrinae n. 87. Harum (1) est, Quia studia perniciose arbitrantur, ob tantam paedantarum multitudinem n. 88. & pravitatem morum Academicorum num. 89. Quibus pueri eleganter educati à studiis deterrentur. n. 90. (2) Quia verentur, ne studiis à dulcedine voluptatis atque otii abstrahantur n. 91. Hoc quam periculosum sit, & quam difficulter tollatur. n. 92. (3) Quia non agnoscunt, quantum bonum sit Sapientia, & quantam conferat utilitatem. n. 93. Nemo autem laborat propter

pter nihilum. n. 94. (4) Quia ob proveciam
 etatem desperant, quin solidi aliquid addiscant.
 n. 95. Et vero ordinarie bonum istud odio ha-
 bemus, de cujus assecutione desperamus. num. 96.
 (5) Quia in instituenda juventute utuntur Me-
 thodis nimis ineptis. n. 97. Quanquam huic ma-
 lo mederi facile queat. n. 98. Qua ratione o-
 mnia hæc obstacula tollenda sint. n. 99. Et (1)
 quidem Metus Pedantismi, & Morum Aca-
 demicorum corruptorum. Sapientia non est
 alligata Academiis n. 101. (2) Amor otii & vo-
 luptatis n. 102. (3) Quomodo demonstrandum
 sit, Sapientiam esse valde bonam ac utilem. n.
 103. Deinde ineptie Literatorum Sapientiæ i-
 ppi non sunt tribuenda. n. 104. (4) Neminem
 esse tam senem, quin ad Sapientiam discendam
 idoneus sit. n. 105. (5) Bonas quoque dari Me-
 thodos n. 106. Altera Lectio pro paucis Audito-
 ribus: Methodo utere jucunda, facili ac u-
 tili. n. 107. Hæc impossibilis equidem videtur,
 n. 108. Sed est admodum facilis n. 109. Non to-
 ta hora solo discursu consumenda est n. 110. Nec
 facile concedendum, ut Auditores discursum ca-
 lamo excipiant n. 111. Quid ergo factum est o-
 pus? 112. Ratiocinare cum Auditoribus tuis per
 continuas quæstiones & responsiones n. 113. Ul-
 terior explicatio hujus methodi num. 114. 115. 116.
 117. 118. ejusque multiplex ac singularis utilitas.
 n. 119. Inprimis apud studiosam juventutem
 attentionem excitat. n. 120. Cur tam raro usur-
 petur

petur n. 121. Si multos habeas auditores, hæc methodus adhiberi non potest n. 122. Et hi communiter diversa sunt capacitate, n. 123. Necessitas ergo jubet, ut continuo discursu utamur numer. 124. Hic vero sequentem regulam observabis: Aptus discursus tuum variæ auditorum capacitati, eoque in iis Sapientiæ discendæ desiderium excita. n. 125. Declaratio hujus Lectionis, si in propria artis præcepta discursus instituendus est. n. 126. 127. Et si Autor aliquis explicatur. n. 128. Auditoribus nostris alio tempore etiam accessus ad nos concedendus est. n. 129. Et, si poscant, examen cum ipsis instituendum. n. 130. Lectio Specialis in doctrina Verosimilium: Contenti sumus, si præcepta tradita in his raro fallant n. 131. 132. Vulgatus error, quo verosimilia ad demonstrationes deducere conantur n. 133. vel in dubium vocantur, si una solum instantia dari potest. n. 135. Denique si veritas per scripta aliis communicanda est, n. 136. Lectiones præcipue sunt hæ: Scripturus è proprio cerebro scribe, non ex libris aliorum. n. 137. Huic vulgatae praxis adversatur n. 138. Declaratio & Limitatio hujus lectionis n. 139. 140. 141. Utere stylo jucundo, & cave inania verba. n. 243. b. e. In scriptis non utere Syllogismis n. 143. 144. nec te alliga ad methodum causarum. n. 145. 146. 147. Inania verba sunt odiosa n. 148. 149. 150. Eaque vel vana sunt atque inepta, sed

m-

innocua, n. 151. vel seducentia, ut figuræ rhetorice affectatae. n. 152. Quæ apud Sapientes Autoribus plus obsunt, quam prosunt num. 153. Gustus corruptus plerorumque Literatorum. num. 154.

I.

Composito intellectu tuo, non potes modo sed & debes, aliis cognitione tua inservire, quoniam te *jus sana rationis* obstringit, ut officiis tuis proximi salutem promoveas. Sed num aliud est nobilius officium, quam si aliis ostendo, quemadmodum tenebras intellectus sui abigere, imo vere hominescere debeant.

2. Noli ergo tibi persuadere, quod ad propagandam veritatem *peculiari vocatione* indigeas, adeoque cum operam tuam hic susceptam supervacaneam esse, tum *contra propriam conscientiam* te acturum, si deficiente vocatione conareris errantes ac indoctos erudire; *Reipublica* enim *tranquillitatem turbare*, si unicuique liberum sit alios instituire, nec id his, qui speciali vocatione gaudent, solis relinquatur.

3. Certo credas omnes, qui te à bona intentione tua co dimovere conantur,

id non alio fine facere, quam quod *vulgatis erroribus* penitus immerfi quasi sunt & obruti, vel quod nituntur *regnum tenebrarum* data opera defendere, & bene intelligunt, regno tenebrarum & *præjudicio humanæ autoritatis*, ac consequenter propriis ipsorum ac *privatis utilitatibus atque autoritati* affectatæ, majus damnum infligi non posse, quam si cuique recte erudito, ut aliis scientiam suam communicet, permittatur.

4. Sane si ab hujus farinæ hominibus postules, *rationes solidas* tibi dari, cur egregium hoc institutum nefas esse putent, nihil aliud tibi proponent, quam ut ad *exempla* hodie *frequentata* te remittant, quibus docendi libertas fere omnibus, qui eam ære non redemerunt, interdicitur. Sed hic fucus intellectui tuo parum oberit, quia statim intelligis, quod conentur errores humanæ autoritatis *vi defendere*, adeoque facile inde potes concludere, hoc rerum statu, Sapientiam valde periclitari.

5. Tantum enim abest, ut *doctrinæ Sapientie Republicæ tranquillitas* ulla ratione violari queat, ut ea quam maxime sit unicum

cum fulcrum Reipublicæ , omnesque turbæ, rixæ & calamitates ut in omni societate humana, ita & in Republ. principaliter ex tolerantia errorum vel minimorum proficiscantur, ejusque rei intuitu optandum potius esset, ut *omnis populus doceret veritatem.*

6. Ac etsi communis hoc poscat utilitas, ut, sicut ad alia negotia civilia, ita & ad *docendam Sapientiam certæ persone eligantur*, quibus, præter communem illam, peculiaris vocatio impertiatur, mandeturque ut hanc vocationem suam præ cæteris expediant; istud tamen nobis nequaquam adversatur.

7. Primum enim scias, Legislatores hac constitutione non hoc intendisse, ut ea propter alii *excluderentur*, quo minus Sapientiam docerent, & ut Doctores publice electi haberent quoddam quasi *monopolium*, sed eò potius respexisse, ne unquam in docendo defectus aliquis deprehenderetur, ac ipsi ad promovendam in hac re maxime necessaria utilitatem publicam *obligarentur*, unde & è communi ærario stipendia exsolvuntur.

8. Ita etiam cum *aliis officiis comparatur*

tum est. Nemo enim prohibetur iter facientes alio deducere, vel eosdem adversus latrones defendere, in bello militem voluntarium agere, etsi *publici cursores* sint constituti, certa item *presidia*, quæ circa vias hinc inde obsequitant, & *milites* certis stipendiis alantur.

9. Et licet quieti publicæ intersit, ut ordinis servandi causa in *locis publicis certoque tempore*, ut alia officia ita doctrina quoque Sapientiæ non nisi per personas ad id constitutas administraretur; hoc ipso tamen *reliquis* interdictum non est, quin id *alio tempore, privatis in conventibus* agant, æque ac pro vetito habendum non est, indicare alteri, quæ hora sit, etsi certi præcones sint conducti, qui hoc publice proclament.

10. Imo elargitione *Dignitatum Academicarum* his, quibus hæ obveniunt, inter alia *privilegia* etiam *docendi potestas* non tam eo fine concessa videtur, ut *facultas* atque *libertas* iis daretur sapientiam aliis communicandi (Afferri enim ad officium oportet docendi facultatem, eaque nemini ab ullo homine dari potest, quod jam olim Hadrianus Imperator agnovit;

G

vit;

vit; Libertatem vero jus naturæ unicuique concedit) quam ut *testimonio publico* ornarentur, quam sint ad docendum *idonei*, cum intersit Reipublicæ, cavere ne omnes promiscue docendi officium usurpent. Hoc vero non obstante etiam aliis, quorum cognita promptitudo est, vel qui eandem aliis modis probatam demonstrare valent, licitum est id quod didicerunt aliis communicare.

11. Etsi autem vivas in tam corrupta Republica in qua hæc libertas *are redimenda* sit, & ubi vel *Legibus*, vel *consuetudine* sit prohibitum, quod nemini, nisi quibus hoc *specialiter* concessum est, alios docere ac instituere liceat, Tamen ideo noli despondere animum, quoniam inde tibi vel officio tuo aliis inserviendi parum vel nihil decedit.

12. Sed cave, ne hoc ita intelligas, quasi te *legibus his obniti*, vel earum sententia. *Sophistica interpretatione capillari* velim; Nam & doctrina Moralis tibi ostendet, quod iniquis etiam legibus parere tenearis, & sequens caput tibi indicabit, Sophisticas interpretationes omnes

omnes esse αλόγως. Præterea si hoc committeres, Pædantis & errorum defensoribus gratum faceres, ut læti exultarent, & te tanquam impium hominem, Magistratui à Deo tibi præfecto parere nolentem, publice diffamarent.

13. Sed ita sententiam meam capias. Istiusmodi leges nunquam tibi interdiciunt, ne cognitionem illam Sapientiæ, quam habes, aliis communicare tibi liceat; sed institutione tua *pecuniam mereri* tantummodo *prohiberis*; *Gratis* ergo eos institue: vel ne in *loco publico* alios ad auscultandum invites. Esto: quin hos instituis qui *sponte* se tibi offerant, operamque tuam efflagitant? Vel ne *viva voce* doctrinæ cupidos doceas; Noli desperare, patet alia via docendi, videlicet *per scripta publicata*.

14. At *nec gratis*, nec *domi mea* me docentem patiuntur, ais, vel, licet ros etiam *scribere* prohibeor. Doleo vicem tuam; Sed nec hoc angaris si non habes præterea, quod conquerare. Non patet *tibi orbis terrarum*? Non Præceptores tibi puero inculcarunt: Patria est, ubicunque bene est. Et, *Artem quævis terra alit.* &c.

15. Si nec istud commode possis præstare, ac tales pro conditione tua se se offerant circumstantiæ, ut solum mutare nequeas, noli ideo desperare. Aliorum in virtute & veritate institutio nec scriptis nec collegiis alligata est. Non requirit certum auditorium neque ut informandos certa hora ad nos convoce-
mus, subsellia ipsis ordine ponamus, certumque Autorem eis explicemus, vel disciplinas ordine perlustremus. Non prohibeberis certe quin *cum hominibus converseris*. Quid concessio mille pro una habes occasiones, inter *deambulandum, prandendum, in conventu mercatorum publico, bibliopolio, in fornicibus mercatorum, in congressibus amicorum, adeoque in quacunque conversatione*, quantocunque numero conveniatur, cognitionem tuam aliis absque ulla pædantismi affectatione communicandi, eisque errores vel suos vel communes aperiendi: Hoc faciebat Socrates, qui tamen Philosophis omnibus, quotquot eum secuti sunt, antecellebat.

16. Nec sine ratione supra dixi, quod tum demum tibi liceat aliis aliquid communi-

municare, cum intellectum tuum ipse composueris. Id cuiusmodi sit non est obscurum. Nam quomodo aliis veritatem communicabis, quam ipse è fundamento nondum didicisti? Num cæcus cæco viam monstrabit?

17. Sed num in centum Doctores decem reperiēs, qui hoc observarunt? Ex adverso, quot sunt, qui ubique singulis momentis *alios instituunt*, nec ipsi *quicquam intelligunt*, quia omnis eorum scientia, si ad summum fastigium excrevit, in eo versatur, ut recitent id quod a Præceptoribus suis audiverunt, quodq; in MSS. suis vel aliis libris inveniunt, adeoque præiudicio autoritatis collotenus adhuc immergi sunt.

18. Non ignoro fere nos omnes decipi, quod inde ab adolescentia nobis occinitur: *Qui nunquam malè nunquam benè. Docendo discimus*, & quæ sunt huiusmodi decantata proverbia, quibus ipsi etiam Præceptores nostri nos incitant, ut alia alios doceamus antequam ipsi docti simus. Sed & hoc novi, istiusmodi proverbia loqui tantum de his qui jam cœperunt cerebrum suum componere, &

longius differunt docendi exercitium, eo quod nimis sibi ipsis diffidunt.

19. Nam cum diximus, quod componendus prius sit intellectus, ac cognoscenda veritas, quam aliis eam communicare audeamus, hoc solum innuere volumus, ut homo *veritates fundamentales earum rerum*, quas alios docere vult, intelligat, atque præjudicia auctoritatis & præcipitantiæ serio impugnare cœperit, non ut *omnia*, quorum quidem scientia in hominem cadit, perfecte intelligat. Nam dum vivit, aliquid quod discat, inveniet.

20. Sed quod allatis proverbiiis hos, qui adhuc hærent in ignorantia, excitare conantur, æque est absurdum, ac si (ut *Ætiopice* loquar) *passer* eo nixus conetur *Psittaco* juniori occinere, vel si *manicus* vel *paralyticus* eo incitaretur, ut aliis *saltando* præeat.

21. Verendum potius est, ne, qui *premature* alios *docere* incipiunt, præjudicia quæ semel imbiberunt, perpetua præcipitantiâ confirmant, atque *intellectum suum plane confusum*, seipsos autem *ineptos* reddant, ut deinceps nunquam ad cognitionem

gnitionem veritatis perveniant. Certe plurima ipse exempla possem producere, de bonis cæteroq; in ingeniis, quæ volare cœperunt, priusquam alæ ipsis crevissent.

22. Et quamvis negandum non sit, interdum quorundam hominum ingenia hoc periculo eripi, ut, postquam per aliquot annos ipsi fuerunt cæci, & cæcorum duces, incipiant in se subito descendere, errores suos agnoscere, ac post-hac aliis cognitione sua inservire; tamen huiusmodi exempla tam rara sunt, ut contra regulas sanæ rationis aliquis ageret, qui ea potius respiceret, quam mille exempla eorum, quos in periculo succumbere vidisset; Præsertim cum in raris his exemplis Deus ferre insolitis ac ingratis remediis, quæ nemo sibi facile optat, videlicet, *adversa valetudine, paupertate, persecutione, aliisque malis*, extraordinariam hanc operationem perficiat.

23. Itaque postquam hætenus consideravimus, quod veritatem cognitam aliis communicare liceat, quodque hoc prius tentandum non sit, quam cogni-

tione nostra explorata, supervacaneum
 eqvidem videtur respectu compendio-
 rum ad id necessariorum, novas ac *spe-
 ciales Lectiones* tradere, sed homini illi,
 cui est communicanda veritas cognita,
 solum ostendi oportere, qua ratione e-
 andem ipse inveneris; Id quod jam in
 introductione Logica, ubi de Demon-
 stratione egimus monuimus. Adeoq;
 ex abundanti paucæ ibi allatæ observa-
 tiones hic repeti possent.

24. Non utor enim e. c. alia methodo,
 qua alii *viam rectam ostendam*, nisi ut ipsi
 signa tradam, quibus eam ipse invene-
 rim, vel qua eum erudiam, quemad-
 modum *montem præruptum adscendat*,
 quam ut ei commonstrem, quomodo
 ipse montem superaverim; vel qua ei
 declarem, qua ratione *problema quoddam
 Mathematicum vel Arithmeticum* solverim,
 quam ut ipsi ostendam operationem
 meam.

25. Nihilominus negandum non est,
 non solum *communes illos errores*, qui in
 repræsentanda aliis pari ratione verita-
 te crebro offerri solent, aliquot adhuc
 observationes requirere, sed & non-
 nun-

nunquam rem ipsam non pati, ut eandem *methodum*, quæ ipsi usi sumus, secundum minutissimas circumstantias, apud alios commode adhibeamus. Quid agendum esset, si v. g. is quem in rectam viam reducere desideras, in longe *aliam viam errore* deductus esset, quam quæ ipse antea deerrasset? Quid si alter *ascensum in montem nunquam ne tentasset quidem*? Denique si alter ille operationes quibus problema propositum solvisses, plane non intelligeret? v. g. si in solutione Algebra usus esses.

26. Igitur ut magis secundum ordinem procedamus, præsupponimus, hos quibus cognita veritas communicanda est, vel *pueros esse, vel adultos*.

27. Etsi autem circa *puerorum institutionem* plurima essent annotanda, cum vulgata institutio fere nullius pretii sit, tamque absurda, ut homo ratione præditus, qui hoc malum ingenue, nec præjudiciis præoccupatus intuetur, hanc mundi cœcitate conspecta exhorrescat; Tamen cum de hac lernâ malorum tot egregii ac excellentes viri ante nos scripserint, non solum monitis hic superse-

dere possumus, sed & conatus æque esset inanis, ac commonefactiones modo allatæ, eo quod praxis horum consiliorum, nisi adulti in partes simul vocentur, expediri nequeat, de his autem nil nobis polliceri queamus, dum in præjudiciis adhuc sunt irretiti, nec est qui eos inde explicet.

28. Deinde Philosophia nostra universa in primis Logica scripta est in gratiam *Adultorum*, itaque his primum rite emendatis atque decenter institutis, Scholarum vulgarium emendatio deinceps sponte sequetur.

29. Cæterum *Adulti* duorum sunt generum, alii quorum jam demum *maturorescit intellectus*, quique aliorum adhuc egent auxilio, videlicet *Studiosi adolescentes*, alii quorum *intellectus jamdudum fuit maturus*, quique jam evacuato cerebro intellectum composuerunt ac jam vere *eruditi* sunt. Nam etsi hi regulas fundamentales veritatis bene intelligant, ideo tamen nondum omnes norunt conclusiones. Nemo enim eorum est omniscius. Imo nemo est inter eruditos
qui

qui non certa ratione plus & minus sciat, quam alter.

30. Porro cognitio veritatis vel *scriptis* editis, vel *orali discursu* aliis solet communicari.

31. Etsi autem *uterq; modus* usurpari queat, five cum Studiosis adolescentibus doctrinæ cupidis, five cum eruditis nobis sit negotium, quandoquidem sæpe in gratiam studiosæ juventutis scripta valde opportuna elaborantur, & eruditus erudito inventa sua in familiari colloquio communicat; Tamen *scripta* fere *orbi erudito* consecrari solent, *institutio* vero, quæ *viva voce* peragitur magis est ex usu *studiosorum*; Cum notum sit, oralem institutionem ad perficiendos adolescentes esse quam maxime accommodatam; contra vero, si proprio Marte ex libris velint doceri, eo conatu ad indagandam genuinam veritatem ut plurimum ineptos reddi.

32. Et in *scriptis* & in *orali institutione*, cum apud *eruditos*, tum apud *studiosos* assuesce imprimis ut perspicue & scribas & loquaris. Nam quo magis perspicue alii rem

rem tradis, eo citius is eam comprehendet. Atqui is scopus tibi est præfixus, ut alter cogitationes tuas perspiciat atque comprehendat.

33. *Perspicuitas* autem partim in verbis consistit, partim in *charactere dicendi*, partim denique in *ordine*.

34. Cave ergo ne *equivocis* utaris, ubi suppetunt simplicia, nec *figuratis*, ubi propriis rem exprimere potes; nisi ex verbis additis statim perspici queat, quam significationem in mente habeas, vel res aliter quam verbis figuratis exprimi nequeat.

35. Sed & hoc cave, ne in communicanda veritate *stylo ambizioso, obscuro, ambiguo, ex sententiis nimis disjunctis composito* utaris; Alias hoc tibi occinetur: Si non vis intelligi, non debes legi.

36. Denique *facili naturalique ordine* utere, qui auditori vel Lectori voluptatem creet, ideoque noli incipere à conclusionibus, tanquam difficilioribus, sed ordinariè à *principiis vel hypothesisibus*.

37. Novi eqvidem istud, & quotidiana experientia edoceberis, quod vulgo contra hanc *annotationem impingi* soleat, quod.

quodque *Doctores* vel *Scriptores* non tantum uti studeant *verbis ac phrasibus* æquivocis figuratis, obscuris, adeoque stylum sesquipedalem ac Hispanicum affectent, & nescio, quam in ea re elegantiam quærant, sed sæpè etiam in methodo arti indulgeant, atque hypotheses ita occultare soleant, ut etsi librum aliquoties perlegeris, vel institutione eorum per aliquot annos usus sis, tamen ægrè intelligas quid velint, vel quodnam doctrinæ eorum fundamentum sit.

38. Ex adverso etiam *Auditores ac Lectores* plerumque tales *Scriptores* magnifaciunt, ac longe majori attentione legunt, quam hos qui clare ac perspicue scripserunt.

39. Sed hoc malum utrinque inde proficiscitur, quod totus mundus errore hoc perniciosissimo est occupatus, quod inter *litteratos* atque *plebejos* hanc oporteat esse differentiam, ut *eruditionem peculiarem Statum honorificum* in Republica habere oporteat, & inde veritatem, quæ tam facilis sit, ut & à plebejis intelligi possit, nullius pretii esse.

40. Quare quemadmodum *intempesti-*

Na hæc *Ambitio* fere cum invidia aliqua est conjuncta; ita invida ejusmodi ingenia mirifice sibi placent, si difficilem obscurumque Scriptorem intelligere queant, & gaudent cum vident alios tam penetranti ingenio judicioque præditos non esse, ut obscurum illum autorem æque ac ipsi assequantur.

41. Jam de *Elegantia styli* quoque videamus. Hic officium *Philosophi* cum *Oratoris* officio vulgo confundi videtur. Ac Orator quidem, qui animos hominum ad scopum suum, non ad veritatem flectere, eisque quicquid vult, persuadere constituit, affectus omnino phrasibus elegantibus, figuratis, & inconvetis movere debet. Sed Philosophus in proponenda veritate, quæ cum est nuda, pulcherrima est, hujusmodi fuco non eget; Socrates eam similibus ac exemplis communissimis tradit.

42. Sed & penes ipsos *Lectores* ac *discipulos* culpa residet. Vetus est adagium: Mundus vult decipi. Nolunt *veritatem in seipsis* comprehendere, sed ab aliis persuaderi, & consequenter decipi volunt. Coguntur igitur Scriptores sese
ad

ad eorum genium accommodare, atque media ad fallendum idonea usurpare.

43. Deinde & *veritatis propositio* ideo non omni orbata est *elegantia*, vel rectius, non est necessaria quædam *elegantia* pars, *obscure* scribere. Numquid magis est concinnum, quam scripta *Domini Pufendorffii*, sed ecquid his magis est perspicuum? Et credo in libris à *B. Parente meo* editis similiter elegantem quandam facilitatem & perspicuitatem inveniri.

44. Dum de Perspicuitate ejusque necessitate diximus hætenus, promptum est intelligere, quod *fidelis* quoque in *institutione* tua esse debeas, seu scribendo doceas seu viva voce; sive literatos sive illiteratos tibi docendos proponas. Nam quomodo eris perspicuus, si non es fidelis? Quandoquidem Præceptor infidelis non scit aliud commodius remedium, quo difficilem alteri doctrinam faciat, quam si omnia obscurissime & quam maxime ambigue tradat.

45. Sed ubi plures hujusmodi homines reperies? *Quæstus, Ambitio & Invidia*, de quibus modo conquæsti sumus multos Professores ac Scriptores invitant, ut
veram

veram atque perspicuam cognitionem abscondant, etsi eandem ipsi conceperunt.

46. Imo sæpe aliquos non pudet, hanc infidelitatem publice defendere. Nec insolens est audiri ex ipsis hujusmodi adagia: *Boni artificis est, semper aliquod compendium sibi reservare. Non decet mundum semel nimis reddere sapientem. Oportet bonos homines æque sudare, ac ipse olim sudavi. &c.*

47. Atque hæc infidelitas tam antiqua fere est, ac ipse error. Nam persuasit *Ægyptios*, ut sapientiam suam *Hieroglyphicis* abderent: Procreavit omnes fabulas *Pœtarum* & *Græcorum* & *Latinorum*. Taceo jam alia exempla.

48. Denique in aliorum quorumcunque hominum qualicunque institutione, in communicanda iis veritate *grata quadam humanitate ac familiaritate utere*. Intellectus hominis non est in ejus arbitrio positus, adeoque vi nulli obnoxius. Igitur intellectum ab erroribus liberaturus, necesse habet ut eadem methodo utatur, quam *Medicus in egro* adhibet. Is ægro non irascitur, si medici-

na

na porrecta atque applicata non succedit, nec is inde convalescit. Non vituperat, si delicata ejus consuetudo ipsi fastidium Medicinæ creat; Sed blandis & amicis verbis eum demulcet, quibus amorem atque confidentiam erga se in ægroto excitet. Quanto magis medella intellectus hujusmodi comitatem requirit, quia teneritas ægroti & morbus, quo laborat, sæpius ab ejus arbitrio magis originem traxit, quam error aliorum hominum.

49. Ex hoc ergo necessario fluit, ne hos, quos instituere volumus, *persequamur*, vel iisdem opiniones nostras *vi obtrudamus*.

50. Inde & hoc consequitur, ineptam admodum esse eorum consuetudinem, qui hos, quos erroris accusant, *secum non patiuntur*, & tamen ab iis prætendunt, ut errorem suum abjiciant.

51. Qualis esset existimatio *Medici*, qui in urbem aliquam veniens postularet, ut ægroti omnes morbo diuturno laborantes aut inde se illico proripiant aut statim convalescant; Vel qui ægrotos nullos secum pateretur.

52. Scio, pro defensione hujus erroris

H

vul-

go hoc afferri : Distingvendum esse inter morbos *vulgares & contagiosos*. Hos merito esse cavendos; inprimis *discipulos fidei nostræ creditos* servandos, ne *veneno* quodam *clandestino* inficiantur. Notum esse, quod sæpe *ovis una morbida* totum corrumpat ovile. &c.

53. Sed hæ excusationes admodum debiles sunt. Quo *periculosior est error*, eo magis debitum nostrum naturale poscit, ut omni studio eo elaboremus, ut alios ab hoc errore liberemus. Qui in contagio pestis utilem operam præstat, eo majorem laudem meretur.

54. Deinde impossibile est, *errorem obesse posse veritati*, quandoquidem veritas errorem abigit, atque ita errans quidem errantem inficit; ei vero, qui semel veritatem comprehendit, nocere non potest.

55. Igitur si in promptu habes *prestans antidotum*, tibi tuisque venenum clandestinum obesse non potest. Vel non absque verosimilitudine in suspicionem incidēs, quod *non sis peritus Medicus*, sed impostor circumforaneus seu empiricus.

56. Oportet oves tuas valde ad scabiem inclinare, si tam facile ab aliis ovibus scabiosis corrumpuntur: eorumque totum corpus materia peccante oportet esse repletum, si venenum clandestinum errorum tam facile iis adhæret. Vides ergo, quod in te tuisque abunde habeas, quod emendes, & festucam ex ipsorum oculis prius esse extrahendam, quam aliis trabem eximere, eorumque perniciosius erroribus mederi velis.

57. Tales adeo esse oportebat hos, qui ad docendum, & ad libros scribendos animum applicarunt. Sed circumspice obsecro, quid in mundo fieri soleat? Nonnulli omnis suæ autoritatis jacturam se facturos opinantur, si in institutione sua Auditoribus suis vel semel hilarem vultum præbeant, ac decentem jocum, qui familiaritatis est indicium, interspergant, sed quo magis torvos ac morosos sese exhibent, eo majus doctrinas suas pondus habituras existimant.

58. Alii maledicunt & calumniis incessant hcs, quibus veritatem student communicare ac sibi persvadent, se non posse prudentius agere, quam si juxta ordi-

nem predicamentorum eos perstringant.

59. Sed hi leniores adhuc possent videri. Magistri nostri Parisienses & Colonienses eo dementiæ procefferunt, ut Ramum, Reuchlinum, Erasmus &c. *persequantur* usque ad mortem, & si in ipsorum facultate positum fuisset, Viros hoc meritisimos dentibus discerpissent.

60. Viri optimi, Cartesius, Gassendus, Digby, Plato, Epicurus, alii, vel tanquam *pestilentissimi novatores*, vel tanquam *venenati ac periculosi Doctores* coram juvenibus proclamantur, atq; hi serio monentur, ut illorum scripta veneno nocentissimo pejus caveant. Ac si possent, Cartesianos omnes vel *arsenico occiderent*, vel saltem *ex Europa profligarent*. Et Pædanta aliquis nescio quod factum heroicum sese designasse opinatur, si Cartesium publice de cathedra relegat, & ex Zelo Christiano fidei suæ confessionem edit, *in solo vero & Salvifico* (de salute temporali loquor) *Aristotele sese & vivere & mori velle*. Cum dubium sit, an bonus Aristoteles in morbis animæ & intellectus tantum profit, ut emplastrum comprobatum contra verrucas pedum, nedum

dum remedium salutiferum adversus podagram, vel arthritidem ex ipso addisci possit.

61. Porro in *orali adolescentum* institutione imprimis caveas, ne eos *præceptis*, quæ explicare constituisti, *ediscendis* excrucies, sed eosdem assuefacias, ut præcepta tua comprehendant, atque intelligant.

62. Nam, si ediscantur, exercetur quidem *memoria*, sed *obtunditur* iudicium, quia hominis ea fere est conditio, ut quod ipsi ex alterutro (vel memoria, vel iudicio) decedit, id accedat alteri. Jam vero drachma iudicii pluris est faciendæ, quam integra libra memoriæ.

63. Deinde, qui aliquid ediscunt, *verbis* superstitiosius sese mancipant, & dum istud fit, non admodum solliciti sunt de *re ipsa*. Contra qui rem ipsam intelligunt, *diversimode* eam *verbis* sciunt explicare. Atqui, ut in Logica didicimus, veritas non consistit in congruentia cogitationum nostrarum cum verbis, sed in congruentia cum re ipsa.

64. Sed vide, quam enormiter vulgo adversus hanc lectionem impingatur.

Non jam loquar de pueris *in scholis*, qui e.g. regulas Grammaticas, Logicam &c. recitare coguntur, sicut Moniales Psalterium deblaterant. Vide modo, quemadmodum *adolescentes* alligentur compendiis, Syntagmatibus, verbis & numeris Legum, verbis textus Aristotelici &c. quæ sæpe non aliter quam Psittaci verba comprehensa recitare solent.

65. Non diffiteor, *exercendam* omnino *esse memoriam*, ac hominem *de materia* *quadam peroraturum* compendio aliquo, vel arte mnemoneutica indigere. Sed hoc magnæ stultitiæ est indicium, quod *in artibus mnemoneuticis* tot nugæ pædanticæ atque phantasticæ admiscentur, quodque hæ artes, tanquam insignes thesauri sapientiæ, prædicantur, cum alium usum non præstent, quam quod earum adjumento *rerum ordo*, non res ipsæ, comprehendantur. Possunt autem juvenes exercere memoriam, si in rerum contemplatione justam adhibent attentionem.

66. Deinde *Auditoribus tuis* *vel pauca,* *vel nihil distabis in calamus.* Vanitas Vanitatum est, Doctorem unumquemque è
decem

decem commentariis undecimum confarcinare; & dictata plurima ne conferri quidem merentur libris vilissimis. Cara admodum res est tempus, & dum unam dictas paginam, plures paginas discursu absolves. Nec adeo magna ad dictandum sapientia requiritur: nam famulus tuus æque bene posset dictare, ac tu ipse, & fortasse melius, quam tu. Si quid habes peculiare, non vulgatum, Auditoribus tuis id vel seorsim describendum communica, vel fac imprimi.

67. Atque hæc annotatio tam evidens est, ut & in *legibus* quibusdam *Academicis* Professoribus misera hæc dictandi consuetudo prohibita sit. Sed accede modo lectiones publicas & vide, quomodo hinc inde leges Academicæ observentur. Causa divinari facile poterit. Nam, ut modo diximus, in dictando exiguum inter doctum & indoctum differentia est.

68. Posthæc attende, *paucine*, an *plures simul Auditores* tibi instituendi offerantur? Si paucos habeas, v. g. 3. 4. 5. usque ad decem præter propter, *ante omnia inquire* | *eorum capacitatem*, videlicet

an sint ingenio *alacri*, an *obtusos*? an *cupidi* sint doctrinae, nec ne? An *praedudiciis* iam sint *praoccupati*, nec ne? Nam, si quid ipsos docere vis, oportet te ipsis conformari.

69. *Alacri ingenio* si semel tantum rem dixeris, sufficiet. Cum *tardo* vero patientia habenda est, nec ægre ferendum, si doctrinas tuas tam cito non apprehendat. Nam è tardi institutione hoc commodum tibi emerget, quod semel comprehensa non tam facile oblivioni tradet. Cum ex adverso ingenium alacre valde etiam sit volatile, & rem citò comprehensam cito etiam memoriae elabi sinat. Itaque huic malo ut praevenias, igneo ingenio praecepta artis crebro repetenda sunt, ac non minor ipsi labor impendendus, ac *tardo ingenio*.

70. Porro si ingenium flagrat *discendi desiderio*, operam dabis assidue, ut hoc desiderium conserves, nec infringas. Si non adsit *discendi amor*, oleum & operam perdes, si non ante omnia *discendi cupiditatem excites*; Alioqui nunquam ingenium erit attentum, sed semper cogitationibus suis alibi erit. Quomodo autem absque

absque cogitationibus veritatem comprehendet, eamque sibi imprimet?

71. Denique si intellectus *parum* adhuc à *præjudiciis* est occupatus, mediocris tibi labor est adhibendus, quia pauca impedimenta exportanda sunt; sed intellectui naturali relinques solum nativam ac spontaneam operationem, eumque aliquando parum inflectes, ne in devia prolabatur. Contra, si *radices* egerunt *præjudicia*, decuplo plus temporis in eorum extirpatione tibi consumendum erit. Et si jam satis tibi videris intellectum discipuli tui à *præjudiciis* purgasse, deprehendes tamen *præjudicia*, præcipue *præjudicium* autoritatis, & à tenellis assuetas doctrinas semper repullulare, atque *radices* agere, æque ac olla odorem, quem semel imbibit, difficillime relinquit.

72. Nam e. c. Fidem do, & experientia edoctus sum, quod adolescentem, à teneris *schola* nulli assuetum, etsi ne unicum quidem latinum verbum didicerit, modo ipsi insit aliquod discendi desiderium, & naturali intellectu valeat, *trium* circiter *annorum* spatium, in vera philosophia,

ac disciplinis, homini, qui vitam in mundo eleganter vult traducere, necessariis, longius me producturum confidam, quam alium quendam, qui jam integrum decennium in Academiis commemoratus est, ibique pro Studio bonæ frugis atque diligenti habitus *sex* vel adhuc *pluribus* annis. Idque nullam aliam ob causam quam quod (per superius dicta) præjudicium autoritatis in Scholis & Academiis tam studiose ac rigoroſe confirmatur & stabilitur.

73. Jam vero in mundo quære Doctores, qui Lectionem modo expositam observant. Plerique existimant, quod *Discipuli sese ipsis conformare debeant*, adeoque de eorum capacitate parum sunt solliciti; sed quæ bona sibi videntur, ipsis prælegunt: Si id capiunt, bene se res habet; sin minus, æque sunt contenti.

74. Et quam *parum* quæſo *tardis* adhibetur *ingeniis*? Vituperantur, proponuntur iis exempli loco alacria ingenia, afficiuntur contumelia, & quæ sunt ejusmodi. Eoque studendi desiderium simul supprimitur, amorque & fiducia erga Præceptorem delentur.

75. Ex adverso quam negligenter *stantur alacria ingenia*? Cum videant, quod cito rem capiant, necessarium non putant, eandem repeti. Eorum studium minuitur, superbia augetur, intempestiva laude atq; assentatione ipsis impertita. Atque hæc unica fere causa est, quod ex mille alacribus ingeniis vix decem justam eruditionem assequantur. Cum non pauca adduci queant exempla, tarda ingenia sæpe progressu temporis ad optimam frugem emergere.

76. Ac videntur sibi quidem hujusmodi laude ac assentatione in alacribus ingeniis *discendi desiderium conservare*; Sed, cum contemptum potius ea creat studiorum, amore studiorum necessario delendum: tum non solliciti sunt de *justis remediis*, quæ attentionem ac amorem discendi in adolescentibus indies magis magisque accendant.

77. Minus adhuc cogitant, quemadmodum in hominibus, qui *nullum omnino discendi amorem atque desiderium*, & consequenter nullam etiam attentionem afferunt, aliqua attentio adhibitâ lenitate excitetur. Nam vel sibi relinquuntur, & dicuntur

dicuntur ipsis, quæ dicenda quidem sunt, si detrectant audiendi operam atque attentionem, suo id damno ut faciant, vel re bene gesta, Præceptores eorum negligentia & exiguo discendi desiderio irascuntur, eosque objurgant, vel carceri quasi includunt, & ut domi sese contineant, cogunt; Quibus nusquam tamen amor ullus vel attentio excitatur, sed odium potius erga studia augetur.

78. Tandem notandus est communis hic error, qui in praxi committitur, quia existimant, latinam linguam esse partem aliquam necessariam ac essentialem eruditionis, & qui non inde à pueritia scholas frequentarit, ac postea in Academia multis & ingentibus privilegiis ornata studiis incubuerit, eruditum esse non posse; ita sibi persvaserunt, quod *quod diutius aliquis scholis & Academiis immoratus fuerit, ibique literis operam assiduam dederit, magis capax sit doctrina; imo ne utatur quidem ulteriori institutione, sed ad alios docendos idoneus sit.* Quodque non aliam ob causam dicatur studia sua absolvisse, adeoque Doctor seu Magister creatus sit, quam ut incomparabilem Sapientia

tiae suae thesaurum aliis communicare, non vero ipse amplius discere debeat.

79. Contra *alium* quendam, *qui nec scholas frequentavit, nec latinam linguam didicit, quantumvis intellectu naturali polleat*, (etsi v. g. Gallicam linguam perfecte intelligat, libros Gallicos optimos legerit, & inde ab adolescentia in Historicis, Geographicis vel Mathematicis etiam Disciplinis profectus non vulgares fecerit) *capacem non esse, ut fiat eruditus*, nisi prius annos circiter quatuor, latinæ lingvæ discendæ tribuat, & ita quidem, ut primum discat Vocabula, deinde 2. Donatum, 3. minorem & 4. majorem Grammaticam; Tum 5. Colloquia Corderii vel Helvici exponat, 6. imitationes & argumenta sic dicta faciat, 7. Cornelium Nepotem, Curtium vel Terentium ad minimum ter absolvat, Phrases inde excerpant, easque memoriae mandet, prout hæc accurata methodus (si Diis placet) cujus vix tertiam partem modo recensui, ulterius per leges universales in scholas introducta est.

80. Quemadmodum autem hujus opinionio-

nionis vanitas ex supra dictis jamjam satis patet; ita jam non erimus prolixi in ea verbis refutanda, sed occasionem expectabimus, donec id *reapse* nobis *prestare* liceat, ac jam paucis saltem *media* delibabimus, *quibus in adolescente cupiditas atque attentio ad discendum excitari queat*, quandoquidem hoc admodum videtur difficile, adeo ut non pauci etiam praestantes Viri adultos, qui non afferunt discendi amorem, quasi pro desperatis habeant.

81. Ac primum quidem negandum non est, in eo inter *pueros* atque *adultos* mediocrem esse differentiam. Nam ut taceam, in pueris *desiderium* veritates incognitas explorandi longe *majus* esse, quam in adultis, certe pueris omnibus commune est, ut *ament lusus*, adeoque si doctrinae, quas pro aetate capere quidem possunt, ludendo quasi ipsis inculcentur, consentaneum est, discendi amorem in illis mirifice posse excitari. Unde & sine dubio Scholae ludi literarii dici consueverunt, etsi, ad hodiernos abusos si respicias, carnificinae potius dici mereantur.

82. Sed

82. Sed in *adultis* desiderium veritatem incognitam investigandi *aliquantulum* est, ac in pueris, quoniam eos longior voluptatis atque otii consuetudo nis ad hunc laborem segnes ac tardos reddit. Et licet, quod dolendum, plus juvenis temporis ludendo consumant, tamen *puerorum & adultorum* toto caelo differunt.

83. Pueri certos ac uniformi quasi rite introductos ludos non habent. Sed *adultis*, quorum fere omnia imitari solent, facile sibi ludendi modos praescripatiuntur. Adeoque adulti pro lubi ejusmodi ludos invenire ac institue poterunt, ut artes, quas per lulum pueris communicare decreverunt, eo meius iisdem applicare liceat, praesertim in scientia, quarum pueri sunt capaces, ludendo proponi malint, quam alia via negotia.

84. Sed *adulti* ludis utuntur, qui peccari consuetudine adultorum introducti sunt, quorumque modi à modis puerilibus longissime secernuntur; Insuper etiam disciplinae adultis proponi solent, quae graviores sunt, quam ut per lulum

82. Sed in *adultis* desiderium veritatem incognitam investigandi *aliquantulum* minus est, ac in pueris, quoniam eos longa voluptatis atque otii consuetudo nimis ad hunc laborem segnes ac tardos reddit. Et licet, quod dolendum, plus iusto temporis ludendo consumant, tamen *ludi puerorum & adultorum* toto cœlo differunt.

83. *Pueri* certos ac uniformi quasi ritu introductos ludos non habent. Sed ab adultis, quorum fere omnia imitari solent, facile sibi ludendi modos præscribi patiuntur. Adeoque adulti pro lubitu ejusmodi ludos invenire ac instituire poterunt, ut artes, quas per lulum pueris communicare decreverunt, eo melius iisdem applicare liceat, præsertim cum scientiæ, quarum pueri sunt capaces, ludendo proponi malint, quam alia gravia negotia.

84. Sed *adulti* ludis utuntur, qui peculiari consuetudine adultorum introducti sunt, quorumque modi à modis puerilibus longissime fecernuntur; Insuper etiam disciplinæ adultis proponi solitæ graviores sunt, quam ut per lulum,

fus, quos agitare consueverunt, proponantur.

85. Accedit, quod inde *pueris* ludendo felicius aliquid inculcari queat, quia *per se amant ludos*, & universalem fovent intentionem, *ut tempus fallant*. Adultvero non tam temporis fallendi gratia ludos amant, quam *lucri, vel amoris mulieris & Magnatum gratia captanda*. Et ita eorum intentio hic in infinitum variat.

86. Itaque adultis attentio ac desiderium discendi facilius crearetur, si promitteretur iis, ipsisque persuaderetur, quod doctrinam Sapientiae sine magno labore multum aeris lucrari, favorem certae cujusdam mulieris, vel gratiam Principis cujusdam, certissime consequi possint, non aliter ac certissime puer intelligit, se absque labore, ludendo discendoque tempus fallere. Sed quem admodum istud promittere *in potestate*, Praeceptoris positum non est; ita adulti, etsi is id promitteret, tamen ejus promissi *vanitatem* mox deprehenderent.

87. Quibus ita sese habentibus, de *aliis remediis* cogitandum est, quibus desiderium atque attentio studendi ipsis compare-

retur. Id vero commodius non praestabitur quam si considerentur *causae*, quibus moventur adolescentes, ut studeant fastidiant, ac deinceps cogitetur de remediis, quibus haec impedimenta tollantur.

88. *Causa*, cur adulti studia fastidiunt sunt sequentes: vel Quia studia perniciose arbitrantur, dum vident, inter literarum tantam esse *pedantiarum* copiam, quibus vana opinio persuasit, se nescio quos Monarchas, si gregem puerorum sibi regere liceat, quique regionum ac populorum reformationes moventur, cum capaces non sint, suos ipsos in Scholis obversantes abusus emendare vel saltem agnoscere; & de civili, quam emendare gestiunt, tam parum intelligant, ut vel in vilissima civitate honestorum hominum turpiter se prostituant, adeo ut honestus quivis homo sine risu eos vix aspicere possit.

89. Vel quia vident *juventutem Academicam* fere semper moribus corruptissimis in Academia domum redire, ita ut labor aculeus requiratur, si ad vitam socialem

paretur. Id vero commodius non præstabitur quam si considerentur *causæ*, quibus moventur adolescentes, ut studia fastidiant, ac deinceps cogitetur de mediis, quibus hæc impedimenta tollantur.

88. *Causæ*, cur adulti studia fastidiunt sunt sequentes: vel *Quia studia pernicio-
sa arbitrantur*, dum vident, inter literatos tantam esse *pedantiarum* copiam, quibus vana opinio persuasit, se nescio quos esse Monarchas, si gregem puerorum ferula sibi regere liceat, quique regionum ac populorum reformationes moliantur, cum capaces non sint, suos ipsorum in Scholis obversantes abusus emendare vel saltem agnoscere; & de vita civili, quam emendare gestiunt, tam parum intelligant, ut vel in vilissima societate honestorum hominum turpi-ter se prostituant, adeo ut honestus quidam homo sine risu eos vix aspicere possit.

89. Vel quia vident *juventutem Academicam fere semper moribus corruptissimis ex Academiis domum redire*, ita ut labor herculeus requiratur, si ad vitam socia-lem

lem & civilem eos aptare velis, etsi per aliquot annos dolentur, & quasi de integro transformentur.

90. Atque hæc gravissima est obiectio. Nam adolescentes, præsertim *eleganter educati* non nisi cum tædio maximo videre coguntur miseram illam mutationem, si è vita decora atque eleganti in tam horridam & agrestem societatem detrudantur, & quia intellectu nondum tam valent, ut res satis discernant, artes & disciplinæ omnes eadem fere facie ipsis obversantur, quæ Scarron novem Musas suas æri insculpi fecit, vel verentur, ne si operam dent literis, in talia monstra degenerare se necessum sit, cujusmodi sunt Sorelli Hortensius & Barbon ille Balzaci.

91. Sed hæc consideratio in Optimatum ferè tantum filiis, & eleganter educatis studiorum nauseam creat. Cæterum & alia sese causa offert, cur omnes promiscue adolescentes, cujuscunque sint conditionis, veram eruditionem fugiant. Scilicet *otio & voluptati* omnes sunt immerfi (etsi non omnes æqualiter) & delirare nos oporteret, si vel nobis
 ipsis

ipsis, vel illis persuadere conaremur, eos suaviter non affici otio atque voluptate sua. Itaque cum ob intellectus sui tenebras hanc voluptatem, & otium pro summo bono habeant, si ab aliis audiunt, vel ex seipsis intelligunt, quod cognitio Sapientiae atque studium, quod impendere ipsi debeant, perceptionem istius boni sui falso imaginati vel impediet, vel omnino aliquando auferet, certe pro statu suo misero praesenti non possunt non odiisse Sapientiam, eamque perniciosam existimare, *quia eam vident bono suo carissimo contrariam*, non aliter atque aegrotus Medicinam morbo suo summe contrariam ita fastidit, ut sine alteratione & horrore eam ne aspicere quidem possit.

92. Hoc impedimentum cum communissimum & praecipuum sit, quandoquidem adolescentes facit abhorrere à studiis; ita etiam *periculosissimum* est, quia fere impossibile videtur, hanc opinionem juventuti eximi posse. Nam si tolli debeat, voluntas eorum prius videtur restituenda, & desiderium ad virtutem excitandum. Jam vero impossi-

bile est virtutis creare desiderium intellectu nondum emendato. Emendari vero intellectus non potest, nisi homini creetur discendi quidam amor atque attentio. Vides itaque in circulo quodam nos angere, nec videre quare pererramus. Sed & reliquas causas videamus, quare adolescentes ab amore sapientiae abducunt.

93. Nam tametsi adolescens adhuc non adeo immerfus sit voluptati atque otio, ut absque tædio inde retrahi nequeat; dubium tamen non est, quod non sufficiat ad conciliandum ipsi amorem aliquem doctrinae, si eam saltem pro mala ac perniciofa quidem non habeat, sed tamen 3. ea non videatur ipsi bona ac utilis, sed media & indifferens, praesertim si familiares eruditioni vanitates simul intuetur, e.g. Sutores vel Sartores aliquem, imo adhuc magis plebejū, qui naturali valet intellectu, pro conditione sua minores committere stultitias, ac longe tranquillius vivere, quam multi eruditorū, quos paedantis tamen accenseri nefas esset.

94. Neque hæc obiectio negligenter consideranda est, quoniam hanc saltem

ve-

verosimilitudinem præ se fert, ut ideo adolescentes non possimus existimare irracionales. Nam quomodo hoc postulari potest ab adolescente, ut *labore arduo quærat id, cuius notabilem aliquam utilitatem non videt*, cum Interesse ac privata utilitas homines quam maxime trahat atque alliciat, nec incommoda aut tædia ulla expavecant. Sed nos pergamus ad reliqua.

95. Esto. Agnoscat aliquis excellentiam Sapientiæ, accurate videat miseram suam conditionem, desideret ac optet ut ea emendetur. At quomodo possibile est, ut è præjudiciis emergat, & veram addiscat Sapientiam? Habet jam annos 25. vel plures. Eadem ratione, qua quid crescit, necesse est idem quoque decrescere. Jam si 25. etiam anni ipsi consumendi sunt, antequam fiat sapiens, necesse erit, ut annos vividæ ætatis, quibus utilissima Reipublicæ officia præstare posset, in discenda Sapientia conterat, & anno demum 50. impotens erit, qui ulla ratione Patriæ utiliter inserviat, præsertim cum incertum sit, an eam ætatem attinget, qua Sapientiæ studium

absolvat. Ideoque 4. *Desperatio ob pro-*
vectam etatem, quamobrem non possit com-
prehendi sapientia, sæpe in causa est, cur in
adolescentibus amor doctrinæ impedia-
tur.

96. Sed nec hoc plane contemnen-
dum est impedimentum, & si facilius tol-
li queat, & longe minus noceat, quam
superiora. Naturale enim est, ut *bonum*
quoddam, de cuius acquisitione despero, nisi
plane delirare velim, me *odisse* oporteat,
vel saltem *contemnere*.

97. Tandem quantumvis adolescens
ferio desiderat e misera sua conditione
emergere, nec desperat, quin objectas
superare queat difficultates; tamen præ-
stantibus hodogetis sæpe destituitur. Ac
plures quidem sese ipsi offerunt, quam
desiderat, qui in bono suo proposito e-
um confirmant, & nescio quos montes
aureos ei pollicentur, si vero manum
admoveat, infinita lectione, & ediscen-
di mole excrucietur. Multis rebus de-
tinetur, quas sua sponte comprehendit
esse inutiles. Methodi ei præscribuntur,
quibus ad praxin transferendis vix ætas
Mathusalæ sufficeret. Ita per annos a-
liquot

liquot præstantem quærit Magistrum,
ab uno subinde transit ad alium, sed
posteriores sæpe prioribus deteriores
operit; certe meliorem aliquem non
venit. Quare 5. *inepta Methodi malū* istud
ant, quod adolescentibus in investigan-
is veritatibus fastidium creat, & cœ-
rum parumper discendi desiderium at-
te attentionem, non tantum non incen-
et, sed omnino extingvit atque pessun-

98. Hoc vero obstaculum *levissimum*
cristimabis, quandoquidem in quatuor
rioribus culpa erat penes discipulum,
ic vero in *potestate tua unice positum* est,
tadium auditoris lenias, si nimirum
um ita instituis, ne habeat quod de te
conqueratur, & ut institutio tua tantum
valeat, ut cœptum ejus desiderium atq;
attentionem indies magis magisque ad-
ugeat.

99. Jam qua ratione quæso omnia hæc
impedimenta tolluntur ac superantur?
Non aliter, quam si jucunde ac familia-
riter adolescentibus significes, quod aut
solum omnino *conceptum* sibi fingant de
ruditione, aut *argumentum* eorum, ob
præ-

liqvot præstantem qværit Magistrum, & ab uno subinde transit ad alium, sed posteriores sæpe prioribus deteriores reperit, certe meliorem aliquem non invenit. Qvare 5. *inepta Methodi malū* istud sunt, qvod adolescentibus in investigandis veritatibus fastidium creat, & cœptum parumper discendi desiderium atqve attentionem, non tantum non incendit, sed omnino extingvit atqve pessundat.

98. Hoc vero obstaculum *levissimum* existimabis, qvandoqvem in qvatuor prioribus culpa erat penes discipulum, hic vero in *potestate tua unice positum* est, ut tædium auditoris lenias, si nimirum eum ita instituis, ne habeat qvod de te conqveratur, & ut institutio tua tantum valeat, ut cœptum ejus desiderium atq; attentionem indies magis magisque adaugeat.

99. Jam qva ratione qvæso omnia hæc impedimenta tolluntur ac superantur? Non aliter, qvam si jucunde ac familiariter adolescentibus significes, qvod aut *falsum omnino conceptum* sibi fingant de *eruditione*, aut *argumentum* eorum, ob

præcipitantia vitium, nullius momenti sit.

100. E. g. I. His qui ob immensam prædantarum multitudinem, abhorrere à studiis cœperunt, dices: *Pædantismum* non *Sapientia*, sed ejus abusu, vel stultitiæ potius, quæ Sapientiam se mentitur, tribui oportere. Sapientiam non esse torvam, morosam, agrestem, sordidam, subdolam, qualis est pædantismus, sed elegantem, affabilem, cultam, mundam, fidelem; Imo Pædantismum melius nec agnoscere posse nec caveri, quam si vera ac genuina Sapientia familiarissime utaris. Neque vel Sorellus vel Balzacus Pædantas ita ad vivum depingere potuissent, nisi ipsi fuissent Sapientes.

101. Nec esse cur *moribus* illis corruptissimis, qui ex *Academiis* fere reportantur, aliquis offendatur, sed aut *tales* quærendas esse *Academias*, (quales adhuc nonnullæ supersunt Dei beneficio) ubi Præceptores ipsi comes sunt, ac Studiosam juventutem leniter & modeste tractant, ubi non quædam quasi ex professo instituitur vita dissoluta, sed maxima pars temporis studiis impenditur; ubi non metuenda

enda sunt duella illa nefaria, &c. Vel non est existimandum *sapientiam Academicis alligatam esse*, sed ubique in aulis Principum, in urbibus, in pagis hinc inde sapientes homines reperiri, quorum doctrina si utamur, studia nostra reddi possint perfectiora. Unicum Præceptorem, peritum ac fidelem plus prodesse, quam 20. indoctos, vel morosos, quippe qui non possint non discipulos reddere confusos. Non requiri certa privilegia, ut quis communes deponat errores & prudens fiat, imo privilegiorum vel maximorum impertitionem neque docentibus neque discipulis minimum sapientiæ gradum conciliare posse, magis, quam antea habuerunt, sed qui profectus doctrinæ non contemnendos fecit, nunquam ex loco celebrari, quem incolat, sed ipsum potius pagis, urbibus & regionibus famam conciliare. &c.

102. 2. His qui ideo studia fastidiunt, quod credunt, Sapientiam *voluptati & otio* suo adversari, ob causas supra memoratas, non proderit significari, quod ipsos omni voluptate orbaturus sis, vel eorum voluptatem esse stolidam (ea namque

lectio in principio ab amore veritatis eos potius abripiet) sed ut eos lucreris, te eorum parumper accommodabis ingenio, iisque *significabis infinitas illas molestias, quas simul cum otio suo atque voluptate sentiunt*, ac ipsis propones, quod nunquam vitam vere voluptuosam & otiosam agere possint, nisi se veritati consecrent. Vel si *ambitionem* aliquam in adolescente animadvertis, indicabis ei, quod, quo magis sese voluptati otioque immerfurus sit, tanto difficilius apud alios honorem ullum sit consecuturus.

103. Quibus ita comparatis non erit tibi difficile 3. quoque demonstrare, Sapientiam non solum non esse perniciosam, sed *revera etiam bonam*, quia sine ea non liceat vitam hilarem ac voluptuosam vivere, nec ad honores pervenire; Sapientiam nimirum hominem erudire, quemadmodum semper perpetuoque lætetur ac *gaudeat*, quemadmodum ad honores sese evehat, adversus vim hostium defendat, & *corda aliorum sibi lucrifaciat*, ad fortunam suam promovendam. Eoque sub hoc initium contentus eris; nam de vera animi tranquillitate, sensibiles

ab in- voluptates atque ambitionem tanquam
sed in- ingentes vanitates contemnente, adole-
acum- centes nullum adhuc conceptum ha-
ab in- bere solent.

104. Cæterum ad *vanitates*, supra com-
memoratas, quibus plurimi *eruditi*, non
pædantæ, laborant, respondebis, omni-
no hos, qui disciplinis plurimam dant o-
peram, sæpe multas committere abfur-
ditates; sed & has non *Sapientia* sed ejus
abusui tribuendas, videlicet, si literati non
tam utilibus quam jucundis disciplinis
incumbunt, vel in utilibus non tam id,
quod est utile, quam quod reconditum
est atque subtile, exquirunt. Adeoque
nil esse absurdi, si dicas, Sartorem vel
Sutorem, naturali intellectu præditum,
& rationi suæ conformem vitam agen-
tem, longe doctiorem esse eminenti quo-
dam & fama tenus erudito, qui id non
præstat.

105. Reliquis, qui *ob ætatem* despera-
re volunt, quod nimirum per eam pro-
hibeantur, quin ad solidam eruditionem
perveniant, propones, neminem esse
tam senem, quin addiscere Sapientiam
queat.

qveat. Nam quod ampliores hactenus progressus non fecerint, id huic causæ deberi, quod à veritate aberraverint, & quod errores, quia non habent veram aliquam connexionem, & innumeri sunt, multo difficilius comprehendantur, quam ipsa veritas, quæ simplex est & facillima, adeoque ab ipsis nil requiri, præter quam ut justum veritati impendant desiderium, & ut præjudicia omnia, omnesque auctoritates, quibuscum hactenus conflictati sunt, abjiciant, & ut omnia quæ hactenus non nisi in spem futuræ oblivionis didicerunt, rursus quasi dediscant, vel, si mavis, statim oblivioni tradant, ac nil nisi paucas indubias veritates, de quibus cap. I diximus, retineant. Nam si hoc facere decrevissent, eos visuros, quod duorum vel trium annorum spatio progressus tam admirandos sentient, quos antea incredibiles habuissent, ac cognituros non esse aliud majus obstaculum, quam ob rem alii in percipienda veritate se se tamdiu angant atque laborent, nec aliquid tamen proficiant, quam quod autoritate Præceptorum, sicut navis à procellis, modo huc modo illuc jactentur.

106. Tandem 5. quorum desiderium
erga literarum studia atque attentio *ab-*
iridis docendi methodis tædium cepit, his
non modo significabis, *præstantes* etiam
larum methodos, quæ attentionem & discen-
ti studium insigniter augeant; sed his
methodis ipse quoque uteris.

107. Quod ut facilius cōprehendas, post-
quam satis hæten⁹ diximus, quæ ratione
discipulorū capacitas sit indaganda, jam
ad alteram lectionem nos convertemus.
Ea methodo utere in paucis instituendis au-
ditoribus, quæ eorum attentio excitetur, a-
mor discendæ sapientiæ confirmetur, præjudi-
cia quotidie impugnentur, ex adverso verita-
tes fundamentales quotidie corroborentur, &
immota quasi reddantur.

108. Credo, ais, hanc methodum esse
longe præstantissimam. Sed ejusmodi
methodum videre aveo, in qua omnia
hæc requisita, sine thraonica gloriatio-
ne, deprehendantur. Profecto si talis
daretur methodus, ob præstantiam di-
gna esset, quæ summo pretio redimere-
tur. Sed cum id sit *impossibile*, videris
mihi lectione tua Zigeunum imitari,
qui mendacio pauperrimo bonas veri-
tates

tates indicaturus, nil aliud dicat, præterquam, si multum habes pecuniæ dives es.

109. Quæso te, non est hoc negotium plane impossibile, imo hæc methodus *facillima est & evidentissima*, & decuisset Doctores paulo erubescere, quod eandem tamdiu occultaverint, ac ejus loco aliis usi sint *methodis*, quæ omnes non attingunt dictos scopos, sed ad errores potius conservandos, & stabiliendum præjudicium autoritatis conducunt. Itaque eas *ante omnia cavebis*.

110. Nam sicut hic te repetere oportet ea, quæ jam supra monuimus, nimirum, *nil dictandum esse auditoribus, nec tradendum quod ediscant*; ita porro observa: Si paucos habes auditores, eosque selectos, *noli integram horam solo discursu consumere*. Ac discurrendi equidem consuetudinem hoc præcepto tradito non omnino rejiciam; scio tamen discursu scopum fidi Præceptoris non tam perfecte obtineri. Inter discurrendum auditor sæpenumero id quod apprime necessarium est, prætermittit, nec præfata gire potest Præceptor dubia auditoris

no sæpe aliquid ipsi videtur esse facile comprehensu, ideoque leviter saltem de eo disserit, quod tamen auditori obscurissimum est, vel in re explicanda discursum nimis protrahit, quæ jam cognita auditori.

111. Nec facile concedas, *ut auditores discursum tuum calamo excipiant*. Rationes jam in præfatione Logices indicavimus. Dico: *non facile*. Nam si auditor aliquis sese offert, qui jam valet iudicio, atque exercitatus est, (cujusmodi tamen valde rari sunt) huic non admodum istud dissvadeo.

112. Caput moves, & inquis: *Quid igitur agendum est tandem, si nec ediscendum videtur auditoribus mihi tradere licet, nec eos examinare, neque dictare iis, neque discurrere, utrosque sane oportebit esse solutos, & alter alterum aspiciet, donec utriusque Sapiencia sua sponte ventrem discendet?*

113. Sed noli adeo suspendere nasum. loquimini omnino & tu & auditor tuus. *Ratiocinare cum auditoribus tuis per continuas quæstiones & responsiones*. Ecce hoc est magnum illud mysterium, quod ante

imo sæpe aliquid ipsi videtur esse facile comprehensu, ideoq; leviter saltem de eo disserit, quod tamen auditori obscurissimum est, vel in re explicanda discursum nimis protrahit, quæ jam cognita est auditori.

III. Nec facile concedas, *ut auditores tui discursum tuum calamo excipiant.* Rationes jam in præfatione Logices indicavimus. Dico: *non facile.* Nam si auditor aliquis sese offert, qui jam valet judicio, atq; exercitatus est, (cujusmodi tamen valde rari sunt) huic non admodum istud dissuadeo.

112. Caput moves, & inquis: *Quid igitur agendum est tandem, si nec ediscendum quid auditoribus mihi tradere licet, nec hos examinare, neq; dictare iis, neqve discurrere, utrosq; sane oportebit esse mutos, & alter alterum aspiciet, donec utriq; Sapientia sua sponte ventrem distendet?*

113. Sed noli adeo suspendere nasum. Loquimini omnino & tu & auditor tuus. *Ratiocinare cum auditoribus tuis per continuas quæstiones & responsiones.* Ecce hoc est magnum illud mysterium, quod ante

ante tibi videbatur inæstimabile, ego vero id tibi gratis communico. Imo paucis adhuc *quid sibi velit hac lectio, & quam præclarum usum præstet tibi*, declarabo.

114. Igitur *autore*, quem exponere instituisti, vel propriis doctrinæ præceptis, prius auditoribus tuis ad perlegendum traditis, mox *examen* super ea institue, eosque interroga, non ut verba ordine recitent, sed explora, an *sensum teneant*. Jube inprimis definitiones & axiomata recitari, ac concede iis hanc libertatem, ut liceat ipsis ea propriis verbis quasi paraphrasi instituta, paulo illustrare. Ita namque videbis, num sententiam tuam perceperint, ac sicubi lapsi sunt, errorem facilius iis commonstrare poteris.

115. Quod ut eo facilius assequaris, *propones iis quæstiones*, quas decidi è præceptis tuis oportet. *Si recte respondeant*, atque è definitione vel axioma rationes reddant, vides hos ea percepisse. Nec facile tamen contentus esto definitionibus, nisi verba singula in iis contenta perspicue exponere didicerint.

116. *Sin male respondeant*, noli eos ob-
iurgare, neque statim contradicere, sed
posce tantum, ut tibi dicant rationem a-
liquam, quamobrem ita respondeant.
Hac obtenta, aliis quæstionibus de re-
bus, quas promte cognoverunt, eò ipsos
deduces, ut sibi ipsis contradicant, eaq;
ratione prioris suæ responsionis absur-
ditatem agnoscant.

117. Si *plures*, quam unum, *auditores*
habes, de eadem quæstione & reliquos
auditores interrogabis. Ita facile dupli-
ces, imo triplices responsiones super e-
andem quæstionem elicies. Fac, ut sin-
guli significant, cur ita responderint, &
ut ad rationes, cur alii aliter responde-
runt, singuli quoq; respondeant. Utros-
que in principio adjuva, & tandem ju-
stam profer decisionem, ac ostende al-
teris, quid ipsis defuerit.

118. Sed quanquam in hac conversa-
tione officium tuum ordinarium sit, in-
terrogare, auditorum respondere; ta-
men & *Auditoribus tuis concedes, ut inter-*
rogare ipsis liceat, quando nimirum du-
bia habent circa præcepta tua, nec ea
dubia enodare sciunt. Danda tamen est
K opera,

opera, ut novis quæstionibus de rebus notis depromptis ipse eis statim significes, quemadmodum ad dubia ista responderi oporteat.

119. Atque hæc methodus dici non potest, quantum *utilitatis* habeat. Nam
 1. *facilis* est, *nec ingrata* & tibi, & auditoribus tuis. Nec opus est, ut vel tu discursum (quem vocant) memoriæ imprimas, vel, ut illi eum teneant. Nihil aliud est, quam familiare colloquium duorum amicorum, quod nihil in se contineat somnolenti, & ubi nemo de otio conqueratur. Atque ita 2. in *auditoribus discendi amorem* gignit, & *attentionem* vel excitat vel conservat. 3. *Eorum errores*, eorumque *originem* indagat, eosque *radicitus* aufert. 4. *Confirmat cognitionem* veritatis, & quasi gratam aliquam vim adhibet, ut ei assentiamur, quoniam ea ex responsionibus eorum propriis derivatur. 5. *Judicium acuit*, dum hac ratione assuescunt auditores, ut ex tempore de variis rebus ratiocinentur, aliisque argumenta objiciant, vel dubia oblata solvant. 6. Inter Doctorem & auditores *amorem quendam ac fiduciam aliquam perpetuam* conservat. 7. Ejus adminiculo *unô annô* plus confici

ci potest, quam alias in quatuor annis. Hac methodo, nec alia quadam, olim usus est Socrates, communis Pater Philosophorum.

120. Et si nil aliud præstaret, præterquam quod in adolescentibus *excitat discendi studium & attentionem*, tamen vel deo nullo pretio esset redimenda. Manifestum autem est, quod adolescentem illum oporteat esse animo desperato ac plane diabolico, qui si per semestre spatium, imo per integrum annum, aliquis hac methodo cum eo ratiocinatur, non incipiat fieri attentus, ac capere aliquam discendi amorem, cum videat, veritatem tam facilem esse, eamque se habere in seipso, ac facultatem sibi inesse inveniendi veritates novas & antea incognitas, & si hoc temporis decursu tot communes errores, & quam sint perniciosi, intelligere cœpit.

121. Quæris, cur ergo *fere nemo utitur hac methodo*? Noli mirari, hæc methodus est hostis irreconciliabilis præjudicii autoritatis. Atqui ex hoc præjudicio multi Doctores magnum sibi præsidium expectant. Accedit Doctorum *invidia*

atque *inscitia*. Ex his causis ortum est Silentium Pythagoricum, & in excusationem hujus mali vulgo hoc solet afferri: *Plura posse interrogare stultum, quam ad quæ decem Sapientes respondeant*. Vel abutuntur consveto illo asylo ignorantiae è corpore juris: *Non omnium deripet ratio*. Ac inde fit, ut tam moleste Præceptores ferant adolescentes, si inter prælegendum, vel finita lectione dubia sua Præceptoribus proponant, eaque aliquanto urgeant. Egregie se fecisse putant, si Auditoribus suis librum stupendæ magnitudinis domum secum ferendum obtrudant, quo evoluta adhuc magis redduntur confusi, quam antea fuerunt, vel ex proluxa illusione, ac multis additis sincerationibus eos dimittant. Nec insolens est, adolescentes doctrinæ cupidos objurgari, tanquam vanæ ambitioni deditos, & in sententia sua pertinaces, cum per præscriptionem longissimi temporis sit introductum, ut Præceptores & Præsides disputationum ipso jure victoriam obtineant.

122. Satis prolixè hætenus egimus de lectionibus, quas observari oporteat, si

si pauci adsint auditores. Jam pauca quoque monenda sunt, quomodo in specie procedendum sit, si plures offerantur auditores, quorum numerus 20. vel æquet vel excedat. Nam hic consentaneum est, *methodum modo laudatam* continuis quæstionibus & examine perpetuo commode adhiberi non posse, ideo quod nimis tarde numerus auditorum absolveretur, ac justo longior mora intercederet, donec in orbem redirent quæstiones, singulisque satisfactum esset, adeoque auditores inde parum utilitatis caperent, nec admodum etiam attenti redderentur.

123. Porro considerandum etiam est Doctori, si detur aliqua auditorum multitudo, *non posse non ingenia esse inter se dissimillima, & inæqualis capacitatis.*

124. Itaque cum, his ita sese habentibus, impossibile sit, ut Doctor aliquis præcise ad singulorum capacitatem accuratissime se in docendo accommodet, & supra etiam sit commemoratum, continuum differendi morem multis incommoditatibus obnoxium esse, *nec alia tamen detur melior via in instituenda au-*

ditorum multitudine, *quam discursus*, (nam dictandi consuetudinem tanquam ineptam jam supra exterminavimus) facile cernes, *in differendo ejusmodi* adhibendum esse *temperamentum*, ut scopum præfixum, saltem quoad possumus, assequamur.

125. Igitur operam dabis, ut discursum tuum cum tardis, tum alacribus ingeniis, cum his qui paucis occupati sunt erroribus, tum qui multis sunt obruti, cum tyronibus tum veteranis attemperes, ac ita dictionem tuam efformes, ut ea segnes excites, ac his amorem aliquem discendi crees, ut Lectiones tuas studiose frequentent.

126. Hoc est, Inprimis expende, num præcepta doctrinae à te conscripta, an autorem aliquem impressum auditoribus tuis exponas. Si propriis præceptis uteris, da operam, ut semper justam atque perspicuam explicationem naturæ universalis totius disciplinae ejusque utilitatis præmittas, tum regulas ejus fundamentales per definitiones perspicuas & axiomata bene munias, ac contra omnes adversariorum objectiones in tuto colloques; porro in controversiis utriusque partis senten-

tentias breviter proponas, & ex regulis fundamentalibus jamjam explicatis ostendas, quemadmodum eas decidi, & ad sententiam contrariam sine respectu ullius autoritatis responderi oporteat. At *hujusmodi* elige *controversias*, quarum usus aliquis est in Republica, reliquas omitte, nisi eæ, juxta communem errorem, valde habeantur utiles, & opinionis hujus vanitatem auditoribus tuis demonstrare velis.

127. Nec poeniteat te interdum *hilares jocos*, appositas quasdam historiolas, exempla & casus festivos interspergere. Nam his *discendi desiderium* & *attentio* adolescentum mirifice conservatur. Adeoque duo extrema tibi cavenda sunt, videlicet, ne *Hispanica quædam ac Pedantica gravitate* auditoribus tuis tædium causeris; deinde ne *rudi* & *intempestivo joco* reverentiam tibi debitam minuas, sed ejusmodi temperamentum reperias, quo inter te & auditores tuos amor cum reverentia conjunctus, & familiaris quædam existimatio conservetur.

128. Si *Autorem* aliquem ipsis exponis, præter commemoratas observationes

& hoc nota, ut brevem discursum de *Au-
tore ipso, de scopo ejus ac methodo, de virtu-
tibus ac vitiis ejus, de adversariis ejus, &c.*
præmittas, inprimis de *affectu*, quem in
libro enucleando prodit. Nam & singu-
la hæc auditores reddunt attentos, &
meditatio de affectu autoris mire pro-
dest ad intelligendum rectius autorem.
&, sicubi lapsus est, ad originem erroris
cognoscendum.

129. Deinde concede auditoribus tuis,
ut & *præter lectionem ordinariam accessus*
ipsis ad te pateat, quo vel dubia sua tibi
proponant, vel, sicubi dogmata tua inte-
gre assequi non potuerunt, te interro-
gent, quò, defectus, qui in continuo dis-
cursu non potest non contingere, quo-
dammodo compensetur.

130. Quod si à te postulent, proderit,
ut *examen cum eis subinde instituas*, ut ex-
plores, an dogmata tua recte compre-
henderint. Cavebis tamen, ob supra mo-
nita, ne eos urgeas, ut verba vel dictata
tua recitent, sed eorum arbitrio nego-
tium committes. Oportet enim hoc
examine non memoriam (sicut pueri
cogun-

coguntur Psalmos recitare) sed iudicium excoli.

131. Lectiones hactenus traditas adhibebis, cum si aliis res indubie veras vis repræsentare, tum si *verosimilia* ipsis communicare desideras. Sed in verosimilibus adhuc unum observabis: *Fac, ut assuescant auditores tui, ne in rebus verosimilibus indubias quærant veritates, sed ut contenti sint, si præcepta doctrina raro fallant, & inter diversas aliquot opiniones hanc pro verosimillima habeant, quæ cum minimo dubio vel periculo conjuncta est.*

132. Causas hujus Lectionis è capite illo prioris partis Logices, in quo de verosimilibus agitur, conquirere potes, quippe in quo ne unusquidem occurrat paragraphus, qui non demonstret, hanc Lectionem esse veram.

133. Nihilominus vulgo in eam impingitur. Nonnulli eo sapientiæ processerunt, ut in hujusmodi etiam *rebus*, quæ deduci ad demonstrationem nequeunt, prope mathematicas quærant demonstrationes, v.g. in præteritis & futuris, in doctrina de motu, de origine rerum, de finibus & effectibus naturalibus creaturarum ex-

tra hominem, de spiritibus, de elementis, de meteoris, de aqua, igne ac aëre, de corporibus cœlestibus, cum tamen caput II. Logices tibi ostendet, in omnibus his nō nisi verosimilia sciri posse. Alii adhuc longius progrediuntur, dum Jurisprudentiam demonstrationi! aptam reddere conantur, ac in rebus, quæ ab hominis dependent arbitrio, & innumeris atque quotidianis mutationibus sunt obnoxia, aliquam certitudinem quærunt.

134. Etsi non reprehendimus eos, qui res ejusmodi ad *eminentem aliquem gradum verosimilitudinis*, vel ad demonstrationem hypotheticam deducere nituntur, nam id jam in Logicâ largiti sumus.

135. Rursus frequentissime accidit, ut in ejusmodi materiis hi, quibus repræsentare verosimilitudinem desideramus, sæpe sibi videantur habere gravissimas rationes, quamobrem de veritate dogmatum, in quibus ea tradi solet, *dubitent*, si *unicam solum instantiam* opponere possint, ubi ea dogmata non procedant, vel si videant tantum, possibile esse, ut aliquan-

quando decipiant, quod tamen admodum fit contra sanam rationem.

136. Reliquum est, ut pauca adhuc de *Scriptis separatim* moneamus, quæ fere *in eruditorum gratiam* diximus conscribi. Etsi autem circa ea multa excipi possent, ob frequentissimos errores, qui in librorum scribendorum consuetudine longe lateque grassantur; tamen jam potissimas solum lectiones breviter annotabimus.

137. *Si ad libros scribendos animum applicasti eo fine, ut veritatem aliis communicates, è proprio scribe ingenio, nec ex aliis libris aliquid consarcina.* Neque enim constitui mundo ostendere, qualem cognitionem alii de veritate habuerint, sed quomodo ipse veritatem cognoscas. Et si tantum non vales, ut è proprio ingenio aliquid scribas, manifesto indicio te prodis, quod nondum cognoscas veritatem & per consequentiam adversus Lectionem universalem, quam in exordio hujus capituli tradidimus, enormiter pecces.

138. Certe nisi homines vulgo scripturirent, antequam, quemadmodum
scr

scribere libros oporteat, didicissent, non haberemus *tam infinitam multitudinem Disputationum, Compendiorum, Systematum, Tractatum, Voluminum &c. absque judicio ex aliis autoribus compilatorum*, ut, si in voluminibus multis grandis formæ loca autorum demas, reliquum, quod est ipsius autoris, vix libellum aliquem minutissimæ formæ æquaret.

139. Notanter dico, si libros scribere vis eo fine, *ut aliis veritatem communices*. Nam si constitui *verosimilia*, vel *historias*, vel *de questionibus eruditis aliquid historice* describere, vel *adversarios veritatis refutare*, facile concedo, quod recte facturus sis, si propria Scriptorum verba alleges, quanquam & hic opus sit, iudicium adhiberi.

140. Nec repugno, quin, si fundamentum libri tui ex ingenio tuo scripsisti, sententiam tuam subinde assensu aliorum autorum, vel exemplis ex iis petitis, *exornes*. Sed memento, id ornatum tantum esse debere, adeoque *rem deformem* (v.g. locum aliquem è Scriptore Scholastico 50. barbarissimis distinctionibus Metaphysicis refertum) nil exornare

mare posse, insuper etiam quemque or-
natum *reale aliquid*, quod sit exornan-
tum, præsupponere.

141. Quare æque ridiculum est, si
promittas eruditis in titulo libri, de eru-
dita quâdam materia te velle scribere,
ii vero deinceps in ipso libro nil præter
huiusmodi ornamenta reperiant, ac si
amicos ad convivium invites, quibus, si
comparuerint, nil nisi *patinas variis flo-
ribus exornatas* apponas. Oportet ejus-
modi homines, qui ne tres quidem li-
neolas proprio Marte conficere sciunt,
non ægre ferre, si cum ebriis comparen-
tur, qui, cum nec incedere, nec consiste-
re possint, parietibus nixi domum sese
legere coguntur, & lapsuri arripiunt,
quicquid ipsis sese offert, ne culmo qui-
dem stramineo excepto.

142. Porro cum oporteat te in scriptis
tuis pascere animos Lectorum, imitare
bonum Patrem familias, qui ad *gustum*
convivarum sese attemperat. Etsi au-
tem gustus ingenii humani infinitis mo-
dis differat, adeoque impossibile sit, ut
omnibus satisfiat; tamen eo diligenter
est elaborandum, ne cibi eo modo præ-

parentur, quem unusquisque abhor-
at, vel qui cibos spectabiles quidem re-
dat, cum non sufficiant appetitui sedan-
do. Itaque *scribendi genus tibi compa-*
rat, quod Viri prudentes atque eruditi non ab-
reant, quodque plus veritatis, quam verborum
otiosorum, ipsis exhibeat.

143. Hoc est, Cave, ne in scriptis pro er-
uditis tota plaustra Syllogismis onusta in me-
dium proferas, nec in omnibus paginis se-
gatur: Quidquid. Atque. Ergo. Distin-
gvo. Applico. Limito. Probo Majorem.
Conclusio est absurda, & quæ sunt hu-
jusmodi. Nam orbis eruditus hodie ni-
mis est elegans, quam ut in his carduis,
qui sunt ad palatum Magistrorum no-
strorum Colonienfium, gustum aliquem
reperiat. Æque etiam imprudenter
adhibetur iste ornatus, quam si Orator
conscribat orationem, & in verborum
contextu, regulas Grammaticales, vel
figuras Rhetoricas, quas adhibuit, si-
mul allegare, easque manifeste mon-
strare cupiat.

144. Sed in mundo parumper cir-
cumspice. Comperies Magistros no-
stros Colonienfes nondum omnes diem
suum

am obiiſſe. Nec opus eſt hic exem-
a dari, ſicut non neceſſe eſt corvorum
grorum exempla oſtendi. Inſuper
c valet adagium: Exempla ſunt odioſa.

145. Cave etiam, nec in rebus præ-
rtim hominum actiones concernenti-
us, *methodo cauſarum*, *adjunctorum*, *con-*
ariorum, ſuperſtitioſe inſiſtas, vel ſi o-
nnino uti velis, ut id quam poſſit ra-
iſſime fiat. Nam etſi eam non plane
ejiciam, tamen cum tot abuſibus ea eſt
conjuncta, de quibus alibi prolixius egi-
mus, ut non poſſint non eam metho-
dum eruditi, qui delicato ſunt guſtu, fa-
ſtidire.

146. Quæſo te, ſi quis amicorum te
ſimul cum præſtanti quadam *convivarum*
corona die Saturni invitaret ad epulas,
ſed nil tibi apponeret, niſi *Cramben bis*
coctam, *haleces*, *aſellos* &c. nonne tu &
convivæ reliqui hoſpiti maledicerent,
etſi ſe hoſpes magna civilitate excuſa-
ret, conſuetudinem domi ſuæ obtinuiſ-
ſe, ne hac die carnes aſſæ apponantur, &
commenſales ſuos, in quibus ſint com-
plures Patriciorum Virorum filii, his e-
duliis valde delectari, & prope digitos
lam-

lambere. Quid autem tum demum diceres, si *ptisana ambusta, & pultem adp. foetido perfusam* vobis apponeret, ac sollicitaret, uti secure prandeatis, ptisana namque & pultem comestam homini incrementum & robur conciliare.

147. Jam iterum circumspice, quales tibi dapes in Disputationibus & aliis scriptis, quæ eruditionem præ se ferunt, apponantur, & an non prope existiment, nullum librum erudite scribi posse, qui non secundum quatuor genera causarum sit compositus. Et certe *nos* *ſciti* non habemus, cur in hoc magnopere præ aliis Literatis superbiamus.

148. Denique Lectori ne apponas *inania verba*, nil significantia. Nam quomodo ferres, si quis te ad cœnam invitaret, *nec panem* tamen tibi apponeret, vel non nisi *picta fercula* tibi proponeret, quibus satiari non posses.

149. Ingenium Sapientis mire desiderat in scripto tuo *veritatem* invenire: id desiderium rectius explere non potes, quam si veritatem ipsi copiose præbes, nec *verbis otiosis* eum detines, vel *verbis fallacibus* ei loco veritatis errores communicare studes.

150. Nam cibi avidus plus debet hospiti suo, si is patinam *nucibus excorticatis* plenam ei proponat, quam si ipsi laborem relinquat juglandes e putaminibus duris & immundis explicandi. Sed si loco bellariorum ipsi *fructus lapideos vel cereos* apponeret, sane ægerrime id ferret hospes, etsi hi fructus arte parati longe pulcherrimi aspectu essent.

151. Notabis ergo, *otiosa verba* esse duorum generum: Alia sunt *vana & inepta*, quæ tamen non multum nocent veritati, sed ingratham eam solummodo reddunt. Ut si in omnibus fere paginis significatur, quid hætenus dictum sit & quid deinceps sit dicendum; Si magno apparatu, sesquipedalibus verbis & prolixis ambagibus dicitur, quod tribus verbis clarius dici potuisset.

152. Alia insuper sunt *fallacia*, ac veritati nocent, videlicet si quis *figuris Rhetoricis* utitur, ad movendos *affectus Lectoris*, ut, si affici non possit fundamentis nostris, tamen ipse verborum nostrorum lenociniis allectus, id sibi persuadeat. Veritas, sicut nuda est, ita non utitur fucō affectato Rhetorices, sed in

L

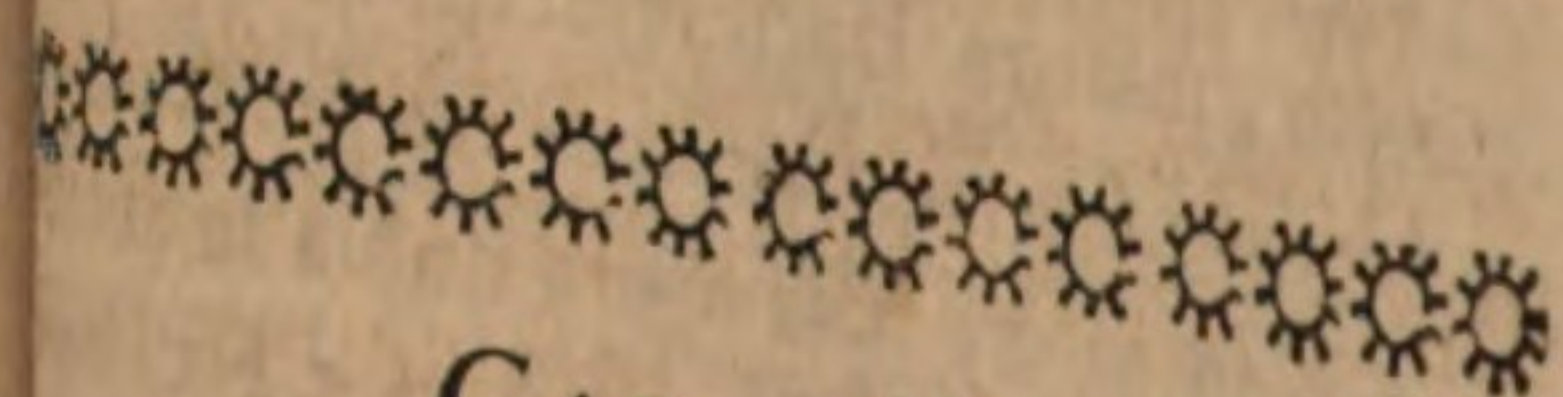
se ipsa

se ipsa est pulcherrima. Et cogitabis ingens discrimen, si cum hominibus prudentibus in scriptis tuis tibi negotium est, nec vulgo imprudenti aliquid persuadere desideras.

153. Immo hoc scribendi more *tibi nocebis magis, quam proderis*. Nam dum exstimas *affectus* Lectorum te moturum, ipsi potius *tuos*, v. g. Insolentiam tuam, vindictæ cupidinem, & carnales affectus cognoscent, & tantum abest, ut hoc ipsis ostendas, te esse Sapientem, ut *Sophistam* te potius ipsi ex eo cognoscant.

154. Ac multos quidem invenies, qui inanibus ac ineptis verbis, ac longe plures, qui verborum cothurnis & phrasibus affectibus refertis admodum delectentur; sed & reperies, qui valde gaudeant nucleum fructus cujusdam dulcis è sordidis putaminibus excorticare, & adhuc plures, quibus nil sapiat nisi quod mellitum & faccaro quasi depravatum sit. Elegantes vero homines, & qui gustu non sunt depravato, idem non faciunt. Sicut autem bonus coquus his sese accommodat, ita qui amat Sapientiam, non Pædantis, vel delicatulis his, qui nomi-

nominatenus tantum sunt eruditi, sed vere sapientibus sese attemperet. Sapiens autem Veritatem tantum diligit. Et *munda quidem est veritas, sed ab omni furore abhorret.*

CAPUT III.

DE PROMPTITUDE VERITATEM VEL ERRORES AB ALIIS PROPOSITOS COMPREHENDENDI AC INTELLIGENDI.

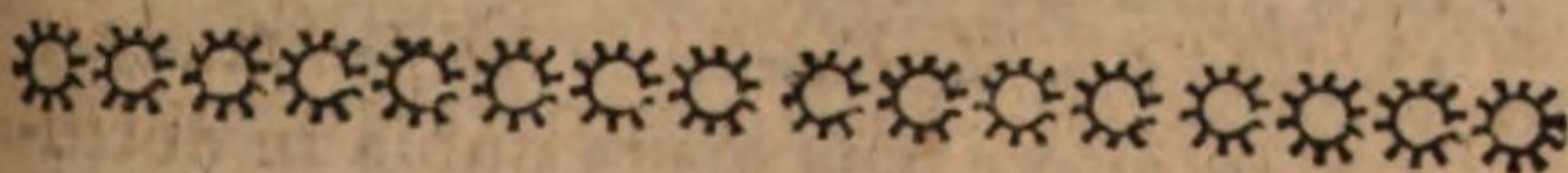
Argumentum Capitis.

Annexio §. 1. 2. 3. 4. 5. Tribus Virtutibus Doctoris, Perspicuitati, Fidelitati & Humanitati §. 6. tres virtutes Auditoris respondeant, videlicet Attentio, Confidentia & Amor. §. 7. Quas ipse data opera non impediatur. §. 9. Quia si Doctor agit, quod suum est, in Auditorem solum culpa refertur. §. 9. Et is non Doctori, sed sibi ipsi maxime incommodat. §. 20. eoque Perspicuitatem, Fidelitatem & Humanitatem Doctoris extinguit. §. 11. Lectiones aliquot pro Auditoribus, de cavendis vulgatis quibusdam defectibus. §. 12. 1. Horam nullam prætermitt-

est pulcherrima. Et cogitatio
discrimen, si cum hominibus
is in scriptis tuis tibi nega-
, nec vulgo imprudenti au-
dere desideras.

Imo hoc scribendi more
gis, quam proderis. Nam dicitur
affectus Lectorum te morari
ius tuos, v. g. Insolentiam
æ cupidinem, & carnales
gnoscent, & tantum abest, ut
endas, te esse Sapientem, ut
te potius ipsi ex eo cognoscant
ac multos quidem invenis, qui
s ac ineptis verbis, ac longis
verborum cothurnis & turba-
tibus refertis admodum de-
sed & reperiis, qui vales
cleum fructus cuiusdam do-
putaminibus excorticare
res, quibus nil sapiat nisi
& saccaro quasi depravato
antes vero homines, & qui
unt depravato, idem non
t autem bonus coquus
dat, ita qui amat Sapientiam
ntis, vel delicatulis hi-

nomine tenus tantum sunt eruditi, sed
vere sapientibus sese attemperet. Sapiens
autem Veritatem tantum diligit. Et
munda quidem est veritas, sed ab omni furore
abhorret.

CAPUT III.

DE PROMPTITUDE VERI- TATEM VEL ERRORES AB ALIIS PROPOSITOS COMPREHENDEN- DI AC INTELLIGEN- DI.

Argumentum Capitis.

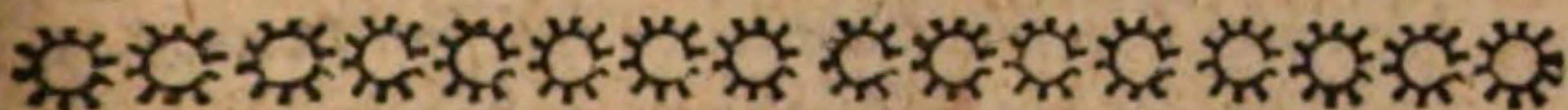
Connexio §. 1. 2. 3. 4. 5. Tribus Virtutibus Do-
ctoris, Perspicuitati, Fidelitati & Humanitati
§. 6. tres virtutes Auditoris respondeant, vi-
delicet Attentio, Confidentia & Amor. §. 7.
Quas ipse data opera non impediatur. §. 9. Quia
si Doctor agit, quod suum est, in Auditorem so-
lum culpa refertur. §. 9. Et is non Doctori,
sed sibi ipsi maxime incommodat. §. 20. eoque
Perspicuitatem, Fidelitatem & Humanitatem
Doctoris extinguit. §. 11. Lectiones aliquot pro
Auditoribus, de cavendis vulgaribus quibusdam
defectibus. §. 12. 1. Horam nullam præter-

se ipsa est pulcherrima. Et cogitabis ingens discrimen, si cum hominibus prudentibus in scriptis tuis tibi negotium est, nec vulgo imprudenti aliquid persuadere desideras.

153. Imo hoc scribendi more *tibi nocebis magis, quam proderis*. Nam dum existimas *affectus* Lectorum te moturum, ipsi potius *tuos*, v. g. Insolentiam tuam, vindictæ cupidinem, & carnales affectus cognoscent, & tantum abest, ut hoc ipsis ostendas, te esse Sapientem, ut *Sophistam* te potius ipsi ex eo cognoscant.

154. Ac multos quidem invenies, qui inanibus ac ineptis verbis, ac longe plures, qui verborum cothurnis & phrasibus affectibus refertis admodum delectentur; sed & reperies, qui valde gaudeant nucleum fructus cujusdam dulcis è sordidis putaminibus excorticare, & adhuc plures, quibus nil sapiat nisi quod mellitum & saccharo quasi depravatum sit. Elegantes vero homines, & qui gustu non sunt depravato, idem non faciunt. Sicut autem bonus coquus his sese accommodat, ita qui amat Sapientiam, non Pædantis, vel delicatulis his, qui
nomi-

nomine tenus tantum sunt eruditi, sed vere sapientibus sese attemperet. Sapiens autem, Veritatem tantum diligit. *Et munda quidem est veritas, sed ab omni fuce abhorret.*

CAPUT III.

DE PROMPTITUDINE VERITATEM VEL ERRORES AB ALIIS PROPOSITOS COMPREHENDENDI AC INTELLIGENDI.

Argumentum Capitis.

Connexio §. 1. 2. 3. 4. 5. Tribus Virtutibus Doctoris, Perspicuitati, Fidelitati & Humanitati §. 6. tres virtutes Auditoris respondeant, videlicet Attentio, Confidentia & Amor. §. 7. Quas ipse data opera non impediatur. §. 9. Quia si Doctor agit, quod suum est, in Auditorem solum culpa refertur. §. 9. Et is non Doctori, sed sibi ipsi maxime incommodat. §. 20. eoque Perspicuitatem, Fidelitatem & Humanitatem Doctoris extinguit. §. 11. Lectiones aliquot pro Auditoribus, de cavendis vulgatis quibusdam defectibus. §. 12. 1. Horam nullam præter-

mitte, alias enim ipse attentionem tuam impedies. §. 13. 2. Inter prælegendum ab-
 stine ab omnibus, quæ cogitationes tuas
 turbare vel infringere possunt. Nam alias
 nec sic attentus eris. §. 14. 3. Dubio tibi ob-
 orto, mature Doctorem tuum interroga,
 hoc enim Confidentiam tuam ipsi significas. §. 15.
 4. Non quære data opera dubia in doctri-
 na, nam hoc est diffidentis. §. 16. 5. Fac, quod
 juberis Præceptoris consilio, nec verbis e-
 um lude. 6. Non denega ipsi debitam re-
 verentiam, namque utrumque caritas postu-
 lat. §. 17. 18. Transito ad Doctrinam de in-
 terpretatione. §. 19. 20. 21. Usus hujus Doctri-
 nae, §. 22. Definitio Interpretationis §. 24. 25.
 Quæ in sensu angustiori accipitur. §. 26. Pro
 interpretatione rerum scriptarum. §. 27. Ea-
 rumque non propriarum §. 28. Num inter-
 pretatio authentica doctrinali, an hæc illi cede-
 re debeat. §. 29. Interpretatio de sensu solum
 aliorum, non de sensus veritate sollicita est. §.
 31. Versatur circa locutiones obscuras §. 32.
 Quarum sensus ex aliis signis clarioribus pe-
 tendus est. §. 33. Differentia interpretationis
 Grammaticæ & Logicæ. §. 34. Si tanta est ob-
 scuritas, ut plane intelligi nequeat, ab inter-
 pretatione abstinendum est. §. 35. Cause præ-
 cipuæ, quæ orationem reddunt obscuram. §. 36.
 Id vel è figura verborum externa profiscii-
 tur. §. 37. Literis male diductis. §. 38. Si quis
 utatur

mitte, alias enim ipse attentionem tuam
 dies. §. 13. 2. Inter pralegendum
 stine ab omnibus, quæ cogitationem
 turbare vel infringere possunt. Non
 nec sic attentus eris. §. 14. 3. Dubio
 orto, mature Doctorem tuum interroga
 hoc enim Confidentiam tuam ipse significat
 4. Non quare data opera dubia
 na, nam hoc est diffidentia. §. 16. 5. Si
 juberis Praeceptoris consilio, nec
 um lude. 6. Non denega ipsi debent
 verentiam, namque utrumque carere
 lat. §. 17. 18. Transito ad Doctrinam
 terpretatione. §. 19. 20. 21. Usus locutionum
 na, §. 22. Definitio Interpretationis
 Que in sensu angustiori accipitur
 interpretatione rerum scriptarum
 rumque non propriarum §. 28. Non
 pretatio autentica doctrinali, an hoc
 re debeat. §. 29. Interpretatio de sensu
 aliorum, non de sensu veritate sensu
 31. Versatur circa locutiones obscuras
 Quarum sensus ex aliis signis clarior
 tendus est. §. 33. Differentia interpretum
 Grammaticæ & Logicae. §. 34. Si tanta
 scuritas, ut plane intelligi nequeat, de
 pretatione abstinendum est. §. 35. Causae
 cipua, quæ orationem reddunt obscuram
 Id vel è figura verborum externa
 tur. §. 37. Literis male diductis. §. 38. Si
 uatur

utatur scripturae compendiis. §. 39. Si alterum
 pro altero scribatur. §. 40. Si quid deletum
 vel emendatum sit. §. 41. Si quid omissum. §.
 42. Si commata & puncta non recte posita.
 §. 43. Vel dependet è significatione earundem
 interna. 1. Si verba sint nimis obsoleta. §. 44.
 2. Si nova fingantur vocabula. §. 45. 3. Si u-
 surpentur peregrina. §. 46. 4. Si verba sint
 ambigua, & plures unâ significationes habeant.
 §. 47. 48. 49. 50. 51. 5. Si oratio perplexa est.
 §. 52. 53. 6. Si altera oratio contradicit alte-
 ri. §. 54. 55. Regulae bonae interpretationis
 solis nituntur verosimilitudinibus. §. 56. Nam
 quoniam per clara verba in aliis nunquam
 cognitio indubia excitatur. §. 57. Ideo minus
 fiet interpretatione conjecturis exquisita ver-
 borum obscurorum atque ambiguorum. §. 58.
 Imo nonnunquam conjecturae utrobique tam
 sunt aequales, ut neutra alteri ulla ratione
 praevaleat. §. 59. Itaque in eo peccatur, quod
 de interpretatione ambiguorum cum aliis tam
 acriter disceptatur. §. 60. 61. Bonum inter-
 pretem praeditum esse oportet subtili ac pene-
 tranti ingenio. §. 62. quod tamen multis mo-
 dis adjuvari potest. §. 63. Pene infinitae sunt
 regulae, quibus in interpretatione potest insisti.
 §. 64. I. Considera Autoris Statum atque
 affectum. §. 65. 66. II. Observa, de qua re
 & quid loquatur. §. 67. 68. 69. III. Consi-
 dera antecedentia & consequentia, eaque

in partes voca, quæ is alibi scripsit. §. 70. 71. *Cause*, cur sæpe sententiam nostram corrigamus. §. 72. Itaque sententia posterior progeniua habenda est. §. 73. Nisi quis in posteriori loco obiter saltem rem tractaverit, neque eam accurate expendit. §. 74. Vel si quis in renovatione Contractuum alterum defraudare intenderit. §. 75. IV. Elige hunc sensum, qui non pugnat cum sana ratione, nec rem, de qua agitur, evertit. §. 76. 77. Quæ regula præcipue Icti in Testamentis utuntur. §. 78. Nisi indubitata adsint indicia, hominem voluisse nugari, ac contra rationem egere. §. 79. In interpretando Autore omnia ejus verba bene sunt interpretanda, quamdiu id verosimiliter fieri potest. §. 80. V. Fac, ut ejusmodi prodeat interpretatio, quæ cum regulis Autoris fundamentalibus, vel cum causa illa, cur fieri aliquid vult, congruat. §. 81. 82. Modo non utatur fictis fundamentis vel rationibus. §. 83. 84. In indagandis hujuscemodi regulis fundamentalibus ac rationibus sæpe novis utendum est conjecturis. §. 85. Nec jam factis aliorum interpretationibus aliquid tribuendum. §. 86. 87. Neque abutendum est hac regula, si qua lex interpretationi inde elicite expresse contradicat. §. 88. 89. Vel si Scriptores contra consequentias, quæ ex eorum thesibus formantur, serio protestentur. §. 90. 91. Quod in interpretatione orthographia atque

interpunctio attendenda sit, magis est interpretationis Grammaticæ. §. 92. Varia genera interpretationum. §. 93. Translatio. §. 94. Ea magis ad interpretationem Logicam referatur. §. 95. Interpres sensum magis attendat, quam verba. §. 96. Vitia vulgarium translationum in Linguam Latinam vel Germanicam. §. 97. Interpretatio Authentica & usualis. §. 98. Doctrinalis vel explicativa, vel mentalis. §. 99. Mentalis vel Declarativa, vel Extensiva, vel Restrictiva. §. 100. 101. 102. 103. In hisce tribus generibus singulis locus est regulis supra allatis. §. 104. Etsi pro conditione diversorum generum diversimode enunciari soleant §. 105. 106. Vulgatus error Jctorum, genera singula ex tribus his interpretandi modis peculiare regulas habere oportere, multas regulas falsas atque inutiles in medium produxit. §. 107. v. g. In interpretatione declarativa: Dubio oborto verba tamdiu in propria significatione accipienda esse, donec aliqua inde absurditas proveniat. §. 108. Cujus regulæ vanitas perspicue demonstratur. §. 109. 110. 111. 112. Simul etiam alius regulæ, quæ ex ea consequitur. In verbis testamentorum ordinariæ ad sensum proprium esse respiciendum. §. 113. 114. Qvis sit abusus hujusmodi regularum §. 115. Aliud exemplum in interpretatione extensiva & restrictiva: Favorabilia esse extendenda, odiosa restringenda.

da §. 116. 117. 118. Unde ad huc alie false regule propullulant. §. 119. Ut Beneficia Principis esse extendenda & late accipienda. §. 120. Pœnales Leges & Statuta particularia esse restringenda. §. 121. 122. 123. 124. Si impossibilis est interpretatio, ea omittenda est. §. 125. Videlicet si 1. Scriptura plane legi nequit. §. 126. 2. Si verborum nulla omnino significatio est. §. 127. 3. Si utrinque sensuum contrariorum æquales sunt divinationes. §. 128. 129. Nonnunquam uterque sensus tolerandus est. §. 130. 131. Declaratio, quomodo possibile sit, ut una eademque oratio duplicem sensum habere queat. §. 132. 133. 134. 135. 136. Posse Autorem habere plane incognitum scopum, ac longe alium, quam verbis præ se ferat. §. 137. Sensus mysticus in scriptis Satyricis. §. 138. Et in Fabulis. §. 139. Discrimen inter interpretationem Literalem & Mysticam. §. 140. In hac opus est, Autorem familiariter cognoscere §. 141. Et disciplinam illam, è qua deprompta est hæc doctrina, accurate intelligere. §. 142. Vulgati errores circa interpretationem Mysticam. §. 143. 144. 145. 146. 147. 4. Si sensus literalis plane intricatus est. §. 148. 149. 5. Si quis sibi ipsi contradicit, vel duo sibi expresse contradicunt. §. 150. Communes errores contra hanc observationem. §. 151. 152. In ejusmodi insolubilibus aliisque casibus Princeps dare potest certas regulas interpretandi. §. 153.

§. 153. *Aliquot exempla è Jure Romano.* §. 154. 155. *Differentia inter interpretationem Legalem & Logicam.* §. 156. *Ejusmodi regulæ non sunt annumerandæ falsis.* §. 157. *Modo ne iis abutamur.* §. 158. *Non est allaborandum in interpretatione rerum, quarum nullus est usus.* §. 159. 160.

I.

Supra diximus, quod in hoc libro animus sit tractare, cum quemadmodum *ratione nostra recte uti*, tum quomodo *aliis ea inservire* debeamus. Illud in primo capite est ostensum, in quo egimus de promptitudine veritatem cogitando investigandi.

2. Hoc vel in eo versatur, ut aliis *veritatem cognitam communicemus*, de quo cap. *precedente* explicavimus, partim ut *ab erroribus* eos liberemus, partim ut *veritatem cognitam adversus* eos, qui ejus loco errores propugnant, defendamus, de quo caput *ultimum* aget.

3. In *presenti* capite agemus de promptitudine *alios intelligendi*, eaq; quæ ab iis dicta sunt, comprehendendi. Ad hanc quidem promptitudinem ad utramvis partium enumeratarum referre possumus.

mus, prout lubet. Inscriptio enim hujus capitis ostendit, nos agere velle de promptitudine & *veritatem* & *errorem* intelligendi. Utraq; ratione hanc considerationem non potuimus aliò commodius, quam huc, referre.

4. Nam si eam connectere velimus cum *superiori* capite, inter *Præceptorem* & *Auditorem* necessaria quædam relatio intercedit, adeoque incongruum non erit, si *Auditori* in hoc capite aliquot monita præbeamus, posteaquam in præc. capite de officio Præceptoris egimus.

5. Si cum *ultimo* capite eam lubuerit connectere, dicere possumus, si alios ab erroribus velimus liberare, vel veritatem adversus errores defendere, quod (1.) nos oporteat *errantes intelligere*, eorumq; sententiam rectè percipere, deinde (2.) *de ea judicare*, & (3.) errores *actu adoriri*. De primo præsens caput aget, de secundo sequens caput, & de tertio caput ultimum explicabit.

6. Ac primum quidem circa promptitudinem, qua *veritatem* ab aliis nobis communicatam comprehendamus, de *Virtutibus boni Auditoris* aliquid dicendum est.

est. posteaquam in præcedenti capite de
Virtutibus boni Præceptoris mentionem fe-
cimus, & hic quidem tria potissimum
commendavimus, *perspicuitatem, fide-
litatem, ac humanitatem.*

7. Hæ tres Virtutes Doctōris eò qui-
dem collimant, ut *alias tres virtutes in
Auditoribus* excitent, sine quibus nemo
idoneus erit, ut in discendo magnope-
re proficiat. Nam *Perspicuitate* sua Do-
ctor eo elaborat, ut *attentum* reddat Au-
ditorem; *Fidelitate* sua eo enititur, ut
Auditor *confidentiam* erga se concipiat;
Humanitate denique sua studet *amorem*
auditoris excitare. Oportet' tamen &
Auditorē *agere, quod suum est*, uti hanc
attentionem, confidentiam atque amo-
rem promoveat, nec data opera impe-
diat,

8. Nam si quam maxime Præceptor
huc contendit, ut auditoribus suis sapi-
entiam communicet, ipsi vero *operam
suam detrectant*, vel sponte reluctantur,
æque de fine optato desperabitur, ac si
quis maxime laboret, ut cadaver homi-
nis eqvo imponat, vel ægroto medici-
nam

nam persvadeat, qui obstinate sibi proposuit, ne unquam ea utatur.

9. Concedo, *attentionem, confidentiam atq; amorem non semper esse in nostra potestate*, sed eam ipsam ob causam diximus, Præceptori incumbere, ut eorum initium faciat. Nam si ipse non est perspicuus, fidelis atq; humanus, auditor satis videtur excusatus, si & is attentionem, confidentiam, amorem non adhibeat. Sed si Præceptor observat singula, quæ sui sunt officii, certe in solum auditorem culpa refertur, quando Doctore attentione, confidentia atq; amore vicissim non respondet.

10. Imo hoc *non tantum tædii Doctore, quantum sibi ipsi damni creabit*, ac incommodabit, quoniam is, si egit, quod futurum est, animi sui tranquillitate gaudebit, nec quicquam ipsi imputari poterit, nec aliquid ei decedit, etsi auditor nil addiscat; cum hic sumptus, tempus & omnia perdat, nec alia major in mundo sit miseria, quam si sapientia ac virtute destitutus maneat, ac sese petulanter in ejusmodi statum præcipitet, qui non potest non cum infinitis malis esse conjunctus.

11. Immo vereri oportet hujusmodi auditorem, ne negligentia, diffidentia ac contemptu Doctoris sui, *Perspicuitatem, fidelitatem, & humanitatem ejus extinguat.* Pigebit enim Doctorem amplioris studii, quo Doctrinam suam reddat perspicuam, si auditor est negligens, nec attentas aures ipsi præbet. Et quid prodest Doctori fides sua, si auditor continuam erga eum diffidentiam retinet? Quomodo denique humanus ac affabilis porro esse potest erga auditorem, si hic eum floccipendit, omnesque ei exhibet molestias.

12. Itaque cum adolescentes fere vulgaris vitiis atque erroribus seducti, attentionem, confidentiam amoremque suum adversus Præceptores temere impediunt ac suffocant, in eorum gratiam bona *quædam monita* trademus, quibus se ab his vitiis liberent.

13. (1.) *Ne horam quidem, nec ullam, ne minimam quidem, occasionem pratermitte,* qua ex Præceptore tuo discere aliquid potes. Nam cum veritas veritati, ut supra demonstravimus, perpetuo nexu cohæreat, atque hæc catena, vel uno annulo defi-

deficiente dissolvatur, cupiditas etiam & studium sapientiæ in auditore minuitur, si non continue consideret, quemadmodum in doctrina sapientiæ alterum ex altero subinde naturaliter & sponte fluat, sed hinc inde saltem aliquid arripiat, quod nescit, quæ ratione superioribus sit connexum. Imo deprehendet, unicam negligentiam plures subinde post se trahere, adeoque prima illa ipsi summo opere cavenda erit.

14. (2.) *Fac, ut eo tempore, quo operanda Præceptori est, ab omnibus his abstineas, quæ turbare cogitationes tuas vel infringere possunt. Quomodo enim eris attentus, si alibi habes cogitationes tuas, vel si dormis? Quomodo autem cogitationes tuas in Præceptorem convertes, si ventrem multo cibo vel potu replevisti, vel forti motu debilitasti, si redis è convivio, ubi strenue est debacchatum, vel in quo cum altero quopiam altercatus es.*

15. (3) *Si non intelligis Præceptorem tuum, vel dubium tibi suboritur in doctrina ejus, quod solvere nequeas, non cessa, id ipsi significare, quo hoc dubio te illico liberet. Nam hoc ei significas, quantum in ejus fidelitate*

tate confidentiæ ponas, simul etiã præcaves, ne error aliquis apud te radices agat.

16. (4) *Negve tamen data opera nec temere doctrinam ejus in dubium voca.* Hòc enim non potes non ei ostendere, quod nihil in eo confidentiæ ponas, quodque his, qui olim errores absurdos tibi inculcaverunt plus, quam ipsi, confidas.

17. (5) *Amorem tuum Præceptoris reipsa magis & executione eorum, quæ tibi suadet, quam inanibus verbis significa.* Nam amor omnis in operibus potius, quam in verbis consistit. Et inania verba necessario indicant vilem existimationem ejus, cui ea præbentur.

18. (6.) *Exhibe ei honorem quantum potes, nec denega ipsi reverentiam eam, quæ tribuitur his, qui ei sunt æquales, nisi quis agrestis esse cupiat.* Omnis enim amor secundum rectam rationem institutus, etiam inter æquales, cum reverentia debet esse conjunctus, quanto magis erga Doctorem, cui hîc status præ auditore insignem prærogativam conciliat,

19. Nam hætenus dicta præcipue ad hos pertinent, quorum *orali institutione* uteris. Quod autem eos concernit, è
quo.

quorum *scriptis* vis professionem tuam instituire; ante omnia scire te oportet regulas fundamentales, secundum quas aliorum sententiæ sunt intelligendæ. Hoc qui callet, *bonus* dicitur *Interpres*, & ipsa ars *habitus interpretandi*.

20. His regulis non æque eges apud eum, cujus *orali institutione* frueris, quoniam tibi semper licet eum interrogare. Tamen cum nemine ideo contendemus, si eò quoque eas velit extendere.

21. Profunt etiam nobis ad *errorum* cognitionem, adeoque præcipuus scopus præsentis capitis sunt.

22. Præsertim cum vulgo hæc doctrina *in Logica*, ad quam pertinet, omittatur, *nec usquam fere tractetur*, etsi disciplinæ summa ac præcipua eam, tanquam fundamentum præsupponant.

23. Et si omnino quidam de interpretatione scripserunt, atque passim regulæ ejuscemodi reperiuntur, tamen deprehendetur, eas *præter necessitatem* maximam partem cumulari, imo *falsas regulas* pro genuinis ac utilibus venditari.

24. Igitur ut regulas bonas & utiles, à non necessariis eò melius separemus,
prius

prius *essentiam interpretationis*, & quid ea proprie sit, paulò accuratius considerare-
mus.

25. *Interpretatio h. l. nil aliud est nisi perspicua & in conjecturis verosimilibus fundata expositio eorum, quæ alter in scriptis suis voluit intelligere, quæque intellectu sunt paulo difficiliora, vel obscuriora.*

26. Videas itaque, quod (uti diximus) interpretationis vocabulum in *angustiori* sensu accipiamus, quam alii, quandoquidem solum loquimur de interpretatione eorum, quæ *in scriptis* sunt obscura; deinde etiam de expositione eorum tantum, quæ *alii* scripserunt, solliciti sumus.

27. Etsi regulæ non different, siue verba *scripta*, siue ore prolata alterius declaranda sunt, quoniam hæc æque ac illa humanarum cogitationum indicia sunt, & in utrisque interpretatio uniusmodi conjecturis innititur.

28. Sed in eo magnum versatur discrimen, verbane *propria*, an *alterius* exponam. Nam quia sententiam meam optime teneo, ad eamque indagandam conjecturis nullis egeo, nec regulis utor,

quæ in hujusmodi conjecturis fundantur. Sed hic verum est, quod ajunt: *Quisqve verborum suorum optimus interpres.*

29. Quamquam & hic inter *Personas accurate* sit discernendum. Potest enim *Magistratus* verba sua etiam contra regulas communis interpretationis explicare: Hic enim valet axioma, *quod interpretatio doctrinalis debeat cedere authentica.*

30. Sed si cum *paribus* agitur, interpretationem ejus, qui verba interpretanda scripsit, congruere oportet *regulis fundamentalibus communis interpretationis*, aliàs habetur pro impostore ac Sophista.

31. Dixi porro: Quod interpretatio explicare debeat id, quod alter *intelligere voluerit*, nam hic non tam agitur, quemadmodum *veritas* opinionis alienæ, quam quomodo *sensus* per se declaretur, siue verus sit ille, siue erroneus. In sensu latiori vero e. g. is diceretur interpres, qui *propositiones Euclidis demonstraret.*

32. Interpretatio omnis versatur circa locutiones *obscuras*, nam si jam claræ illæ essent ac perspicuæ, nulla opus haberent interpretatione.

33. Nam

33. Nam etsi genus humanum utatur *verbis*, tanquam signis evidentissimis, quibus cogitationes ac sententiam suam aperiat, tamen sæpe usu venit, plures dari res quam verba, vel quia unica vox res multas denotat, vel ob alias causas, ut cogitationes hominis *ex aliis signis* atque conjecturis indagandæ sint.

34. Unde statim vides, quod aliud sit *explicare verba* sine respectu cogitationum; aliud *sententiam* cujusdam *ex aliis circumstantiis*, quam sunt verba illa obscura, explicare. Illud opus est *memoria* hominis, & ad *Grammaticam* pertinet; hoc ad *rationem* humanam, adeoque ad *Logicam* spectat.

35. Denique interpretationem dixi declarare res intellectu *difficiles*, nam si tam obscuræ essent, ut nulla conjectura earum sensus investigari posset, cessaret labor interpretis, quia nemo ad impossibilia obligatur.

36. Hoc ut eò melius comprehendamus, non abs re erit, si *cause præcipue*, cur oratio obscura sit, & *difficulter intelligatur*, ostendantur.

37. Igitur *obscuritas* sensus in oratione

aliqua vel è *forma externa*, vel ex *interni* verborum *significatione* proficiscitur.

38. E *figura externa*, si v. g. is, qui aliquid scripsit, *litteras male diduxisset*, ita ut altera pro altera facile legi posset. Ut cum Medicus aliquis ægroto *apium* ordinarat, Pharmacopœus vero legebat *opium*; vel uti Monachus imperitus pro Vos estis *azymi*, legebat: Vos estis *asini*.

39. Vel si in scribendo utamur *scriptura compendiis*. e. g. S. P. Q. R. Item V. D. M. I. Æ. Item Q. E. D. Item: J Ctus, S Ctum. Item tituli juris de R. D. de A. & A. P. & alia infinita.

40. Vel si in describendo, vel typis exprimendo *alterum pro altero* positum sit, quod est admodum frequens. Ita Typographus aliquando in Panegyrico Viri Illustris pro: grande *decus* patriæ, littera solum versâ, imprefferat: grande *pecus* patriæ. Ita dolosum factum Typographi & notabile narrat Erasmus in Epistolis posthumis p. 127. 130.

41. Vel si in scripturâ aliqua *multa deleta* & correctâ essent, ita ut illa ægre legi possent.

42. Vel si quid vel initio negligentiâ

ia scribentis, seu impressoris *omissum* esset, vel deinceps temporis injuria obliteratum.

43. Vel tandem, si vel *commata ac puncta nulla* orationi sint apposita, vel ea *perverse* posita: E.g. *Cajus mille thaleros habebit, si filiam suam Sempronio dederit uxore;* *heres meus ipsi etiam rhedam meam & equos meos dare debet.* Ita notus est versiculus: *Porta patens esto nulli claudaris honesto.*

44. Circa *significationem* verborum obscuritas eorum (1) inde potest evenire, si incidamus in *verba obsoleta*, quæ hodie sunt antiquata. Exempla ex Legibus XII. Tabb. aut ex Legibus Longobardicis possent adduci plurima. Sic, ni fallor, Taubmannus, cum aliquis eum verbis obsoletis esset allocutus, respondit: *Turebare, fari scio, sed fabare nescio.*

45. (2) Si qui intempestivi *ιδιογνώμονες* nova fingant vocabula, h.e. si qui vel à communi usu deflectant, v. g. si quis per *gemmas* intelligat *molares lapides* &c. vel præ nimia teneritate nova vocabula fabricet, quod multis Germanorum nostratium, nescio quam lingvæ puritatem affectantium, solenne est. Hac posset etiam

am referri illa Diabolica *perfectibilia*.
Ad prius membrum pertinet, si quis e-
scarium argentum, aut penulas aut logas
sub *supellectilis* voce comprehendere so-
litus est l. 7. §. 2. de *supell. leg.*

46. (3) Si *peregrina* usurpantur, quæ
in aliis lingvis paucis cognita sunt, præ-
sertim si sint *technica*. Ut si quis dicat
in lingvâ Germanicâ Mulierem renun-
ciare oportere *SCto Vellejano*. Ita si quis
loqvatur de *Entelechiâ*, de *Alcali*, de *Ela-
stivitate* spirituum, de *Eremodicio*. Quod
adhuc magis lectores reddit confusos, si
hujusmodi vocabula ex ignorantia & ni-
mia affectatione corrumpantur. Ut
cum quidam Advocatus provocaret ad
Imperatorem Vellejum, multa favorabilia
in suo *SCto* in favorem mulierum dis-
ponentem, & Salgado Somoza qui Ju-
risconsultus Hispanus scripsit *Laby-
rinthum Creditorum*, ab ipso allegare-
tur: Videatur *Salgado in suo Somoza*.

47. (4) Plerumque vero obscuritas
verborum ex eorum *ambiguitate* oritur,
cum vocabulum aliquod est *πολύσημον*.
Re ita comparata, vel alterutra in sensu
proprio, altera vero in *figurato*, e. g. *Vulpes*,
M. Biblio.

bibliotheca, Arma, Ferrum ; Vel utraque
d *proprium* sensum pertinet.

48. Et tum altera significatio vel est
atior altera, & hanc sub se comprehen-
dit, v. g. *Viri & mulieres* (nam quandoq;
adolescentibus & virginibus opponun-
tur, quandoq; non opponuntur) *Liberi*
(in primo & secundo gradu.) *Filii*, (qua-
tenus vel filias simul includunt, vel ex-
cludunt:) *Omnia bona* (vel præsentia, vel
futura) *Mors, Homo, Equus, Stichus, &c.*

49. Vel neutra significatio alteram sub
se complectitur, Ut e. g. *Meum*, pro eo, cu-
jus Dominus sum, & quod pars vel affe-
ctio mei corporis est. Ita Martialis ludit,
dum dicit *Fœminam* aliquam recte di-
cere *suos* esse capillos, quia ipsos emerit.

50. Interdum & *nimia* verborum bre-
vitas ambiguitatem parit, si verba ali-
quot omisa sunt, è quibus verus sensus
facile erui posset. v. g. *Hæres meus fra-
tri meo de vasis meis argenteis decem
scyphos, quos vult, dabit. Dabit ipsi 100.
thaleros, quando ipsi commodum vide-
bitur.*

51. Nonnunquam tamen etiam ver-
ba *superflua* obscuritatem possunt causa-

re. E. c. Legabo tibi omnem supelle-
ctilem meam, *mensas & scamna mea*. Vel
Omne pecus meum, *oves & boves*, (habe-
ret autem & porcos) &c.

52. (5.) Sententia orationis valde du-
bia redditur, si quis in *perplexitate* con-
stitutus est, eo quod utraq; interpreta-
tio falsa videtur; Sive ea perplexitas è
verbis ipsis oriatur, E. g. *Si Titius heres e-
rit, Sejus heres esto: Si Sejus heres erit, Ti-
tius heres esto*. Duo Cantores sunt, Petrus
& Paulus: *Petrus melius canebat Paulo,
Paulus melius Paulo*.

53. Sive perplexitas illa è *certis circum-
stantiis* oriatur. E. g. Lex est: *Rapta ra-
ptoris aut mortem aut connubium eligat*. Est,
qvi duas rapuit, quarum *una mortem ra-
ptoris* eligit, *altera nuptias*. Lex est: *Vir
fortis petat premium*. Duo Viri fortes pe-
tunt *eandem Virginem*. Lex est: *Seditionis
autor capite puniatur, qvi eam finiverit pre-
mium postulet*. Idem, qvi & Dux seditio-
nis fuit & eam finiit, præmium petit.

54. (6.) Deniq; non parva obscuri-
tas est, si oratio altera alteri *contradicit*.
Hoc vel *palam* fit, cum in uno eodemq;
scripto, sive id uno in loco sive in diver-
sis

it locis fiat, idem modo affirmatur, mo-
lo negatur. Vel per *consequentiam*, cum
luo asseverantur, quæ è fundamentis
contrariis fluunt; Ut si quis uno in lo-
co affirmet: Licere Principi, ut possit
dispensare circa matrimonium *sororis uxoris*,
& alio in loco diceret: Principem
ipsum non posse filiam sororis uxoris suæ
ducere.

55. Sæpenumero etiam accidit *tacita*
hujusmodi contradictio, si *casus* aliquis
se se offert, qui videtur ex oratione al-
tera affirmari posse, ex altera negari.
V. gr. Sit lex, quæ præciperetur, Ut ei,
qui Principi suo *vitam servaverit*, statua
erigatur. Alia vero lex prohiberet, *ne*
mulieri ulli erigatur statua; Et vero *mul-*
lier quædam Principi *vitam servasset*. Vel
si vetitum esset: Ne *die Dominica* quis
arma gestaret, & contra præceptum es-
set, quam primum signum datum esset
campanâ, ut omnes sumptis armis in fo-
ro se se sisterent. Et daretur signum *cam-*
pana ipsa die Dominica &c.

56. Sed unde jam accipiemus *regulas*,
quibus in *explicatione locutionum obscura-*
rum utamur. Hic inprimis sciendum est

quod nunquam eas *Veritatibus indubi-*
superstruere queamus, quoniam nec me-
diantibus communibus *sensibilitatibus* al-
liorum cogitationes immediate com-
prehendimus, nec per *ideas* vel *abstra-*
ctiones toti humano generi communes
alterius cogitationes divinando assequi
possumus. Sed quia cogitationes ho-
minum infinitis modis inter se *variant*,
ea ipsa de causa Creator hominibus *ora-*
tionem implantavit, ut eadem, tanquam
signis evidentibus, alter alteri cogitationes
suas significet.

57. Jam natura hominum ita compa-
rata est, ut tametsi illi orationem suam
quam possunt *clarissime* instituant, tamen
per illam apud alios cognitio *indubia* non
excitetur, dum per communem maliti-
am facile contingere potest, ut quis ali-
ter loquatur ac cogitat. Itaque locuti-
onibus hominum *maxime perspicuis*, si o-
ptime sese res habeat, nil aliud, nisi *de-*
monstratio hypothetica sequi poterit, vide-
licet, quod, *si modo* verba eorum cum
cogitationibus consentiant, hoc, quod
verborum sensus fert, vera eorum sen-
tentia fuerit. Etsi in communi vita ci-
vili,

ili, quia res agi longius non potest, hanc cognitionem *veritati indubie æquipollere* necessum est.

58. Quod si autem locutiones, quibus utuntur homines in explicandis cogitationibus suis, *obscuræ* sunt, vel *æquivocæ*, adeoque, uti supra diximus, ex aliis signis & conjecturis veram eorum sententiam erucere cogimur; certissimum est, hanc interpretationem, quam supra *Logicam* appellavimus, adhuc *minus*, quam priorem, *cognitionem indubiam* in nobis gignere, sed non nisi ad *verosimilitudinem* tendere, cum quod *conjectura* nulla veritates indubias producere queat, tum quod reliqua signa, unde sumi solent hujusmodi conjecturæ, *adhuc pluribus instantiis* obnoxia sint, quam locutiones perspicuæ, insuper etiam sæpius accidat, ut, si verba sunt polysēma, pro unaquaque harum expositionum *πολυσήμων conjectura in ratione fundata* adduci queat, & toto nisu ingenii elaborandum sit, si velimus comprehendere, quænam interpretatio verosimilior sit, imo interdum re diu agitata fateri cogamur, *nil*
omni-

omnino *posse determinari*, sed rem indubitatione relinqvendam esse.

59. Quod ut exemplo illustremus, petendum illud est è Græca historia, vel fabula. Paris & Menelaus cum duello inter se certare vellent de Helena, ita inter ipsos convenit, ut qui alterum *vicisset*, Helenam præmii loco duceret. Sed paulo ante susceptum certamen ea conditio sequenti modo repetita est, ut qui alterum *interemisset*, Helenam abduceret. Cùm ergo ventum esset ad certamen, & vidisset Paris, se inferiorem futurum, in fugam se coniecit, ac Menelao victoriæ laudem reliquit. Tum Menelaus urgebat Judices, uti sibi Helenam præmium decernerent; Paris vero reclamabat, eo quod adhuc vivus esset, nec à Menelao esset interfectus. Caput rei, de quo potissimum disceptabatur, in eo versabatur: An verba *iterata* conditionis amphiboliam priorum verborum *illustrare* voluissent, an vero in ea interfectio solum *exempli loco* tanquam præcipuus vincendi modus adducta sit? Pro utraque opinione conjecturæ bene fundatæ adduci possunt, quæ
ita

a sibi mutuo æqvari videntur, ut, si
bsque partialitate de re loqui velimus,
iudicationem in dubio relinquere co-
amur.

60. Oportet autem, rebus ita compa-
atis, caveri vulgatus error, ne, si de re-
us ad interpretationem verborum ob-
curorum vel ambiguum pertinenti-
us cum aliis disceptamus, hos, contra
quos pugnamus, *malitia* arguamus, vel
alia quodam *vehementia* adversus eos u-
tamur, si eorum opinio etiam fundata
sit in *verosimili* quodam *conjectura*, et si
perspicue intelligamus, nostram conje-
cturam atque interpretationem melio-
rem esse, & ad veritatis speciem pro-
pius accedere, quam illorum. Neque e-
nim bonis illis hominibus imputandum
est, quod non sint ingenio tam exercita-
to ac penetranti, quam nos.

61. E. g. Lucianus refert, quod aliquis
se se abdiderit in arce tyranni, hoc pro-
posito, ut tyrannum interficeret, & pa-
triam suam in libertatem vindicaret. Sed
cum tyranni filius se ei prior objecisset,
hunc interemit, ac gladio in ejus corpo-
re relicto se se rursus occultavit. Mox
cum

cum Pater filium tam misere trucidatum offendisset, tantopere doluit mortem gnati, ut seipsum eodem gladio perfoderet. Tum homicida gladium cruore madentem arripuit, ac per mediam currens multitudinem plebis postulavit huius facti præmium, quod Lege publica ejus urbis sancitum esset, *ut ei, qui tyrannum occidisset, præmium decerneretur.* Itaque oriebatur quæstio: An dicta lex *huic facto* possit applicari. Ac Lucianus quidem quam maxime elaboravit, ut interpretationem in gratiam huius hominis inflecteret; sed Erasmus non minore arte usus est in demonstrando, ne minimum quidem ipsi præmium deberi. Etsi autem Erasmi rationes videantur verosimiliores, & ad regulas bonæ interpretationis propius accedere, tamen idcirco opinio Luciani tanquam malitiosa non est traducenda, nec cum ipso vilissimis rixis contendendum, ut homines de fæce vulgi facere amant.

62. Itaque sicut ad investigationem rerum verosimilium cum ingenium excitatum ac penetrans, tum attentio atque ob-

observatio regularum pervenitur, ita idem usu vocatione verborum obscuriorum. *Ingenium* trans hic plurimum valere in seipso deprehenditur in momento & quasi evenire conjecturam aliam datam pro re obscura eam cogitatione inter omnes artis regulas infert, sed irritò conatu.

63. Non est tamen dilectam bonitatem ingenii hac in parte frequentatione multarum historiarum antiquitatis, cognitione rerum omnium, quotque locis occurrunt, notitia disciplinæ vel negotii, de quibus nemini interpretari susceptible communibus regulis prudenter discendis mirifice augeri. Et qui omnibus hisce bonis creditus est, is demum tunc veri Polyhistoris vel Critici debet Pædanta hodie affectus.

observatio regularum verosimilium requiritur, ita idem usu venit in interpretatione verborum obscurorum & ambiguum. *Ingenium excitatum ac penetrans* hic plurimum valet, & unusquisque in seipso deprehendet, se interdum in momento & quasi ex improvviso invenire conjecturam aliquam bene fundatam pro re obscura explicanda, quam antea cogitatione intenta & secundum omnes artis regulas instituta investigavit, sed irritato conatu.

63. Non est tamen diffitendum, naturalem bonitatem ingenii, sicut alias, ita & hac in parte *frequentis exercitatione, lectione multarum historiarum*, inquisitione antiquitatis, cognitione artium ac disciplinarum omnium, quotquot in vita communi occurrunt, *notitia accurata ejus disciplina vel negotii*, de quo loquitur is, quem interpretari suscepimus, breviter, *communibus regulis prudentiae humanae* addiscendis mirifice augeri atque juvari. Et qui omnibus hisce bonis qualitatibus praeditus est, is demum titulum meretur *veri Polyhistoris vel Critici*, quem quilibet Paedanta hodie affectat, cujus Sapient-

piencia omnis in eo versatur, quemadmodum Herculeo labore ex antiquis manuscriptis varias lectiones libri alicuius conquirat, vel Opera Ciceronis cum Notis Variorum edat.

64. Porro sicut in aliis rebus conjecturæ ex variis & fere *innumeris circumstantiis* depromi solent; ita judicari facile potest, *neque* in doctrinâ de interpretatione totam artem *paucis & certis regulis posse* includi, eò quod, vel levissima quadam circumstantia mutata, sæpe etiam conjecturam, quâ interpretatio innititur, mutari contingat. Tamen *potissimas & frequenter* occurrentes auditoribus nostris communicabimus, cum certi simus, eos, si in iis sese bene exercebunt, id quod reliquum est, è *præstantia ingenii* sui supplere facile posse: deinceps etiam aliquas illustrabimus, quibus sæpe etiam eruditi utuntur, sed quæ *ne minimum* quidem *usum* præstant, vel *opido falsæ* sunt.

65. I. Initio accurate considera personam, quam gerit is, qui aliquid dicit, h. e. Statum ejus, item affectum vel inclinationem. Nam hoc ipso magnum compendium in explicatio-
ne

rerum obscurarum tibi comparabis. Nam
ius rei cor plenum est, de eo libenter
omo loquitur, & verba sæpius diver-
m interpretationem habere solent pro
iversitate statuum humanorum.

66. E. g. Si *Stoicus* aliquis loquitur de
Effectibus, plane alium conceptum de eo
ne formare oportet, quam si id faciat
philosophus alius cujusdam sectæ. Si
Stoicus de *genere & specie*, de *quantitate* &c.
scribit, aliter intelligere cogor hæc vo-
cabula, quam si eadem in libellis Logi-
gicis invenio. Si *scortator* aliquis de *a-*
more, *ambitiosus* de *honore* loquitur, ne-
cesse est, ut aliam faciam interpretatio-
nē, quam si id ab homine *virtuoso*, vel *Chri-*
stiano dicatur. Si quis de *Persona* aliqua
loquitur vel scribit, cui cum aliis perso-
nis nomen est commune, hanc subintel-
ligo personam, cum quâ is, qui loquitur,
vel odium fovit, vel *amicitiam* coluit. Si
Studiosus loquitur de *supellectile* sua, alia
subest significatio, quam si sermo est de
supellectile, ejus, qui aliûs est conditio-
nis. Si quis promittit alium se velle *a-*
lere vel *elocare*, respici fere solet etiam

affectus & facultas ejus, qui hoc promissit.

67. II. *Diligenter attende, de qua re auctor dicere constituerit, aut quorsum id pertineat, de quo loquatur.* Nam cum in quacunque oratione vel propositione inter subiectum & prædicatum, seu inter rem de qua loquimur, & inter rem, quæ de altera re prædicatur, connexionem aliquam esse oporteat, alterius clara cognitio facile dat interpretationem alterius, quod obscurum est.

68. E. c. *Canis ardet, Canis est ædium custos. Gallus coquitur, Gallus prælio vincit Hispanum. Bibliotheca legatur, Bibliotheca debet extrui. Ferrum deponere iussus est. Arma inferre, Arma tradere.* Gallopavo irascitur, si quid videt rubro colore tinctum: Puer irascitur, si ipsi alapas ostendo. Ita vocabulum *heredis* aliam habet significationem, si de feudis loquimur, aliam si de allodialibus sermo est. Hujusmodi sunt, si dicatur: *Lege mihi aliquid è Virgilio, Virgilius ita factus est deformis, ut ne lineamenta quidem ejus amplius appareant.* Hic *meus* est capillus: Hic liber *meus* est. Hæres *meus* Ca-

6. scyphos, quos vult, in mei mnemosy-
 ion dabit: (natura Testamentorum con-
 ecturam præbet, Cajo electionem com-
 petere) Donabo tibi supellectilem meam,
mensas & scamna: Vendam tibi supelle-
 ctilem meam *mensas & scamna* centum
 halenis.

69. Uti quoque possumus hanc regula,
 si quid *mendose scriptum* sit, vel literæ *dis-
 torta*, vel si quis vocabula *obsoleta* vel *pe-
 regrina* usurpaverit. Ita si dubitem, an
 qui mecum loquitur vel qui scripserit,
merx dicere voluerit, an *merces*? si de em-
 tione sermo fuerit, prius, si de locatione,
 posterius vocabulum erit intelligen-
 dum. Ita si nesciam, utrum *evictum*
 scribere voluerit, an *edictum*? si materia
 sermonis fuerit emtio, pro illo erit præ-
 sumptio, nisi fortè de vitiis rei venditæ
 disseruerit, ubi facile contingere potuit,
 ut de edicto voluerit loqui.

70. Cum præcedenti regula quo-
 que magnam habet cognationem III.
*Considera diligenter antecedentia & conse-
 quentia, item id, quod alibi Autor scripsit, &
 felicius assequeris ejus sententiam.* Neque
 enim injuria conicere solemus, Auto-

rem id, de quo semel loqui cœpit, in sequentibus sermonibus suis semper ante oculos quasi habere, adeoque id tacite in sequentibus etiam sermonibus subintelligi oportere. Nec facile in Autorem aliquem suspicio cadit, quod priori sententiæ suæ contradicturus sit.

71. E. c. Sciendum est, hodierno die Titium Cajo decem modios tritici decem thaleris vendidisse &c. Ac promisit Venditor, sese emtori *frumentum* in domum suam missurum; Contra emptor recepit, se intra octiduum *pecuniam* certo certius exsoluturum. Quidam in testamento Titio tertiam partem domus suæ legavit; & in Codicillis statuit: Ut Titius *præter partem* domus adhuc 100. thaleros habeat. Julianus ait in l. 40. de *hæredibus instituendis*, quod Substitutus in in casu ibi contento tres quartas de hæreditate capiat, & Tribonianus, qui §. *ult. de vulg. substit.* prope verbotenus inde descripsit, Substitutum, inquit, *partem* de hæreditate participare oportere. Hæc regula uti solent prudentes Juri, quando in Legum interpretatione *titulum* observant, vel id, de quo Juri, è quo Lex de-

prompta est, in libro *mentionem fecit*, egerit, aut id, quod *alibi* Paulus eadem materia scriptam Labittus Indicem ait.

72. Dixi autem, non fa-
pam suspensionem cadere
sua contradicturus
constantia est indicium
honorificum esset Auto-
ripto ab una sententia
repente dilabatur. Ni-
dum fit, videlicet ut
as abroget, *Paterfamilias*
um mutet, *Scriptor* si
humana infirmitate err-
is verosimilibus aliqui-
agavit, priorem senten-
o scripto revocet, atque
em potius insignem me-
plo significat, se eo elabo-
ectum suum à præjudici-
vanam gloriam in sto-
værerere, id quod alias pa-
est.

73. Itaque si manifesta

180 Cap. III. De Promptitudine

rem id, de quo semel loqui
quentibus sermonibus suis
oculos quasi habere, adeque
in sequentibus etiam sermonibus
telligi oportere. Nec facile
aliquem suspicio cadit, quod
sententiae suae contradicaturus sit.

71. E. c. Sciendum est, hoc
Titium Cajo decem modios me-
cem thaleris vendidisse & Cajo
Venditor, sese emptori fructum
mum suam missurum; Contra
recepit, se intra octiduum pecunia
to certius exsoluturum. Quidam
stamento Titio tertiam partem
suae legavit; & in Codicillis Titius
Titius praeter partem domus ad
thaleros habeat. Julianus ait in
reditibus instituendis, quod Substitutum
in casu ibi contento tres quartas
reditate capiat, & Tribonianus
de m. g. substit. prope verbotenus
scripsit, Substitutum, inquit, per
haereditate participare oportere.
regula uti solent prudentes JCr.
do in Legum interpretatione titulus
servant, vel id, de quo JCrus, e quo

deprompta est, in libro eo, cujus inscriptio
mentionem fecit, egerit, vel dum atten-
dunt id, quod alibi Paulus vel Ulpianus
de eadem materia scripserit, quapropter
etiam Labittus Indicem suum compo-
suit.

72. Dixi autem, non facile in Autorem a-
liquem suspensionem cadere, quod priori sen-
tentiae suae contradicaturus sit. Nam id in-
constantiae est indicium, nec admodum
honorificum esset Autori, si in eodem
scripto ab una sententia in alteram tam
repente dilabatur. Nihilominus id in-
terdum fit, videlicet ut *Legislator* leges
suas abroget, *Paterfamilias* testamentum
suum mutet, *Scriptor* si cognoscat, se ex
humana infirmitate errasse, vel si in re-
bus verosimilibus aliquid diligentius in-
dagavit, priorem sententiam suam in al-
lio scripto revocet, atque id quidem lau-
dem potius insignem meretur, quia hoc
ipso significat, se eo elaborare, uti intel-
lectum suum a praedjudiciis purget, nec
vanam gloriam in stolidam pertinaciam
quaerere, id quod alias praedantis solenne
est.

73. Itaque si manifesta adsunt indicia,

N 3

Au-

Autorem aliquem sententiam suam retractasse, consentaneum est, posteriorem ejus sententiam pro genuina accipiendam, idque fere semper in interpretatione legum, testamentorum, contractuum, & scriptorum eruditorum, sive in uno eodemque scripto, sive in diversis contradictione appareat, observari solet, atque inde vulgo dicere consueverunt: *Posteriores cogitationes esse meliores.*

74. Nisi videamus, aliquem in posteriori loco rei obiter quasi ac superficialiter mentionem fecisse, quam alibi plene accurateque antea exposuisset; Ibi enim contingere potest, ut posterius ex incogitantia potius, quam consilio priorem sententiam retractandi, fecisse existimetur, cujusmodi exempla non pauca in *Institutionibus Juris* occurrunt.

75. Id quod magis adhuc praesumendum est in *contractibus*, quos ob certas solennitates saepius renovari oportet, etsi quoad argumentum eorum raro aliquid mutari soleat, praesertim cum plerumque non desint conjecturae, quod alter alterum decipere voluerit. Ita in *Feudalibus* dubio oborto non secundum novissimas, sed anti-

antiquissimas investiturae lites

76. IV. Duorum sensuum alicujus scripturae hac se-
renda est, quae sana ratio-
na in humanis actionibus

tur, si altera pugnet cum

si negotium id, quod agitur

effectum. Nam omnes

atione praediti, nec dec

negotiis nugari, sed & in

ri volunt prudentes; m

udentia est, si grave a

frustra ac otiose agatu

77. E. g. Athenienses f

ant cum Boeotiis, in qu

ant exercitum suum e B

abducturos. Postea ve

ant, regionem hanc, in q

ti essent, non esse Boeo

urbe aliqua lege severi

rat, ne quis alterum in

et, nec excusatio ulla perc

ur: Jam Chirurgus cuida

ea agrotare coeperat, ist

am secuerat; Hunc inimi

ant, atque ut secundum h

*antiquissimæ investituræ literas pronunciari
let.*

76. IV. *Duorum sensuum ac interpretatio-
um alicujus scripturæ hæc semper alteri præ-
erenda est, quæ sanæ rationi congruit, & è
væ in humanis actionibus effectus aliquis
ritur, si altera pugnet cum sanæ ratione,
vel si negotium id, quod agitur, nullum forti-
tatur effectum.* Nam omnes homines sunt
ratione præditi, nec decet gravibus in
negotiis nugari, sed & in his quoque vi-
deri volunt prudentes; magna vero im-
prudencia est, si grave aliquod negoti-
um frustra ac otiose agatur.

77. E. g. Athenienses fœdus pepige-
rant cum Bœotiis, in quo se promitte-
bant exercitum suum è Bœotiorum ditio-
ne abducturos. Postea vero prætende-
bant, regionem hanc, in qua castra me-
tati essent, non esse Bœotiorum. Item
in urbe aliqua lege severissima cautum
erat, ne quis alterum in platea vulnera-
ret, nec excusatio ulla percussori concedere-
tur: Jam Chirurgus cuidam, qui in pla-
tea ægrotare cœperat, isto in loco ve-
nam secuerat; Hunc inimici ejus accusa-
bant, atque ut secundum hanc legem pu-

niretur, postulabant. Et huc referenda etiam est vulgata illa historia de *Protagora & Evathlo*, quorum litem *Areopagitæ* dirimere non poterant. Nam secundum nostram regulam pro *Protagora* pronunciandum fuisset.

78. Cæterum hæc regula à Jure Consultis etiam in Interpretatione testamentorum frequenter inculcatur, testamentum hominis ita esse interpretandum, uti id consistat, & effectum suum habeat. Unde Julianus enormiter erravit de hoc casu interrogatus, Testatorem dixisse: *Si Titius hæres erit, Sejus hæres esto; & si Sejus hæres erit, Titius hæres esto.* Ait enim: Non valere testamentum, eò quod impossibile esset, ut conditiones istæ possint impleri, cum considerare debuisset, verba ea hanc etiam interpretationem pati: Uterque & Titius & Sejus erunt hæredes mei, neque alteruter sine altero hereditatem capiet. Æque ac si duo amici alter alterum ita alloquerentur: Si tu vis ire deambulatum, ego unà ibo, & alter iisdem verbis alterum acciperet.

79. Sed si aliæ conjecturæ ostendunt, hominem voluisse imprudenter agere, vel nu-

gari, interpretatio etiam fit secundum hoc ejus propositum. Sic cum duo sibi mutuo *impossibilia* promittunt, vel *sub conditionibus impossibilibus*, tunc irrita est promissio.

80. Igitur & in *scriptis eruditis* interpretandis ita semper statuendum est, Autorem nil contra sanam rationem, bonos mores, vel verbum DEI docuisse, quamdiu ejus verba *modo rationi congruente* exponi possunt.

81. V. *Ea sequenda est interpretatio, quæ cum regulis fundamentalibus, quas autor ipse in scriptis suis tradidit, vel cum causa illa, ob quam legem sancivit, vel contractum cum altero iniit, vel aliud quid fecit, concordat.* Hæc regula cum superiori insignem habet affinitatem. Nam sana ratio poscit, ut conclusiones connexæ sint cum regulis fundamentalibus, & qui in actionibus suis non eligit media illa, quæ proposito suo aptantur, is pro prudente non habetur.

82. E. g. Si quis pro fundamento doctrinæ suæ statuisset, omnibus in actionibus *Virtutem & communem hominum utilitatem* sibi præfigendam esse, alibi au-

tem affirmaret, *honorem omnibus rebus anteponendum*, nec quicquam agendum, è quo *damnum* metuendum sit; posterior hæc thesis ita interpretanda non est, quasi hanc ambitionem vel privata commoda stabilire voluerit, quoniam hæc interpretatio regulæ ejus fundamentali contrariatur. Quando Cartesius ait, regulas fundamentales Philosophiæ suæ ad speculationem solum, non ad *humanas actiones*, applicari oportere: alibi vero inquit: *De omnibus esse dubitandum*, quorum non habeatur cognitio clara ac distincta; hæc thesis ita non est interpretanda, quod velit, ne rusticus Magistratui suo contributionem solvat, priusquam clare ac distincte cognoscat, an id usus Reipublicæ postulet, vel an Magistratus hanc contributionem in usum Reipublicæ collaturus sit? Ita, si Princeps sub pœna supplicii prohibuisset, *ne frumentum ex urbe, vel è regione exportaretur, ne annona caritas inde oriatur*, hæc lex ita interpretanda est, quod non voluerit prohibere, ne frumentum ex urbe *in molam exportetur*, ut ibi molatur; quod sub vocabulo *frumenti avenam* etiam & *hordeum* vel

com-

comprehendere vel non comprehendere voluerit, prout ejus frumenti caritas vel metuenda est, vel non metuenda; item pari pœna eum esse afficiendum, qui *farinam* e regione exportat. Cum prohibetur, ne *aratrum* pignoris loco accipiat, consentaneum est, neque *vomeres* oppignorandos. Si *parricida* sacco inclusus suffocandus est, hanc pœnam etiam meruit *matricida*. Quia vetitum est, ne quis e *domo sua* vi ad iudicium rapiatur, sequitur, quod nec e *tentorio suo* aliquis vi abripiendus sit. Si in fœdere constitutum est, ne intra 20. milliaria urbs ulla *muris* cingatur, nullam etiam urbem licet *aggeribus* circumdare. Si Titius futurus est hæres, si infans, quem uxor Testatoris in utero gerit, Patri suo *premorietur*, hæreditatem quoque accipiet Titius, si uxor *abortum faciet*. Si aliquot homines, qui essent in navi, inter se paciscerentur, uti hi, qui tempestate obortâ, inde se *fuga proriperent*, omnia, quæcunque in navi possiderent, amitterent; qui vero in navi *manerent*, bona sua retinerent; oriretur autem tempestas tam vehemens, ut omnes, quotquot essent in navi, vitæ suæ fugâ consulerent, excepto unico homi-

homine, qui tam *graviter egrotaret*, ut se ne movere quidem posset, tamen hic navem una cum mercibus sibi vendicare non posset.

83. Bene tamen attendendum est, an regulæ fundamentales, quas alter tradit, & causa, quam præten- dit, etiam ab eo, quem interpretamur, *serio statuatur*, an *prætextus* causa tantum prolatae sint. Nam si ludere eum animadvertamus, interpretatio iis alliganda non est.

84. V. g. Etiam si *Spinoza* frequenter affirmat, credere se *Deum* ac *essentiam Dei* velle demonstrare, tamen ex aliis circumstantiis video, quod Deus ejus nihil aliud sit, quam *totus complexus omnium creaturarum*, adeoque in ejus interpretatione eò respiciendum mihi est. Et ejusmodi prætextus in publicis *bellis manifestis*, uti dici consueverunt, quotidie occurrunt. Et si quis testamento statuatur, ut Soror ejus natu major, eò quod *paupercula præ altera esset*, 2000. thaleros præ natu minore antecipiat, non sunt ei ideo hi 2000. thaleri denegandi, etsi ea alteri divitiis non sit inferior.

85. Itaque cum dicta ratione nonnunquam

quam accadat, ut traditis regulis fundamentalibus, & causis expressis, fidendum non sit, nec infrequenter contingat, ut autor aliquis thesin suam fundamentalem aperte non proponat, vel eam nimis occultet, item legislator, vel qui cum altero contrahit, causam contractus, qua permotus is est, expresse non tradat; utiq; nos oportet insigniter verutos esse, ut *novis conjecturis eas exquiramus*. Cum autem ea admodum varient pro varietate circumstantiarum, non possunt regulis commodè includi, sed necesse est, ut in *scriptis Doctorum* interpretandis cum primis *disciplinam* illam probe perdiscamus, ad quam scriptum auctoris ejus, quem intelligere cupimus, refertur, & ut *historiam Philosophicam* de diversis Philosophorum opinionibus bene intelligamus. In interpretatione autem *Legum Politices*, & in *contractuum* interpretatione *vita communis* accurate nos oportet esse peritos. Alias vel ægre vel plane non progredi poterimus.

86. Et sicut sæpe monuimus, quod in rebus ab humana ratione dependentibus nemo se humanæ auctoritati alligare

re

re cogatur; ita & in inquisitione *theses* *fundamentalis* auctoris cuiusdam, vel *cause* legis, primario nō respiciendum sit, qualem interpretationem ejus *alii* jam fecerint, cujuscunque tandem sint auctoritatis, sed, quod *theses communis rationis* nos docent, principaliter intuendum.

87. Ita e. g. *interpretibus Grotii, Commentariis in Corpus Juris &c.* fidendum non est, sed proprium adhibendum ingenium. Ita nil tribuo effato Ulpiani & Tribonianus, hanc esse causam, quā obrem Usufructuarius liberos ancillæ, cujus ipsi usufructus est concessus, sibi retinere non possit, *cum non conveniat, ut homo hominem, tanquam usufructum, retineat.* Vel cū Tribonianus alibi ait, minorenni olim non licuisse, servum sine certis solennitatibus manumittere, eò quod *libertas sit bonum inestimabile.* &c.

88. Sed repetendum hic etiam est, regulam nostram *conjecturam* tantum in interpretatione gignere, adeoque non ubique ipsi, tanquam rei *infallibili*, insistendum esse. Quare si videamus, quod Princeps interpretationem nostram in Legem suam factam rejiciat, & contrarium

num approbet, non immerito portet, etsi interpretati traditis optime congruus est proverbio: *Res a lex scripta est.*

89. Ita si prohibitum e accusata de adulterio servum manumittere neque *quia fere sint lenones, &c.* concluditur quidem hæc lex ostendere eum servum, qui in loco vixit, & de adulterio accusata, scire non potest hæc interpretatio cessat ait, legem de hoc homine intelligendam.

Similiter & in interpretatione *eruditorum* ratiocinationem inde fluant consequenti possimus imputare in *theses* suæ fundamentum necesse sit. Sed si protestatur *consequentias*, sibi cum iis, & sententiam suam aliter relinquendus est, etsi ostendamus, quomodo hæc *thesi* fundamentali non

re cogatur; ita & in inquisitione
fundamentalis auctoris cuiuslibet
legis, primario non respiciendum
lem interpretationem eius adque
rint, cuiuscunque tandem finem
tatis, sed, quod theses communis
nos docent, principaliter inueniuntur.

87. Ita e.g. interpretibus Gracianis
tariis in Corpus Juris &c. fidenter
est, sed proprium adhibendum
um. Ita nil tribuo effato Ulpiani
boniani, hanc esse causam, quod
Ufusufructuarius liberos ancillae
usufructus est concessus, sibi
non possit, cum non condonatur, ut
minem, tanquam usufructum, retineat
cum Tribonianus alibi ait, minime
lim non licuisse, servum sine certis
nitatibus manumittere, eo quod
sit bonum inestimabile. &c.

88. Sed repetendum hic etiam
gulam nostram conjecturam tantum
interpretatione gignere, adeoque
ubique ipsi, tanquam rei infallibilis
stendum esse. Quare si videamus
Princeps interpretationem nostram
Legem suam factam rejiciat, & con-

rium approbet, non immerito *cedere* nos
oportet, etsi interpretatio nostra regu-
lis traditis optime congruat. Tum enim
locus est proverbio: *Res quidem dura, sed
ita lex scripta est.*

89. Ita si prohibitum est, quod muli-
er accusata de adulterio in testamento
servum manumittere nequeat, quod man-
cipia fere sint lenones, & conscii sint adulterii,
videtur quidem hæc lex non compre-
hendere eum servum, qui aliquot annos
alio in loco vixit, & de adulterio, cuius ea
est accusata, scire non potuit: Nihilomi-
nus hæc interpretatio cessat, si Legisla-
tor ait, legem de hoc homine etiam esse
intelligendam.

90. Similiter & in interpretatione scripto-
rum eruditorum ratiocinari possumus,
quænam inde fluant *consequentia*, easque
auctori possumus imputare, quod easdem
vi thesios suæ fundamentalis asserere
necesse sit. Sed si protestatur adversus has-
ce *consequentias*, sibi cum iis nil esse nego-
tii, & sententiam suam aliter exponit, il-
le relinquendus est, etsi non compre-
hendamus, quomodo hæc *consequentia*
e thesi fundamentali non sequantur, &
non-

nonnihil habeamus quod contra ejus expositionem objiciamus, modo ea non sit manifeste, ita ut omnes intelligant, cavillatoria. Nam cum pleræque hujusmodi consequentiæ non de indubiis, sed verosimilibus, vel per argumenta, saltem verosimilia fiant, non possum argumentari: *Hoc mihi est summe verosimile, Ergo & alteri necessum est videri summe verosimile. Vel: Si hujus auctoris opinioni assentirer, simul etiam cogerer defendere hæc consequentias. Ergo & ipsum oportet hæc defendere.*

91. Sic cum *Cartesius* ait, de Deo quoque dubitandum esse, adversarii vero ejus, contendunt; hoc pronunciato necessum esse ut ad minimum *Atheus momentaneus* fiat; ipse autem manibus pedibusque relictatur, relinqvendus is est. Sic cum hi, qui *animam* embryonis in concubitu ab *anima* Parentum quasi accendi asserunt, his, qui eam Matri, mora aliqua post conceptionem interjecta, à Deo infundi ajunt, objiciunt, secundum eorum sententiam Deum esse causam peccati; hi vero illos accusant, quod necesse sit, ut animam statuunt esse corporalem, utrique vero ad-

ver.

versus hæc consequentias protestantur; tum æquitas poscit, uti hanc protestationem pondus habere permittamus.

92. Atque hæc quidem sunt Regulæ præcipuæ, quas, quantum memini, in bona interpretatione usurpari decet, ac statuo, hunc, qui istas bene & cum iudicio applicare scit, *nomen boni interpretis* posse mereri, cum credam, inter 100. casus, qui occurrere in interpretatione possunt, vix unum dari, qui ex aliqua dictarum regularum decidi nequeat. Nam quod alii ajunt, bene attendendâ esse *Orthographiam, interpunctionem*, ut sunt com-mata, puncta &c. bene quidem monent, sed hoc magis est *interpretationis Grammaticæ*, quam *Logicæ*. Solliciti autem sumus de interpretatione etiam ejusmodi verborum, quæ vitiose scripta sunt, & in quibus interpunctio vel omissa est, vel transposita.

93. Itaque jam etiam tempus erit considerandi, *quotnam genera sint interpretationis*. Etsi, quantum ad regulas, hæc divisiones in iis parum proderunt; cum regulæ, quas recensuimus *in singulis*, quæ
● *sequen-*

*sequuntur, interpretandi generibus æquatis
observari debeant.*

94. Igitur interpretatio Scripturæ peregrinæ fit descriptione clariore sensus ejusdem, vel in eodem idiomate, quo ea scripta est, vel in alia quadam lingua magis nota, & tum *translatio* nuncupatur.

95. Etsi autem de translatione Huetius integrum librum composuit, neque jam instituti nostri est, pluribus hic de ea proloqui, sed id occasione nacta, quod futurum mox speramus, rectius exponemus; tamen hoc unicum saltem hic annotabimus, *translationem non esse nudam tantum interpretationem Grammaticam, sed ad interpretationem Logicam potius spectare*, adeoque eum, qui regulas fundamentales hujus interpretationis non intelligit, officio boni interpretis fungi non posse.

96. Et hac ratione præcipuum munus *interpretis* est, ut non tam *verba* quam *sensum* respiciat, & hunc postea in altera lingua, quomodocunque commodissimum erit, & prout idiotismi cujusque lingvæ patiuntur, pro lubitu reddat, ita
tamen

amen, ne ex interpretatione fiat quidam quasi *commentarius*.

97. Sed jam vulgatissimas vide *Græcorum scriptorum Latinas* interpretationes, in non loco interpretationis *Logicæ* Auctores de verbo ad verbum convertant, deoq; summo cum tædio legantur? Deinde contēplare translationes *Scriptorum Latinorum in linguam Germanicam*, an non idem quoque, & præter id hoc etiam notandum sit, quod interpretes quoad Interpretationem Grammaticam (nam interpretatio *Logica* hanc semper præsupponit) *Latina*, plerique etiam ne *Germanica* quidem, lingvæ iusta scientia instructi non fuerint.

98. Porro tria vulgo memorantur interpretationis genera, interpretatio *authenthica*, *usualis* & *doctrinalis*. Sola *doctrinalis* nostri est propositi. *Authenthica* est, si quis verba propria interpretatur, & *usualis* eò certa ratione referri potest, quoniam per eandem Princeps velut tacens proprias Leges interpretatur, dum inveterata consuetudo tantum valet, quantum lex scripta.

99. *Interpretationem doctrinalem* non-

nulli in *Explicativam, Mentalem, Extensivam & Restrictivam* dividunt. Sed *Explicativa* proprie ea est, quam hactenus *Interpretationem Grammaticam* vocavimus, nec ad nos pertinet, quia cum *Mentali* solum nobis negotium est, quæ nil aliud est, quam interpretatio Logica.

100. Estque vel *Declarativa, vel Excludiva, vel Restrictiva*, quæ divisio desumpta est à *proportionem verborum cum cogitationibus* ejus, cujus scripta interpretamur, vel cum *casibus dubiis*, de quibus est quæstio, an ad mentem Autoris, quem interpretamur, pertineant, nec ne.

101. Si verba *eandem cum cogitationibus amplitudinem* habent, item, si *casus dubius* ad mentem Autoris pertinet, & sub verbis etiam comprehensus est, *interpretatio declarativa* dicitur, e. c. Quando quæritur, in *latone* sensu, an in *stricto* verba accipi debeant?

102. Sin *angustiora sunt verba*, quam *cogitationes*, item si *casus dubius* ad mentem quidem Autoris pertinet, sed *sub verbis* non est comprehensus, *Interpretatio extensiva* vocatur, e. g. Cum supra diximus, Si prohibitum sit, ne *frumentum* è

re-

egione exportetur, prohibitum etiam
ne ne farina exportetur.

103. Denique si *verba latiora* sunt *cogitationibus*, vel si *casus dubius* sub verbis quidem perspicuis comprehensus est, sed ad mentem Autoris non pertinet, interpretatio restrictiva appellatur. v. g. Si peregrinus mœnia conscenderit, punitur. Et si hostis subito urbem obsideret, multi peregrini simul muros conscenderent, & hostem abigerent, qui ad poenam raperentur.

104. In singulis hisce *tribus* generibus Interpretationis pro re nata *omnes* regulæ *supra memoratæ* usurpantur, nec ulla harum est, quæ ad unum tantummodo genus pertineat, etsi fieri possit, ut circa unam regulam plura exempla, in una eademque specie interpretationis occurrentia, dari possint: sed hæc annotatio magis esset subtilis, quam ut usum ullum præstaret.

105. Etsi negandum non sit, Regularum quintam in omnibus *tribus* generibus æqualiter usurpari, quia sententiam hominis perspicue cognoscere non possumus, nisi causam ac fontem propositi vel senten-

tiae ejus sciamus, siquidem jam in prior parte diximus, tam errores, quam veritates, cum certo aliquo fundamento esse connexas.

106. Quare ne decipiaris, quasi *tres* essent *distinctae regulae*, si triplicia verba in tribus interpretationis generibus proferri audis. In interpretatione *Declarativa* dicitur: *Verba explicanda sunt secundum rationem Legis*. In *Extensiva*: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem est Juris dispositio*. Et in *Restrictiva*: *Cessante ratione, cessat etiam ipsius dispositio*. Nam hae tres regulae omnes includuntur in regula quinta superius allegata.

107. Imo videntur Jcti ideo interpretationem in tria genera illa dispescuisse, quia hoc errore laborarunt, quasi ~~unum~~ quodq; genus peculiarem regulam habere necessarium sit; qui error, etsi levis ille videatur nec magni momenti, falsae tamen ac inutiles aliquot regulae inde confictae sunt, quae non profunt, nisi ad lites & sophisticationes, ac ad asyla ignorantiae. Quas age breviter contemplemur, quoniam id supra promissimus.

108. In interpretatione *declarativa* mi-

rum

um in modum sese efferunt hac regula:
*Verba in dubio proprie sunt accipienda, nisi
 inde sequatur absurdum.*

109. Sed si accuratè consideretur, quid
 sub hac regula lateat, facile deprehende-
 tur, in eadem interpretationem *Gram-
 maticam* & *Logicam* manifestè confundi.
 In interpretatione *Grammatica* concedo,
 in translatione verborum, quæ *clara* sunt
 & *perspicua*, sine prægnanti ratione à pro-
 pria verborum significatione non esse
 recedendum. Et, re ita comparata, ita
 potius hæc regula formanda esset: Ver-
 ba, *ubi non est dubium*, proprie sunt acci-
 pienda. Sed, si sensus est obscurus ac *am-
 biguus*, vel in interpretatione scrupulus
 quidam sese offert à ratione non abhor-
 rens, qui *eximi supra commemoratis regu-
 lis non potest*, tum nec fructuosum quid
 efficere hac regula poterimus. Vero
 autem sensu autoris *regulis superioribus*
jam obtento, hæc regula sane nihil nobis
 proderit, certo supervacanea foret.

110. Deinde & ejus vanitas in inter-
 pretatione mentali inde statim conspi-
 citur, si ea verbis clarioribus saltem pa-
 rum illustretur. Nam vocabulum hoc:

Absurdum, quod in hac regula continetur, significat vel id, quod à *communi ratione humana abhorret*, vel id, quod *iniqum est*, ac legibus contrarium.

III. In priori significatione hæc regula ita fuisset formanda: *Si phrasis aliqua est dubia, tamdiu ea in propria significatione accipienda est, donec eam videamus rationi contrariari, h. e. cum superioribus regulis bonæ interpretationis non congruere.* Sed quid hoc aliud esset, quam phrasēs cuiuscunq; autoris imprimis secundum regulas supra traditas examinandas esse, adeoq; præsentem regulam nullius esse pretii, vel eam non nisi in Grammatica interpretatione adhiberi posse.

III.2. In altera verò significatione hoc sibi vellet: *Oborto dubio verba tamdiu accipienda sunt in propria significatione, donec videamus, ex hac interpretatione aliquid iniquum sequi.* Ex hac ratione ad interpretationem *Logicam* referenda quidem foret, sed oppido falsa esset. Complura enim dari possunt exempla, utramq; significationem, & propriam & figuratā non esse iniquam, ideoque vel ex aliis conjecturis videndum esse, num propria

pria significatio figuratæ præferenda sit, vel an illæ omnino ostendant, sensum figuratum solum locum invenire? v.g. Si quis alteri *Pharmacopolium* vendidisset, id quod vocabulum partim pro loco, in quo aservantur pharmaca, partim pro medicamentis ipsis per metonymiam sumitur; Neutra harum significationum iniqui aliquid in se contineret. Vel si dicerem: *Vitam ferro gelido finivit*; *Hanc urbem armata manu cepit*.

113. Par ratio est *alterius* cujusdam *regula*, quæ ex errore prioris emanavit, nullus enim error solus est. *In interpretatione testamentorum & ultimarum voluntatum verba tamdiu in propria significatione accipienda sunt, donec summa necessitate cogamur inde deflectere.* Hanc JCti primum introduxerunt, sed æque fundamento destituitur, atque superior. Ac statuo, si leges Pandectarum, quæ de testamentis agunt, aliquantulum perlustrare velimus, nos deprehensuros, tot casus in iisdem contineri, in quibus JCti verba testamentorum figurate sumant, quam in quibus ea proprie interpretentur.

114. Nihilominus huic regulæ, tan-

quam *indubitata veritati*, tantum superstructum est fundamentum, ita ut ea in *gravissimis etiam controversis*, cum magna tranquillitatis publicæ labefactione hætenus adhibita sit, & adhuc adhibeatur.

115. Nam omnes huiusmodi regulæ in doctrina de interpretatione nullum usum præbent, nisi quod *deploratam* illam *conventionem* inquietorum ingeniorum sustinent, ac *sophismata & insipientiam* sub fuce insignis sapientiæ substituant.

116. Eundem scopum habet regula illa speciosa, quæ in interpretatione *extensiva & restrictiva* adhiberi solet: *Favorabilia sunt extendenda, odiosa restringenda*. nimirum, quæ sunt grata atque accepta ad alia similiter extendi oportere, sed quæ odiosa ac ingrata sunt, tam arcte, quam id fieri potest, restringi.

117. Hæc regula tam vulgata est & tam antiqua, ut & *ingeniosissimus Grotius*, sine dubio consuetudine seductus, omni studio allaboraverit, ut eam illustraret, & exemplis diversis corroboraret, cum sine regulis supra memoratis ne mini-

mum

num quidem usum præbeat; imo nemo eam ne intelligat quidem, nec sciat, quid sibi velit, sed ut nasus cereus flectatur, quocunque aliquis sophisticè eam torquere cupit.

118. Nam omnes res mundanæ duplicem habent faciem seu formam, *bonam & malam*, & id, quod uni *acceptum* est & *utile*, id plerumque alteri est *odiosum*. Et quantumvis aliquis objiciat, accurate esse considerandum, an in una eademque re favorabilitas, an odiositas *preponderet*, & secundum id rem denominandam; manifestum tamen est, hunc ponderis excessum *sine regulis supra nominatis* agnoscere non posse. Jam si extensio vel restrictio formatur ad ductum regularum supramemoratarum, quid opus est hac regula in nudis verbis consistente?

119. Novi, Jctos sine respectu superiorum regularum *certa exempla* de rebus favorabilibus & odiosis tradere, ex iisque *novas regulas* vel novas potius conclusiones prioris regulæ efformare. Sed novi etiam, omnes has regulas *falsas* esse, & *nihil omnino significare*.

120. Ajunt enim: *Beneficia Principis indubie*

bie annumeranda sunt rebus favorabilibus, ac inde hanc regulam extruunt: Beneficia Principis sunt extendenda vel late accipienda. Sed ut taceam, exempla multa adduci posse, imò ipsos ea adducere, in quibus hæc regula fallit; certe gratissimum mihi foret, si unum saltem exemplum viderem, quod ad eam quadraret.

121. Ex adverso non desunt ipsis exempla rerum *odiosarum*, quas ajunt, quantum possumus, restringendas esse, cavendumque ne interpretatio ulla extensiva admittatur. Nam *pœnales Leges*, ajunt, *omnes* sunt odiosæ, & plusquam semel extat & in corpore Juris, eas non esse extendendas.

122. Similiter omnia *statuta particularia* sunt odiosa, eò quod communi Juri derogant, & expressis verbis in sacrosanctis Pandectis continetur, quod ea, quæ contra rationem Juris communis sint introducta, non producenda sint ad consequentias.

123. Non est eqvidem jam instituti mei, ut grandium horum errorem fontem inquiram, vel ad eorū objectiones respondeam, sed evidenti solum exemplo: (ad quod

quod 1000. alia nobis facile possumus imaginari ostendam, has regulas falsas esse. E.g. Cautum est *particulari* quodam *statuto*, ne quis subditus *sub pœna 50 fl. modium frumenti* in scio Magistratu, extra pagum suum vendat: Deprehenditur autem nonnemo, qui *farinam* vendidit. Hic & sana ratio, & regula quinta, quam supra tradidimus, nos certos reddunt, subditum hoc casu de jure puniendum esse, & quantumvis statutum hoc particulare & lex pœnalis sit, tamen hic locum esse interpretationi extensivæ.

124. Si objiciunt: Hoc unicum solum est exemplum, & *exceptio* regulæ nostræ; nulla vero regula est sine exceptione: tum precibus eos urge, ne recusent tibi tradere duo tantum exempla regulæ suæ, quæ è superioribus regulis, modo vera sit eorum decisio, jam decidisse non posses.

125. Jam si regulis supra à nobis allatis, vel si quæ adhuc aliæ reliquæ essent, quas præter opinionem forte neglexerimus, obscuritas vel ambiguitas sermonis tolli non posset, tum, quod supra quoque diximus, cessat *officium interpretis*,

ris, cumque apud orbem sapientem nil magis à ratione abhorreat, quam *impossibilia* quærere, vel impossibilia, quorum impossibilitatem quisque ratione præditus comprehendit, *possibilia existimare*; eò magis grandis hic error cavendus est, quo magis Viros eruditos ac excellentes vides sola præjudicii autoritatis occasione in eum incidisse.

126. Sed ut diligentius hunc errorem præcavere possis, ostendam tibi *modos præcipuos*, quibus fieri solet, *ut scriptum aliquid plane explicari nequeat*. Nimirum I. Si scriptura *omnino non legi*, nec ulla conjectura divinari potest, quomodo verba sonare debuerint.

127 2. Si verba scripta vel impressa *nullam omnino significationem* habent. Quamvis in utroque hoc genere ab eruditis raro offendi soleat, cum per se intelligantur.

128. 3. Si verba *duabus vel pluribus interpretationibus* obnoxia sunt, quæ sibi *mutuo repugnant*, vel ubi è circumstantiis intelligitur, autorem libri, vel personas contrahentes, alterutram saltem voluisse intelligere, nec ulla tamen conjectura
fun-

fundata cognosci potest, *utram* intelligere voluerit?

129. Ejus rei jam supra exemplum adduximus, videlicet *contractum Paridis & Menelai*. Aliud exemplum inde posset depromi, si quis in testamento suo dixisset, *Titium* liberorum suorum tutorem fore, & duo essent Titii, *Pater & filius*, quibus pari amicitia mortuus fuisset conjunctus: Vel si Titio aliquid legasset, & fere 30. Titii essent in urbe.

130. Notanter dixi, verbatum demum interpretatu impossibilia existimanda esse, quando utraque significatio *alteri repugnet*, vel Scriptor *alterutram saltem significationem intelligi voluerit*. Nam si significationes sibi mutuo non essent contrariæ, sed ambæ unà consistere possent, vel si Scriptor ad utramque, quantumvis diversæ sint, respexisset, dubium non est, interpretationem tum non habendam esse pro impossibili, sed *utramque* potius *interpretationem*, si conjectura nulla reperiri potest, quamobrem altera alteri præferenda sit, recipiendam.

131. V.g. Si quis scripisset: *Testi oculari plus credendum esse, quam aurito: testis*
auri-

auritus (si hæc regula generaliter esset posita, vel circumstantiæ applicari ad utrumvis casum possent) intelligi posset is, qvi aliquid ipse audivit, vel qvi rem auditu ex aliorum narratione percepit. Cum *mundus regi dicitur diversis ac contrariis opinionibus*, pro re nata sub vocabulo *opinionum* non verosimiles solum sententiæ, sed crassi etiam errores intelligi possunt.

132. Equidem prævideo, te dicturum, impossibile esse, ut *una eademque oratio duplicem sensum habeat*, quod sæpe dixerimus, orationem indicinam esse cogitationis, quodque oratione cogitationes aliis significemus. Jam vero *impossibile est, ut homo simul duas res cogitet, vel duas cogitationes diversas habeat*. Immo si liceret eodem verbo duas diversas cogitationes alteri significare, multi hæc æquivocatione *deciperentur*, & ita Societas humana admodum *violaretur*.

133. Sed hæc levicula est objectio. Verum omnino est, quod homo simul duas res diversas cogitare nequeat, sed nil etiam velocius est cogitationibus, & in vita communi momenta paulo latius accipi

cipi solent, ita ut homo in iis commodè duas res diversas cogitare possit. Præterea hæ locutiones magnopere differunt: In eodem momento *duas res diversas cogitare; & duas cogitationes diversas in eadem oratione proponere.*

134. Cæterum iniquum foret, si quis æquivocatione verborum suorum alios *decipere* vellet, unde & in contractibus ab hujusmodi æquivocatione abstinendum est; Sed ideo omnino reprobandum non est, si Autor aliquis in sermonibus suis duplicem sensum intendit, æque ac Medico vitio non vertitur, si ægroto pharmacum amarum, tanquam dulce, commendat; etsi in contractibus prohibitum sit, aliter loqui ac sentias.

135. Deinde jam non quærimus: num justè an injustè Autor verba sua bifariam intelligi velit? sed, an is *præter rationem* agat, qui verba alterius interdum in duplici sensu interpretatur? E.g. Quoties accidit, ut alter alteri verba æquivoca proponat, quæ bonam & malam admittunt interpretationem, & deinceps alteri interroganti, quomodo ea velit intel-
P ligi?

ligi? responsum det, *sibi perinde esse, quomodo*
modocunque ea accipiat.

136. Quamquam negandum non sit, quod Autor plerumque duabus est significationibus, juxta quas verba sua possunt exponi, *alterutram primario* intenderit, id quod ad ductum superiorum regularum ex aliis circumstantiis colligi potest. e. g. Si quis de *erroribus* loqueretur, dicens: *Mundus regitur opinionibus*; Vel si quis alteri denunciat, *ut verba accipiat, quomodo*
modocunque velit.

137. Imo fieri potest, ut (exceptis contractibus) Scriptor aliquis *plane alium sensum*, quam verba significant, mente tenuerit, ubi insigni opus est calliditate ad eum indagandum, quia major hic prudentia requiritur, quam ad *sensum*
literalem, vel ad *sensum oculis expositum*, unde etiam *sensus allegoricus & mysticus* appellatur.

138. Idque *duplici* plerumque fit *ratione*. Vel enim autor intendit, quemadmodum aliquid, quod acerbum est atque ingratum, sub verbis abscondat, vel pro re nata adhuc magis reddat acerbum ac vehemens, cum in *scriptis satyricis* vitia
 lau.

laudat, vel in generali eorum reprehensione seu in narratione historiae sub ficta persona quandam personam quandam in specie, vel plane diversam, quam verba ejus ostendunt, significat.

139. Vel nucleum utilis doctrinae suae in gratiam simplicium suavem ac gratum reddere studet, quales sunt fabulae *ad vitam humanam accommodatae*; vel fortasse etiam ex invidia, vel alia quadam intentione sapientiam praec oculis vulgi quaerit occultare; cujusmodi sunt *fabulae poeticae*, quae sensum *Physicum* vel *Chymicum* connotant.

140. Discrimen inter sensus literalis & mystici interpretationem mihi quidem in eo videtur consistere: Interpretationem *sensus literalis regula supra tradita* integre expediunt, ita ut homo veritatis studiosus, quantumvis in sapientia vix mediocriter profecerit, his instructus progressus non contemnendos facere possit; sed ad *interpretationem mysticam* requiritur homo perspicacissimus, vel qui sapientiam jam in eminenti quodam gradu possidet; nec ad interpretationem sensus mystici *regula saepe*

citata magnopere faciunt, sed alia quædam respicienda sunt.

141. In primis ad eam multum prodest, Si cum autore intima quædam familiaritas nobis intercedat, idque non in satyricis tantum scriptis, ut historias sciamus rerum, quæ eo in loco, in quo vixit autor, acciderunt; sed & in fabulis, ut ex ejus ad hanc vel illam disciplinam inclinatione judicare queam, an sensum aliquem Moralem, Chymicum vel Physicum intenderit? vel, si hypotheses ejus in hac vel illa disciplina cognovi, ut eo citius comprehendam, quam occultam veritatem in fabula significare voluerit.

142. Porro necesse etiam est, ut, qui sensum mysticum fabulæ vult exponere, disciplinam illam, e qua epimythium depromptum ac in fabula occultatum est, integre accurateque intelligat, nec demum quærat, quemadmodum præcipuum aliquid e fabulis comprehendat. Fabulæ enim obscuræ sunt, ac illustrari eas e claritate disciplinarum oportet. Quomodo autem obscuris rebus aliquis obscuritatem intellectus sui abigeret?

143. Itaque studiose hic cavendum est,

vel Errores aliorum int
est, ne e temerario amor
pretationem mysticam ju
pitemus, nec de rebus, quas
endimus, fabulas interprete
ere solent hi, qui, dum lap
um quærent, eundem se re
gulis Ovidii fabulis existi
æ genus, quo usus est O
at, non sine veritatis sp
posse jurare, Ovidium ne
præstantem Alchimista
miles initio videntur ho
d quid, quod nondum p
quærit: is enim omnibus
quærit, & jam id se videre
prope reperisse, cum pler
modum decipiat.

144. Neque amorem
nimis te ocupare patiari
sum mysticum, ubi nullus est.
enim in Scriptis Satyricis co
onem autoris historias eff
poematibus conantur cert
claves, ut eorum scopus ac
telligi queat, cum Poëta su
na, de viginti & pluribus
ias conquirat ac mutuetur.

It, ne è temerario amore erga interpretationem mysticam judicium præcitemus, *nec de rebus, quas nondum comprehendimus, fabulas interpretemur*: quod facere solent hi, qui, dum lapidem Philosophicum quæerunt, eundem se reperisse in singulis Ovidii fabulis existimant, cum viæ genus, quo usus est Ovidius, evincat, non sine veritatis specie aliquem posse jurare, Ovidium nequaquam fuisse præstantem Alchimistam. Atque hi similes initio videntur homini, qui aliud quid, quod nondum possedit, anxie quærit: is enim omnibus in locis illud quærit, & jam id se videre existimat, ac prope reperisse, cum plerumque se admodum decipiat.

144. Neque amorem sensus mystici nimis te occupare patiaris, *ut quæras sensum mysticum, ubi nullus est*. Quam multi enim *in Scriptis Satyricis* contra intentionem auctoris historias effingunt, & *in poematibus* conantur certas fabricare claves, ut eorum scopus accuratius intelligi queat, cum Poëta sub una persona, de viginti & pluribus circumstantiis conquirat ac mutuetur, & doctrinas

generales potius, quam facta specialia respiciat.

145. Porro etiam cavebis, ne amor sensus mystici te eo rapiat, ut *unam eandemque fabulam trifariam, vel juxta plures scopos interpreteris*, ut è fabulis Ovidii sensum Moralem, Chymicum & Physicum extrahere consueverunt. Nam Autor plerumque unicum tantum sensum mysticum intendit, non plures simul; adeoque is, qui tot sensus mysticos, & plures, quam unum, è sermone educit ac interpretatur, nimis se in interpretatione sua vacillare & admodum incertum esse, significat.

146. Sed nec odio nimis intempestivo te præcipites, ut *interpretationem mysticam omnino rejicias*. Nam, ut tot fabulæ è doctrina morali te convincunt, quæ non alium sensum habere possunt, quam mysticum; ita falsa tua opinio alio fundamento niti non potest, quam regula vel falsa, vel male intellecta, adeoque jam supra reprobata: *A propria verborum significatione nunquam esse recedendum.*

147. Nec te hujus digressionis tantquam prolixioris poeniteat, nam apud pau-

cos illos, qui de interpretatione viderunt, parum vel nihil de se reperies, & frequentissime in conversatione, & in legendis scriptis de hac re in utramque partem audies, e quibus te abis, si hanc annotationem accuratius considerabis. Num recensere modos, cur exponeat.

148. Id autem 4. accidit, ut talis tam *intricatus* est, ut non rationi congruens secundum bonæ interpretationis videat. V. g. Si quis dixisset: *non erit haeres meus, erit haeres*.

149. Hic vero simul cavendum orationis *pro tam intricata* non re vera est intricatus. supra exemplum dedimus, et: Si Titius haeres meus erit, non erit Titius; ostendimusque rem à Jctis rebus intricatis.

150. 5. Denique Omnis interpretatio secundum rectam rationem est, si Autor sive in uno, sive

generales potius, quam
respiciat.

145. Porro etiam cavebis, ut
sensus mystici te eo rapiat, ut
que fabulam trifariam, de qua
pos interpretaris, ut è fabulis
sum Moralem, Chymicum & Physicum
extrahere consueverunt. Nam
plerumque unicum tantum
sticum intendit, non plures
deoque is, qui tot sensus mystici
plures, quam unum, è sermone
ac interpretatur, nimis se in in-
tione sua vacillare & admodum
tum esse, significat.

146. Sed nec odio nimis in-
vo te præcipites, ut interpretatio-
sticam omnino rejicias. Nam, ut tota
è doctrina morali te convincit,
non alium sensum habere possunt
mysticum; ita falsa tua opinio ali-
damento niti non potest, quam
vel falsa, vel male intellecta, adeo
jam supra reprobata: A propria deni-
significatione nunquam esse recedendum.

147. Nec te hujus digressionis
quam prolixioris poeniteat, nam

paucos illos, qui de interpretatione scri-
pserunt, parum vel nihil de sensu mysti-
co reperies, & frequentissime tamen in
conversazione, & in legendis libris, Dis-
cursus de hac re in utramvis sententiam
habitos audies, è quibus te felicius extri-
cabis, si hanc annotationem nostram ac-
curatius considerabis. Nunc pergemus
recensere modos, cur exponi scriptura
nequeat.

148. Id autem 4. accidit, si sensus lite-
ralis tam *intricatus* est, ut sensus aliquis
sanæ rationi congruens secundum regu-
las bonæ interpretationis inde erui ne-
queat. V. g. Si quis dixisset: *Si servus meus*
non erit heres meus, erit heres meus & liber.

149. Hic vero simul cavebis, ne sen-
sum orationis pro tam intricato habeas, si
non re vera est intricatus. Ejus rei jam
supra exemplum dedimus, si quis dixis-
set: *Si Titius heres meus erit, Cajus erit he-
res meus; & si Cajus erit heres meus, heres me-
us erit Titius*; ostendimusq; hoc præter
rem à Jctis rebus intricatis accenferi.

150. 5. Denique Omnis interpretatio
secundum rectam rationem frustranea
est, si Autor sive in uno, sive in pluribus

locis *expresse sibi contradixit*, æque ac impossibile est, *duas personas* sibi mutuo contradicentes, ac data opera pacificationem retrectantes, inter se conciliare.

151. Sed quam manifesta est veritas huius annotationis, tam crasse ac evidenter in praxi etiam à Viris cætera eruditis ea negligitur, ac ejus loco stultitia amplexibus colitur, quæ *duplici ratione* literatos seducit.

152. Vel enim plane sunt occæcati, *nec contradictionem vident*, ubi manifeste ea adest, & mille distinctiones nihil significantes, vel casus, qui autoribus in mentem nunquam venerunt, excogitant. Vel vident quidem, quod hac ratione rem expedire nequeant, ideoque loco conjecturarum, quæ sanæ rationi congruant, *manifesta vi* utuntur; delent pro lubitu, quæ ipsis displicent, ac ex oratione affirmativa negativam faciunt; Turbant signa distinctionum pro lubitu ac sine ratione, nisi quod excusatione hac levisima utantur: Omnia concedenda esse potius, quam ut hoc largiamur, Autorem vel sibi vel alteri culpam contradixisse. Nec considerant, quod

quod hoc modo ex interpretibus fiant iolatores & carnifices verborum coitationumque alterius, in quæ nullam amen potestatem habent.

153. Longe aliter res comparata est cum Principe. Is sicut potestatem obtinet in actiones subditorum; ita pecuniis ex causis mandare potest, *ut verba subditorum suorum, certis in casibus, certa ratione exponantur*, etsi hæc interpretatio nonnunquam cum regulis supra traditis pugnare videatur, vel non admodum videamus, quomodo ex iis præcise inferri potuerit. Positum enim est in potestate Principis, leges subditis præscribere, quomodo voluntatem suam interpretari debeant. Simul etiam quies Reip. postulat, ut Princeps, pro summa sua potestate, regulas nonnullas tradat, quæ usurpari queant in his casibus, quando utraque verborum interpretatio secundum communes interpretandi regulas parem verosimilitudinem obtinet.

154. E.g. Secundum Jus Romanum statuitur, *quod, si cui in testamento sub conditione impossibili ac turpi aliquid legatum esset, id ipsi simpliciter debeatur*; ac ita fiat

interpretatio, quasi non addita esset conditio, cum secundum communes regulas dicendum sit, autorem testamenti ludere hæredes voluisse.

155. Et in casibus dubiis contractus alicujus *interpretatio semper fit contra eum, qui verba sua clarius proponere debuisset*. Is autem existimatur debuisse verba sua quam clarissime proponere, qui præter communem naturam contractus aliquid in suum favorem pacto excipit. Quæ regula eqvidem non pugnat cum regulis supra traditis, nec tam manifeste tamen inde derivari potest.

156. Cæterum, his ita sese habentibus, vides, *hujusmodi regulas non huc ad Legem pertinere, sed proprias esse Jurisprudentiæ*, ex eaq; addisci debere.

157. Vides etiam, *regulis falsis non esse eas annumerandas*, cum falsæ regulæ sint illæ, quæ neq; in intellectu, neq; in legibus fundamentum habent, sed & intellectui & legibus adversantur.

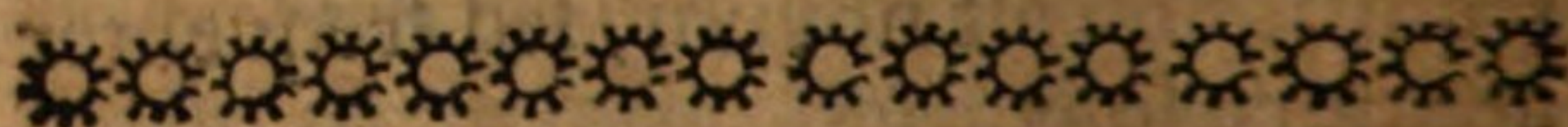
158. Nihilominus earum *abusus* efficere potest, ut è regulis rationi congruentibus fiant rationi contrariæ, quando nimirum usurpantur tanquam regulæ inter-

interpretandi communes extra Testamenta & contractus; vel in interpretatione Testamentorum & contractuum hujusmodi personarum, quæ ei, qui has regulas tradidit, subjectæ non sunt, id quod utrumq; non est novum, sed frequenter accidere solet.

159. Tandem etiam cavebis, ne labores *in interpretatione rerum inutilium*. Uten- dum est enim interpretatione, ut ejus o- pe ad sapientiam pervenias. Omnis au- tem sapientia, quod sub initium Logices præsupposuimus, ad communem huma- ni generis utilitatem directa esse debet.

160. Sed nec hic exemplis Eruditorum seducaris. Nimis enim adhuc notū est, si v. g. lapis quidam vetustus è vetusto angulo exqviritur, cui puer dormiens ac leoni incumbens est incisus, &c. & hæc verba O.V.A.R.N.M. in circuitu sunt ex- arata, Viros eruditos de significatione harum literarum integros libros com- ponere, ac magno dissensu inter se con- tendere: Quasi hac curiositate orbi pru- denti ac sapienti quicquam utilitatis ac- cederet, nec hoc rerum statu æquali cō- verosimilitudine dici queat, verba præ- dicta

dicta nil aliud significare, quam hoc: Otiosas Vanitates Autorum Ridet Numen Maximum. Vel, si quis verba hæc ordine retrogrado legat: Maximum Numen Ridendas Autorum Vanitates Odit.

CAPUT IV.

De

PROMPTITUDINE DE ALIORUM SENTENTIIS JUDICANDI, VERÆNE SINT, AN FALSÆ.

Argumentum Capitis.

I.

Connexio n. 1. 2. Non hic opus est, novas dari Regulas, sed communes solummodo errores cavendi sunt. n. 3. nec in ferendo tamen in genere iudicio de aliorum opinionibus & scriptis. n. 4. De excellentia ac utilitate materiæ earundem n. 5. De modo & elegantia eas proponendi n. 6. De cognitione affectuum è scriptis. num. 7. Sed tantum de veritate ac falsitate opinionum aliorum hominum n. 8. I. Lectio: Noli iudicare de aliorum opinionibus, si de tuis nondum iudicare vales. n. 9. 10. II. Noli iudicare de opi-

opinionibus, si Disciplinam, ad quam ex referuntur, accurate non intelligis. n. 11. Differentia duarum harum regularum n. 12. Quid proprie significet, disciplinam aliquam intelligere n. 13. 14. Num quis de opinionibus ad Disciplinam vel Facultatem aliquam pertinentibus, in qua is titulo aliquo ornatus non est, judicare possit? n. 15. 16. 17. 18. Discipulus vel Auditor non est idoneus, ut judicet de aliorum opinionibus n. 19. 20. Vulgo contra utramque hanc regulam Eruditi impingunt. n. 21. Abusus studii circa notitiam Autorum. n. 22. III. Noli judicare de libro, quem non legisti. n. 23. Vulgo secundum titulum de libris judicari solet. n. 24. Et quidem vel ex materia n. 25. saepe imprudenter n. 26. 27. Vel ex Autore, ubi innumera praejudicia committi solent; Ut de ejus fama ac autoritate num. 28. 29. 30. De ejus aetate vel Virtute n. 31. De ejus patria n. 32. Professione. n. 33. De Secta, cui est addictus n. 34. De ejus Statu ac divitiis n. 35. De sexu muliebri n. 36. De longitudine vel brevitate temporis, quod Scriptor consumpsit in scribendo libro. n. 37. De magnitudine & copia librorum auctoris n. 38. De varietate librorum, eorum confiscatione, praemio vel poena Auctoris. n. 39. De Autoribus Anonymis & Pseudonymis. n. 40. &c. n. 41. Libri legantur integre, & quidem cum attentione, si de iis vult
fero

ferri iudicium num. 42. *Excerptis ex aliorum scriptis non est fidendum. n. 43. Ingenia igna cito & primo quasi intuitu de libro quopiam judicare queunt. n. 44. IV. Noli de libro judicare, si non possides habitum interpretandi. n. 45. Hæc lectio raro observatur. n. 46. Affectus Doctos plerunque impediunt, ne de libris alienis dextre judicent n. 47. V. Noli judicare, si librum affectibus impeditus perlegisti. n. 48. nimirum nimia admiratione vel contemptu, amore vel odio erga Autorem. n. 49. Hi affectus vel afferri solent antequam libri legi incipiant, n. 50. 51. Vel Lectores inter legendum iis occupantur n. 52. 53. Characteres calumniatoris, qui data opera scripta Eruditorum sinistre interpretatur, & sine fundamento de iisdem judicat n. 54. 55. 56.*

I.

PRæsens Caput æque ac antecedens *bifariam* cum reliquis connectere potes, quoniam æque de veritate ac de errore judicare docebit.

2. Quatenus ei cum *errore* negotium est, jam capite præcedenti ostendimus, qua ratione cum postremo capite connecti debeat. Quatenus præcipue cognitionem *veritatis* spectat, dicere possumus, hominem prudentem ac sapientem, si
opi

opiniones Præceptorum suorum tam vivorum, quam mortuorum bene percepit, deinceps eas æque ut proprias opiniones Lydio lapidi admoveere ac examinare debere.

3. Et quoniam hic, & in cognitione quidem errorum æque ac in cognitione veritatis omnia ea observare cogitur, quæ in propriis opinionibus ipsi agenda sunt, non opus est ut hic *multas novas regulas* tradamus, sed sufficiet, si multiplices errores annotemus, quæ in dijudicatione aliorum opinionum & scriptorum committi solent, eò quod regulæ doctrinæ fundamentalis hætenus demonstratæ non observantur, sed crassissimis præjudiciis præoccupari sese patiuntur.

4. Quod ut eò melius intelligatur, inscriptio hujus capitis bene attendenda est. Neque enim diximus quod *de promptitudine de aliorum opinionibus generaliter judicandi* agere velimus, sed in specie tantum, *veræne sint, an falsæ?* Recordaberis ergo, quod de opinionibus aliorum, quas cum ore tum scriptis proponunt, diverse modo judicari queat.

5. Nam primum quidem judicium fer-

ri potest *de materia ipsa*, de qua agitur, de
ejus *excellencia atque utilitate*, respectu ge-
neris humani &c. ad ductum eorum, quæ
in primo statim capite Doctrinæ Logi-
cæ de eruditione in genere, item cap. II.
ejusdem de distinctis clasibus rerum
verarum & verosimilium, nec non in
primo capite hujus Praxeos, de divisio-
ne artium ac disciplinarum diximus, &
deinceps in peculiari discursu de distin-
ctis partibus & Disciplinis Philosophiæ
dicturi sumus. De quibus autem jam
scribere, nostri non est propositi.

6. Vulgo etiam *de modo* proponendi
scriptum aliquod vel discursum, judica-
ri solet; An is *elegans ac ingeniosus*, an ve-
ro *tædiosus atque absurdus* sit? id quod
partim è regulis fundamentalibus Rhe-
torices, partim ex præceptis Logices
de Methodo depromi necesse est, quod
ipsum etiam ad institutum nostrum non
pertinet.

7. Porro etiam de hominis alicujus
sermonibus ac scriptis, *de affectibus*, vir-
tutibus & vitiis ejus, & *candidusne sit*, an
hypocrita? judicari potest. Quæ scientia
cum nobilissima sit, & simul quoque fa-
cil-

cillima, et si paucissimis cognita tamen non ad Logicam, sed ad Politicam refertur, & ex applicatione doctrinarum fundamentalium, quas suo tempore ibidem tradituri sumus, addisci debet.

8. Solum igitur hoc nostri est instituti, ostendere, quemadmodum in ferendo judicio de *veritate* vel *falsitate* opinionis alienæ nos gerere, & communia præjudicia, quæ in eo committi solent, evitari oporteat. Sed hæc evidentissimè, ut speramus, proponemus, si ad ductum ordinis, quem hætenus in hac Praxi observavimus, ea inquiramus.

9. Esto ergo hæc I. Lectio: *Noli judicare de aliorum scriptis, vel opinionibus, si de tuis nondum judicare vales*, h. e. si nondum habes promptitudinem veritatem propria cogitatione investigandi, nec ingenium tuum composuisti.

10. Nam quomodo de aliis judicabis, si ipse nondum fundamentum habes, secundum quod est judicandum, imo si ipse, accurate loquendo, nondum habes judicium, sed ab aliorum Autoritate dependes, & in propriis rebuste præcipitas.

II. II. *Noli judicare de scriptis ad peculiarem quandam Disciplinam pertinentibus, si hanc disciplinam ipse accurate non intelligis.*

12. Hæc regula à priori eatenus differt, quod is, qui ingenium suum nondum composuit, non sit idoneus ad judicandū de re aliqua, cum is, qui regulas fundamentales de cognitione veritatis bene perdidicit, ideo non statim idoneus reddatur, ut de omnibus rebus & de *Disciplinis* specialibus judicare queat, nisi judicare velit, an Autor adversus *communia ratiocinandi principia* impegerit; hoc enim dijudicare valet, etsi disciplinam, de qua agitur, parum vel omnino non intelligat.

13. Adeoq; *Disciplinam* aliquam non existimabis te intelligere, si per aliquot annos Collegia super eam frequentasti, imo titulos in ea recepisti, & in examine laudem doctrinæ reportasti; si Logicæ scientiam tibi nondum vendicas, & præjudicia nondum exterminasti. Et hæc dura quidem est annotatio; sed manifestissima tamen est & ex demonstratione prioris regulæ perspicue fluit.

14. Ex adverso noli deturbari, quin de

de Disciplina aliqua judices, in qua certus es te habere fundamentalem cognitionem, etsi in eadem Collegia nulla frequentaveris, nec *in ea titulos assumpseris, vel in alia quadam titulis ornatus sis.* Nam Collegia audire, & in disciplina aliqua titulos emere, nec confert aliquid veræ eruditioni, nec detrahit.

15. Solet eqvidem objici his, qui de libris ad aliam Disciplinam, quam in qua titulos emerunt, pertinentibus judicant, quod *falcem mittant in alienam messem, & quod sine vocatione, & contra vocationem suam judicent.* Sed hæ objectiones quam sunt vulgatæ, tam à sanâ ratione abhorrent.

16. Ecquis enim ulli erudito Disciplinam aliquam *appropriabit*, ut eam peculium suum existimare queat, cum Deus intellectum hominibus indifferenter donârit, nec alterum altero, quoad cognitionem magis constrinxerit.

17. Sed objectionem de *vocationis defectu* jam supra in principio secundi capituli prolixè refutavimus.

18. Denique magna imprudentia est, si quis hominem, qui *titulum* in Facul-

tate vel Disciplina aliqua sibi *comparavit*,
vocationem inde *obtinuisse* existimat,
quam excedere ipsi non liceat. Nam
proh dolor! manifestum est, ejusmodi
promotionem, quam vocant, ne mini-
mo quidem cum fundamento pro voca-
tione divina venditari posse, sed fere
semper non dicam sanctæ pecuniæ, sed
humano arbitrio deberi, quæ inde sibi
ipsi ferre leges non potest, præsertim
cum nemo prohibeatur in omnibus qua-
tuor facultatibus gradus titulosque as-
sumere, nisi quod is non admodum pru-
dens haberetur, quod pecuniam suam
tam inutiliter & præter necessitatem di-
lapidaret.

19. Sed ex his iterum consequitur,
quod cavendum tibi sit, ne de libro ali-
quo judices, si *adhuc tyro es in illa Discipli-
na*: Nam quamdiu in hoc statu es, discen-
dum tibi est, non verò docendum. Do-
ctoris proprie est, judicare de rebus ad
professionem suam pertinentibus.

20. Hinc, quemadmodum opifices non
concedunt, ut tyrones disciplinæ adhuc
subjecti de artificio magistrorum inau-
gurali sententiam ferant; ita absurdum
est,

est, si quis, qui Disciplinam aliquam nondum integre perdidicit, de scriptis eruditis ad eam disciplinam spectantibus rude judicium pronunciare velit.

21. Nihilominus contra utramque regulam vulgo enormiter peccatur, dum unusquisque de aliorum scriptis judicare vult, cum paucissimi, etiam inter ipsos Eruditos Logicam recte intelligant, & ingenium suum composuerint, sæpe etiam judicetur de libris ad disciplinam aliquam spectantibus, quæ vel plane non intelligitur, vel admodum confuse, dum sibi persvadent, quod consecuti sint privilegium judicandi, si in Facultate aliqua titulos sint adepti, cum hodie fere ubique Promotiones maximo cum abusu conjunctæ sint.

22. Imo proh dolor! eo dementiæ vulgo perveniunt, ut plerique *Eruditionem* fere unice in eo quærant, quod de Autoribus judicare gestiunt, adeoque ordinem plane invertunt. Nam qui eruditus est, de aliis judicare potest. Jam vero omnes volunt de aliis judicare, ut & eruditi videantur. Et hac ratione manibus pedibusque laborant, ut notitiam Auto-

rum acquirant, & orbis eruditus ejusmodi libris magno studio inhiat, in quibus de aliorum libris judicatur, vel libri illi saltem extrahuntur; Cum fere ubique hic varia occurrant præjudicia.

23. Quæ ut diligentius vites, tertiam Lectionem observabimus: *Noli judicare de libro, quem non legisti.* Hæc regula tam evidens est, ut nulla demonstratione egeat, quia manifestum est, quod magna sit præcipitantia, de libro aliquo velle judicare, qui nondum lectus est: & hoc tamen præjudicium totus fere mundus committit, & varie quidem.

24. Nam principio fere omnes probabuntur in *librorum titulos.* Nec quicquam frequentius, quam ut titulus totum librum vendat, cum sana ratio ostendat, quod nil magis decipiat, imo nil à ratione magis dissonet, quam inde de librorum bonitate judicare velle.

25. Cæterum in titulo vel *materia*, de qua agitur, vel ipse *Autor* consideratur.

26. Ac concedi equidem posset, si *materia* respiceretur *excellencia* vel *utilitas*, quam præstare generi humano posset, et si ne hoc quidem justum accuratum-

que

que judicium conficiatur, quandoquidē excellentissimæ materiæ sæpe exiliter ac levissime tractari solent, dum tyrones eas tractandas suscipiunt, qui operi illi admodum sunt impares, contra nonnunquam liber, cui simplex titulus est præfixus, egregia multa atq; utilia complectitur. Jam vero encomium humanum ac humani affectus incidunt in res *solidas* atq; *absurdissimas*.

27. E. g. *Cercopithecus Politicus* (sic dictus) vel *Caminarius Politicus*, anteponitur libro, in quo vera sapientia politica tractatur: Et, si Disputatio aliqua præter latinam inscriptionem, *Germanico* quoq; *titulo* insignita est, felicius reliquis venditur. Imo si in titulo mentio saltem fit *curiositatum*, vel vocabulum (*curiosus*) in eo continetur, tum librarii felicius hos libros sese vendituros autumant, quam si hæc vox sit omisæ.

28. Sed in dijudicandis *Autoribus* ipsis adhuc plura occurrunt præjudicia, dum plerumque è *nomine* Autoris & ex ejus *existimatione* quam consecutus est in orbe erudito, statim de libro aliquo judicatur, cum primario & ante omnia in-

ter id, quod vere eruditus in juventute, & id, quod in provecta ætate; inter id quod maturo consilio, vel superficialiter; quieto ac sedato animo, aut affectibus concitatus conscripsit, distingvendum sit: Imo, cum hæc omnia decipere queant, & doctissimi etiam sæpe humanis lapsibus ac imbecillitatibus obnoxii sint; omnesque homines multis in rebus a veritate aberrant, ut nō nunquam splendore atq; existimatione auctoris cujusdam corripī nos patiamur, ut de scripto aliquo judicemus, an veritati congruat; Et ex adverso multi libri præstantes ac veritatem continentes inveniri solent, qui, deficiente auctorum existimatione, flocci penduntur.

29. Sed quam vulgatum est hoc Præjudiciū, tam aperte ē fonte omnium præjudiciorum, *præjudicio* videlicet *autoritatis humanæ*, proficiscitur; & vel inde colligi posset, quantas hæc omnium errorum principalis origo in mentibus humanis radices egerit, quia judicium de bonis & malis libris ex autoritate Auctorum tam pertinaciter nobis adhæret, adeo ut & hi, qui ejus agnoverunt vanitatem,

ter id, quod vere eruditus
& id, quod in profecta ætate
quod maturo consilio, vel
quieto ac sedato animo,
concitatus conscripfit, dilige-
sit: Imo, cum hæc omnia
ant, & doctissimi etiam
lapsibus ac imbecillitatibus
omnesque homines multis
ritate aberrant, ut nonnunquam
re atque existimatione auctoris
corripere nos patiamur, ut de
quo judicemus, an veritati
Et ex adverso multi libri præ
veritatem continentes inveniri
qui, deficiente auctorum
flocci penduntur.

29. Sed quam vulgatum est hæc
judicium, tam aperte è fonte
præjudiciorum, præjudicio videlicet
ritatis humanae, proficiscitur; & vel
colligi posset, quantas hæc omnium
rorum principalis origo in mentis
manis radices egerit, quia judicium
bonis & malis libris ex auctoritate
rum tam pertinaciter nobis adhaere
deo ut & hi, qui ejus agnoverunt

tatem, fere quotidie in hanc dementiam
& incogitantiam prolabantur, dum inde
à juventute eidem tantopere asseve-
runt.

30. Jam quo magis nos, ut dictum est,
decipimus, quando argumentamur, o-
portere librum esse utilem, variasque in
se veritates continere, quod magna sit
fama auctoris; eo plures hic errores ob-
versantur, si quis ex aliis qualitatibus iisque
quæ vel auctoribus, vel libris ipsis acciderunt,
vel de auctorum existimatione, vel ex abrupto
de bonitate librorum, sine prævia eorum le-
ctione, judicare velit, ita ut mirandum
non sit, si in his casibus vere semper in-
ter homines judicia à re quam maxime
abhorrentia ac iniquissima audiantur.

31. Nam etsi, e. gr. in ætate Scriptorum
consideranda, vulgo, nec adeo sine omni
ratione, scripta eorum, qui admodum sunt
juvenes, immatura, & exigui pretii exi-
stimari soleant; Contra Senum de ponti-
norum opera hujusmodi statuuntur, in
quibus vires animi valde defecerunt, ta-
men affectus hominum, tam in ætate vi-
rili ac virida juventute, quam in acce-
dente senectâ dijudicandâ ita sunt divisi,

ut alii *juvenum*, alia *Senum* scripta in cognitione veritatis præferant, cum utraq; ætas parum faciat ad veritatem & ad librorum bonitatem, & in utroq; genere tam præstantia, quam inepta, scripta reperiantur, nisi hæc observatio politica, *maturam juventutem plus ignis ac spiritus ad speculandum, Senectutem plus experientia* continere, ad ornandum hoc præjudicium forte adducatur; quanquam nec hic multum ea patrocinii eidem afferet, cum quod paucissimi juvenes ingenium suum conferant ad præclaras speculationes, & Senum plurimorum experientia sæpius in rebus potius vanissimis, quorum juvenes æque sunt capaces, quam in cognitione sui, & disciplinis inde pendentibus, & quæ alias usum aliquem præstant, fundetur.

32. Nec minus *ex patria Scriptoris* de bonitate libri ejus judicari solet, atque hic pro differentia affectuum & inclinationum, in primis hodie inter nos Germanos modo ab hoc *Gallica*, modo ab alio *Anglica* vel *Batava*, vel *Italica* nationi prærogativa præ reliquis conceditur, cum è temperamento & inclinationum

varie-

varietate, atque ex educatione nationum, non nisi politico quodam axioma inde extructo, in genere de capacitate populi præ populo aliquid in disciplina quâdam efficiendi judicari queat, minimè vero hæc regula eo extendi possit, ut inde de scripto quodam in specie fundato iudicio pronuncietur.

33. Similiter etiam *Professio Scriptorum* iudicia hominum de librorum bonitate in diversas sententias rapit. Multi opinantur, non posse librum aliquem præclarum Juridicum vel Medicum scribi, nisi à Jureconsulto vel Medico, & sic in aliis quoque disciplinis pronunciant; Alii contra eo magis admirantur Viros in alia facultate, quam cui sese peculiariter consecrarunt, aliquid audentes ac publicæ luci exponentes; ac in id cæco impetu, tanquam præstantissimum quid, irruunt. Cum utriusque se ut plurimum decipiunt, quandoquidem externa Viri eruditi professio bonitati ac veritati scriptorum suorum tam in ea, quam extra eam, nil neque confert, neque aufert.

34. Adhuc plura, & prope plurima ac periculosissima, præjudicia occurrunt intuitu

intuitu *Sectarum*, quæ in omnibus Facultatibus reperiuntur. Plerumque enim existimamus, apud eos tantum Auctores, qui eandem nobiscum sectam sequuntur, veritatem, apud reliquos meros errores nos reperturos; Cum & veritas & errores ex parte omnibus hominibus quarumcunque *Sectarum* communes sint.

35. Etsi autem maxima hominum pars in eo consentiat, ut omnes promiscue irruant in scripta *Regum & Principum, item Magnatum atque nobilium, vel hominum in statu honorifico viventium*, nonnunquam etiam *opulentorum*, eaque tanquam præclarissima, & in quibus veritates haudquaquam vulgares reperiantur, aspiciant, e contrario libros plebejorum, utpote *civilis conditionis, mercatorum, opificum, rusticorum &c.* quasi absurdis ineptiis refertæ essent, contemnant; tamen ridiculum est, & omni fundamento destitutum, ut miserationem potius quam seriam refutationem mereatur, præsertim si consideremus, quod intuitu infinitæ multitudinis, quæ hoc morbo correpta est, magni criminis & gravissima

poe-

pœna afficiendi loco haberetur, si aperte nimis ac prolixè aliquis istud refutaret.

36. Neque hac tamen occasione præmittendum omnino est præjudicium; quod à sexu desumitur. Veritas, quoniam in consensu intellectus, qui omnibus hominibus est communis, & rerum externarum consistit, consequenter etiam ab omnibus hominibus, cujuscunq; tandem sexus sint, cognosci, & consequenter aliis quoque, communicari potest. At *sexus fœmineus* communi præjudicio, contra omnem rationem, vel planè hic ineptus existimatur, ac scripta mulierum habentur pro plenis erroribus, vel, si in hoc præjudicio omnino dissentiunt, tanquam insigne quid ac præclarum admirantur, si qua fœmina in rebus lingvas, historiam, vel amatoria concernentibus ingenium prodit; ac cæco impetu irruunt in laudem ejusmodi scriptorũ nondum lectorum, quæ extraordinarie & præter rationem laudibus evehunt; Ex adverso fere piarum ac virtute insignium fœminarum scripta, ad veram sapientiam & ad veritatem utilissimam longe

ge

ge propius accedentia, etiam absq; prævia eorum lectione, tanquam phantastica atq; periculosa diffamari solent, quo, ut alias taceam absurditates inde provenientes, utrobiq; reverentia atq; existimatio naturæ etiam sexui foemineo debita, insigniter violantur.

37 Porro etiam hic libri vulgo habentur insignis pretii, in quibus componendis *Autores diu elaborarunt*; contra hi parum laudari solent, qui *cito sunt absoluti*. Cum frequentissime tamen libri hi, qui satis otiose sunt conscripti, & in quibus plurima correctæ, ideo nihilo præstantiores sint, ac interdum prima ac rudis libri alicujus in charta delineatio æque bona sit, quam ejus emendatio: Et nimia tarditas indicium potius sit tarditatis ingenii in Autore, vel pertinaciæ, & unusquisque, qui ingenium composuit, facile deprehendet, ea, quæ cito parturit, sæpe præstare iis, quibus otiose infudat, eo quod in cito elaboratis attentio ejus uno æstu cogitationes retineat, adeoque fortius operari queat, quam si sæpius iterata intermissione desiderium atque attentio, distrahitur & infringitur.

38. Par ratio est in *Mole* librorū, vel in *multitudine scriptorū Autoris* alicujus Quo major liber aliquis est, eo pretiosior judicatur, & qvo plures libros Autor aliquis composuit, eo majorem famam sibi parat apud multitudinem. Sed Vir sapiens novit, nonnunquam libellum aliquem paucis chartis consistentem plus in se veritatis continere, quam immensa volumina Virorum celeberrimorum, & ex infinitis exemplis annotat, plerumque Scriptores (in primis neotericos) qui quotannis nova volumina in folio edunt, omni carere judicio, nec aliud quid agere, quam quod mundum in fatuitate ac cœcitate retineant.

39. *Librorum raritas, eorumq; confiscatio, premium Autori datum, vel pœna ab eo sumpta*, sæpe etiam coguntur præbere præjudicia de librorū bonitate vel contemptu; sed & hoc valde lubricum est argumentum. Libri vilissimi sæpe sunt rarissimi, & multi libri præstantes atq; utilissimi confiscantur. Tam frequenter etiam scriptis stolidis ac impiis præmia decernuntur, quam innocentia ac cum ratione congruentia ad ignem damnantur,

tur, vel eorum autoribus exquisitissimas molestias exhiberi allaboratur.

40. Superest aliud præjudicium, quo cæco quodam affectu hi libri magni æstimantur, quibus *non est adjectum nomen Autoris, vel falsum ac fictitium est appositum*; sed cum fatuitas, quæ hic committitur, tam manifesta sit, ut nulla egeat annotatione, istud silentio prætermitemus.

41. Et quis præjudicia cuncta recenscat, quæ in dijudicandis aliorum scriptis quotidie occurrere solent, quæque singula peccant contra regulam nostram, quæ prohibetur, ne judicetur de libris nondum lectis, quæque singula vitari melius non possunt, quam si in legendis libris de autore, deque aliis qualitatibus fallacibus, quæ cito in sensus cadunt, ne cogitetur quidem, sed cum *indifferentiam* quadam *neutri parti addictæ* liber ipse perlegatur.

42. Ac tertia quidem Lectio nostra eo est interpretanda, quod ad dijudicandum librum aliquem non sufficiat, Te eum *superficialiter perlegisse, vel hinc inde volvendo perlustrasse*, sed hoc *debita cum attentione* fiat, ac totum libri argumentum ordine
con-

considerandum est, quia supra diximus, veritates cum veritatibus subinde connexas esse, ac tum autorem aliquem optime intelligi posse, si ea, quæ diversis in locis de eadem materia scripsit, conferantur.

43. Quare non solum ingens error est, si *è præfatione libri, summaris, vel indice ejus,* & si quæ hinc inde loca excerpantur, statim de eo judicatur, sed & homo veritatis studiosus bene sibi caveat, ne, etsi ipsa magno numero loca ex autoribus excerpantur, ut erroris isti accusentur, his confidat exceptis, sed ipsos perlegat scriptores, quoniam nil frequentius est, quam ut in accusandis falso honestis Viris vel excerpta depraventur, vel, si aliquanto honestius agere velint, ea tantum loca excerpantur, quæ, si cum antecedentibus & consequentibus non connectantur, plane alium sensum habere videntur, quam quem alias regulæ bonæ interpretationis ostendunt.

44. Prior tamen pars superioris observationis merito exceptione utitur, *in igneis & plusquam vulgaribus* ingeniis, quippe quæ diuturna exercitatione, &

ope acuminis penetrantissimi, vel superficiali (ut videtur) & negligentī prævia perlustratione sæpe idonei sunt, ut tam aptum iudicium de libro aliquo ferant, quam alius quis ferre posset, qui eundem magna attentione perlegit. Regulæ enim ac Lectiones nostræ incipientibus solum & mediocribus ingeniis sunt propositæ; & illustris spiritus est finibus communis viæ sine periculo erroris aliquanto deflectere potest, id quod incipienti integrum non est, ut idem ausit, sed tutius agit is, si tritâ viâ regiâ incidat.

45. Sed jam ad quartam lectionem nos convertamus: *Noli de libro aliquo judicare, si promptitudinem aliorum sententias intelligendi, sive habitum interpretandi, non possides.* Equidem verissimum est, si librum aliquem non legisti, quomodo de eo judicare poteris? Sed nuda lectio non sufficit, sed & intelligere te librum istum oportet. At recte intelligere librum aliquem non potes, nisi regulas fundamentales de interpretatione ad praxin transferre bene didiceris.

46. Jam si parum circumspeciamus inter Eruditos, quam pauci sint, qui studiose

diose de doctrina de interpretatione solliciti sint, & quam multi quotidiè conentur de aliorum scriptis judicare; iterum deprehendimus, eo studiosius id præjudicium nobis esse cavendum, quod id pluribus magis est frequentatum.

47. Negari eqvidem non potest, plurimis Eruditorum, de aliorum libris judicantibus, non tam *sensum* regularum interpretationis, qui est admodum facilis; quam *promptam voluntatem*, qua secundam illas regulas agant, deesse. Prompta autem voluntas affectibus impeditur. Nam sicut judicem in causis civilibus justam sententiam laturum, non solum Jurisprudentiæ oportet esse peritum, sed & in neutram partem amore vel odio inclinare: ita ejusmodi etiam affectus veritatis amantem impediunt, ut nec justam interpretationem Autoris assequi, nec idoneum judicium de scripto aliquo ferre queat.

48. Itaque hanc quintam Lectionem observabis: *Noli judicare de libro quocunque, nisi eum debita animi æqualitate, & absque affectibus perlegeris.* Atque hoc iterum eo majori attentione nota, quia te expe-

rientia convincet, quod inter mille iudicia de autoribus, vix quatuor aut pauciora reperientur, quæ huic regulæ non adverfentur.

49. Affectus potiores, quæ justam dijudicationem ac interpretationem impediunt, amor sunt ac odium erga autorem, fere ex immatura ejus *existimatione* vel *contemptu* provenientes.

50. Cæterum affectus hos vel tanquam præjudicia afferimus, *priusquam legere libros incipiamus*; vel *inter legendum* illi in nobis oriuntur.

51. *Prius* fit, cum præjudicio humanæ autoritatis occupati libros agnatorum ac amicorum, e. g. Patronorum, hominum sectæ nostræ deditorum, vel qui nobis blandiuntur ac nos commendant, quo intellectus noster obfuscatur, ut omnia vel pleraque vera esse arbitretur; vel ut variis interpretationibus ac causis rationi adversis excusare ac afferere ea conetur, quæ alias, si ab his affectibus fuisset immunis, pro hallucinationibus ac erroribus, secundum regulas bonæ interpretationis habuisset. Et cum ex adverso libros eorum, quos agnati atque amici

amici nostri oderunt, vel qui non sunt de secta nostra, itē qui nos contemnunt, & contra nos scripserunt, legere incipimus; animi nostri inclinatio nos plerumque seducit, ut phrasas omnes inno-
cuas excipiamus, & pessimē interpre-
temur, quæ ne in mentem quidem ipsis
venerunt, & ut, contra regulas bonæ in-
terpretationis, eorum verba, quæ con-
jungenda erant, separemus; & quæ se-
paranda erant, jungamus &c.

52. *Posterius* accidit, si præjudicio præ-
cipitantiæ humanæ consuevimus de re-
bus ipsis, non secundum earundem es-
sentiam, sed secundum externam speci-
em, & de humanis actionibus non se-
cundum earundem naturam, sed secun-
dum accidentales quasdam circumstan-
tias, quæ aliam plane faciem rebus in-
ducunt, judicare. Eo namque seduci-
mur, ut & de veritate, atque erroribus
in libris comprehensis, *è forma-dictionis
ac genere scribendi*, quo usi sunt Autores,
judicemus, & quidem prout quisque sen-
tit scribendi genus ad inclinationem su-
am aut genium suum propius accedere,
vel eidem adversari.

53. Itaque alii scribendi genus *grande, obscurum, Satyricum, vehemens, imo injuriosum* avide amplectuntur ! alii scriptum *humile, perspicuum, apertum, lene, vel frigidum* ac Phlegmaticum magis sese occupare patiuntur, adeoque in libri alicujus interpretatione & dijudicatione eosdem committunt errores, quos apud eos, qui affectum ad lectionem statim afferunt, observavimus.

54. Jam si paucas has, sed summe necessarias regulas studiose negligis, necesse est, te in dijudicatione tua *calumniatorem fieri*, ac teipsum apud homines neutri parti obnoxios prostituere. Itaque pro concludendo hoc capite, adhuc est diu consuetis ac quotidie occurrentibus exemplis *communissimos characteres hujusmodi calumniatoris* videamus, quo studiosius hoc evitemus.

55. Calumniator *Scriptori affingit sensum*, qui ne in mentem quidem ipsi unquam venit, eumque deinde accusat, quasi erroneam sententiam asserat, ac vi adhibita eum cogere conatur, ut fateatur, se verba secundum calumniatoris interpretationem intellexisse.

56. Calumniator *ex Scriptore excerpit phrasēs omnes æquivocas*, easque à toto corpore (i. e. contextu) separat, *aliqua verba omittit, & alia passim inserit*, solùm ut apud alios eum verosimiliter suspectum reddat; quasi errores ridiculos vel perniciosos foveat.

57. Calumniator lapsus *interpretis Auctori operis*; errores *discipuli*, vel qui ejus loco est, Præceptori ac Doctori ejus; vel *Doctoris* certam sectam amplectentis, *toti Sectæ*; item *sphalmata scribæ vel Typographi Scriptori ipsi* imputat.

58. Calumniator pro sententia Scriptoris venditat ea, *quæ is sub aliorum nomine differit*, e. c. Quando in Dialogis, Fabulis, Comœdiis, &c. personæ diversi characteris inducuntur, ac Autor fatagit, ut cujusque personæ characterem sermonibus appositis juste exprimat, Calumniator eo prolabitur, ut Auctori has sententias, quas sub personæ pædantæ, vel hypocritæ, vel qui in præjudiciis hæret, vel qui vitiis abundat, protulit, imputet, tanquam suas.

59. Calumniator in libri alicujus dijudicatione non considerat, *ex quanam intentione Autor sit locutus*, sed omnia tor-

quet secundum propositum pravæ intentionis suæ, atque hic perinde censet, an Autor *serio*, an *per jocum*; an *expositè* & *primariò*; an incidenter ac obiter *an interrogative* an *affirmative*; an sua sponte, an aliorum instinctu, aliquid scripserit? num doctrinam suam *defendere* atque asserere, an adversarium *refutare*, & ad ejus objectiones respondere; an adversus eam è propria ejus confessione disputare voluerit? an de rebus loquatur, uti sunt *in se*, an prout à *vulgo* in communi phrasi considerantur? &c. cum omnes hæ circumstantiæ magnopere differant, ad quarum mutationem Virum sapientem interpretationem ac judicium suum mutare quoque oportet.

60. Calumniator apprime cavet, *ne loca obscura cum perspicuis conferat*, sed statim irruit in ea, quæ Autor nimis breviter, obscure, vel generalius scripsit, ac data opera prætermittit declarationem, demonstrationem, limitationem &c. dictarum phrasium, quas alibi deprehendit. Pro insolubilibus jactat ea, quæ scit Autorem jam alio in loco refutasse; Studiose diversas editiones conferre

erre negligit, vel data opera editionem
estimam eligit, & quærit, quemadmo-
um è vulgaribus loquendi formulis eas,
bi Autor locutus est in sensu Philosophi-
o, item ex dubiis & generalibus, theses
peciales ac determinatas, & ex his illas
doriatur, *ac autorem de contradictione ac-*
uset, de qua etiam eum accusare solet, si
Autor diversis in locis de eadem re di-
versimode locut⁹ est, dum duabus phra-
ibus usus est, quæ in eundem tamen sen-
um recidunt.

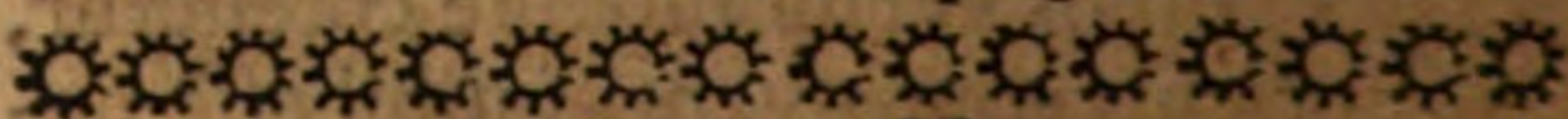
61. Calumniator Autori tribuit erro-
res, *quos olim defenderat*, sed quos postea
publice retractavit, quasi adhuc in iis
hæreret.

62. Calumniator è thesi Autoris pro-
lubitu educit *consequentias aperte erroneas*,
ac alterum, qui, expresse tamen vel cum
aliqua saltem verisimilitudine cōtestatur,
sibi cum his consequentiis nihil esse ne-
gotii, vult cogere, ut eas tanquam suas
recipiat.

63. Calumniator *silentium adversarii*, vel
si ad omnes minutias non respondit, ita
interpretatur, *quasi hoc ipso victoriam sibi*
concesserit, vel adversus pondera argu-

mentorū suorum non habeat, quod obijciat: Cum alter sæpe ideo taceat, quod argumenta adversarii videat tam rudia esse atque absurda, ut responsione non egeant, vel adversarium nihil nisi jam sæpe repetita atque refutata protulisse; Vel quod intelligat, ex mera pertinacia alterum contentionem velle continuare, vel denique quod agnoscat, inter prudentes eum haberi sapientiorē, qui prior alteri cedit.

64. Calumniator de aliorum libris judicat non secundum propriam cognitionem, *sed quatenus ab alienis judiciis occupatus est*, &, ut libro alicui existimationem detrahat, utitur judicio eorum, qui inimici sunt Autori, tanquam argumento præclarissimo, cum id aperte sanæ rationæ rationi repugnet.

CAPUT V.

DE PROMPTITUDINE ALIORUM
ERRORES REFUTANDI.

Argumentum Capitis.

Connexio n. 1. 2. 3. Quidnam sit Disputare n. 4. Refutatio errorum sit verus scopus omnium Disputationum, n. 5. Inde sequitur, omnem Disputationem in-
ter tranquillos Status esse referendam, nec quicquam
eidem

eidem cum bello esse commune. n. 6. 7. Et Disputantes sese mutuo juvare oportere. n. 8. In praxi errorum propugnatio finis ultimus est Disputationum. n. 9. Et conservatio humanæ autoritatis. n. 10. Unde vulgo etiam Disputationes cum bello comparantur. n. 11. In iisque non solum fraus, n. 12. sed etiam vis aperta grassatur n. 13. Et Disputantes conferendi sunt Heroibus Amadisii. n. 14. Hic quoque non est opus novis Lectionibus tradendis n. 15. Sed ex jam dictis hæc duo generatim sunt observanda n. 16. I. *Ne disputes ob inanem gloriam, sed ob errores demonstrandos.* num. 17. Quid judicandum sit de consuetudine hac, quod exercitii gratia disputatur. n. 18. II. *Disputa modo pacifico, placido atque aperto.* n. 19. Licentiæ Disputatorum n. 20. Varii modi disputandi. n. 21. Vel viva voce, vel scriptis n. 22. Viva voce, vel juxta artem Syllogisticam, vel per quæstiones & responsiones n. 23. Syllogistica magis est apta ad errores defendendos & ad stratiotice decertandum n. 24. Plura ibi possunt applicari sophismata num. 25. Abusus hujus artis eam reddit perniciosam. n. 26. Non est sufficiens ad errores aliis repræsentandos. n. 27. 28. Et ne minima quidem ejus specimina exhiberi possunt. n. 29. Sapienti tamen hæc disputandi ars toleranda est. num. 30. & quomodo circa eam se gerere debeat. num. 31. Modus disputandi per quæstiones & responsiones optimus est n. 32. & antiquissimus n. 33. Et Sophismata hic occurrentia facile possunt refutari. n. 34. Pertinaces quoque hoc modo facilius confundi possunt. n. 35. In scriptis nec quæstiones commode adhiberi queunt, nec Syllogismi. n. 36. Sed Discursus ordinatus. n. 37. Maxime eo est elaborandum, ut *περί τὸν ψῆφον* adoriatur. n. 38. Sed vulgo conclusiones ac omnes minutiae impugnantur. n. 39. Interdum plura, quam unum, prima falsa notanda sunt. n. 40. & nonnunquam circa conclusiones peculiare quid moneri potest. n. 41. Dux methodi refutandi n. 42. (1) Ut ostendatur, quomodo-
 dum

dum è thesi errantis Conclusio aperte falsa sequatur. n. 43. (2) Ut indicetur, quemadmodum thesis erronea cum veritate indubia connecti nequeat. n. 44. Prior via vulgo magis commendatur, quam altera. n. 45. Sed ea faciliior quidem est pro refutantibus n. 46. Altera vero errantes fortius convincit. n. 47. An Viro sapienti in refutandis erroribus scripta scriptis cumulare liceat. n. 48. Unicum scriptum, vel omnino duo sufficiunt. n. 49. Id quod experientia quotidiana confirmatur n. 50. III. *Refuta errantes breviter & perspicue.* num. 51. IV. *Refusa errores humano generi perniciosos.* Non omnes opiniones contrariæ habendæ sunt pro erroribus. n. 52. Nec disputandum est de huiusmodi rebus, quæ committendæ sunt cuiusque arbitrio, vel quæ sunt incognitæ. n. 53. Contra hanc annotationem vulgo enormiter impingitur. n. 54.

I.

IN investiganda veritate, erroribusque detegendis, homini res est vel *cum se ipso*, vel *cum aliis*. Illud fit, cum ingenium suum incipit componere, ac verum fundamentum jacere ad verum rationis suæ usum.

2. Si res ipsi est *cum alio*, id fit vel in *statu inæquali*, ubi alter ab altero dependet, si nimirum alter Doctoris, alter auditorum vice fungitur; vel qui se mutuo adjuvant, in *æquali* vivunt *statu*, quantum hoc quidem concernit propositum, in quo neuter ab altero quicquam discere, vel alterum docere prætendit.

3. Hi

3. Hi si *veritatem incognitam pari desiderio* inquirunt, ac in ejus inquisitione, vel in cognitione erroris *statim concordant*, ut cum duo problema Arithmeticum propositum solvunt, & summè consentiunt; hic non opus est peculiaribus observationibus, nisi quod dolendum est, quod hæc methodus, sicut aliquando in mathematicis, ita & frequenter *in disciplinis omnibus utilibus non usurpatur*, cum tamen secundum commune proverbium, oculi plus videant, quam oculus, & jam supra commemoraverimus, hac ratione quam maxime infallibiliter probari posse, an in veritatis investigatione aberraverimus, nec ne.

4. Sin *duas foveant sententias contrarias*, & quisque suam veram existimat, alterius vero falsam, atque ut suam probare, alienam vero opinionem refutare conatur, inde oritur *Disputatio*, de qua pro concludendo hoc libro paucis adhuc agemus.

5. Itaque sana ratio ostendit, cum in unaquaque Disputatione homines eo elaborent, ut, quod prætendunt, *veritatem confirment*, vel errores potius *refutent*,
quod

quod & hæc errorum detectio, iisque
opposita veritatis confirmatio *verus ac*
unicus finis ultimus esse debeat omnium
Disputationum.

6. Et quia hic finis ultimus per rati-
onem omnibus hominibus communem
unice obtineri potest; usus vero ratio-
nis extra statum tranquillum humano
generi nil prodest, & liberatio ab erro-
ribus summis beneficiis annumeranda
est, denique status dissentientium ordi-
nariè eò tendit, ut alter alterum à co-
gnitione veritatis abducatur, & in errores
magis magisque detrudatur; facile intel-
ligi potest, *statum Disputantium, statibus*
tranquillis annumerandum esse, & cum
bello ei nil esse commune.

7. Et certe cum omne bellum in *vi ac*
fraude consistat, quomodo possibile es-
set, ut his in alio cognitio erroris, & ab
eo liberatio excitari queat, quandoqui-
dem intellectus humanus vi nulli subje-
ctus est, fraus vero manifestos errores
inducere conatur.

8. Quemadmodum igitur in omni-
bus amicis Societatibusque alterum
pro virili adjuvare, eique suppetias fer-
re

re studeat, ut communis scopus utroque felicius obtineatur; Ita & necessario sequitur, ut *indisputando*, sive quis propriam sententiam demonstrare, sive errorem oppositum detegere studeat, *alter alterum, si hallucinetur, vel in devia prolatur, tempestive in viam reducere atque corrigere, vel, si opinionem suam non satis perspicue proponere possit, hic etiam, quantum potest, eum adjuvare debeat.*

9 Tales omnino oportebat esse Disputationes, si ductus sanæ rationis sequendus esset. Sed si consideremus, *cujusmodi vulgo Disputationes in usu sint apud Eruditos, reperiemus, omnia penitus inversa, dum finis ultimus omnium fere Disputatorum eò collimat, quemadmodum veritas obscuretur, atque errores pertinaciter defendantur.* Nulla invenitur conjunctio ad quærendam veritatem, eamque conjunctis viribus apprehendendam, sed disputantes contenti sunt & gaudent, si alter alteri veritatem è manibus, ut ita dicam, fraudibus extorquere possit.

10. Causa hujus mali in promptu est. Sapientes inter se disputant, quod *infirmitates ac lapsus suos agnoscunt, ac intelligunt,*

gunt, quod sagacissimum etiam ingenium erroribus expositum sit, & quod aliorum adjumento abstrusum quid facilius inveniri queat, quam si id soli quæramus. Sed in vulgatis Disputationibus unusquisque fere se tam imprudentem gerit, quasi *infallibilis esset*, adeoque cum longe sagacior sit, quam alii, non egeat, ut error aliquis commonstretur. Et hac ratione non quæritur veritas, sed utrinque *vana existimatio ac autoritas humana*, quæ errorum omnium fons est, studiose defenditur.

11. Jam his ita sese habentibus, non potest esse *tranquillus status* hujusmodi Disputatorum, sed hunc magnam *cum bello* oportet habere affinitatem, idque non verentur publice confiteri, dum nil vulgatum magis est, quam quod dicunt: *Disputationes ad instar Bellorum esse.*

12. Nam cum in bello *fraus* consuevit, in disputando certa quoque habent strategemata, si vel sophisticis utuntur Syllogismis, vel verborum detorsione aliisque pravis interpretationibus &c. hos, quibuscum disputant, decipere student.

13. Ac existimari quidem posset, *vim a-*
pertam in Disputationibus non invaluisse, unde etiam bella incruenta appellari solent; sed, si accuratius rem consideremus, deprehendemus, vim à disputationibus omnino non abesse, & Disputatoribus hic non tam voluntatem, quam vires & facultatem vim eam exequendi, deesse. Nam quid aliud sunt *injuria* atque *cavillationes*, quam facinora violenta, quibus honorem alterius violare conantur? & si v.g. contra scripta adversarii *carnifice & igne* ferociunt, satis sese produnt, quid ab ipsis expectandum fuisset Auctori, si in eorum potestate fuisset. Imo quod Viri præstantissimi, tanquam hæretici, ab his, qui disputando ipsis inferiores fuerunt, vi autem prævaluerunt, occisi, excruciat, in exilium ejecti aliisque modis exagitati sunt?

14. Itaque vulgares Disputatores ne digni quidem sunt, ut cum ingenuis militibus comparentur; sed ab ingenioso quodam Viro jam *comparati sunt Heroibus ineptis Amadisii*, qui vias publicas occuparunt, ibique effigiem Amasiæ, quam pro phantasia sua sibi elegerunt,
S
suspens.

suspenderunt, ac equites prætereuntes coegerunt, ut vel faterentur eam percherrimam totius mundi esse, vel cum ipsis decertarent, & varias injurias, imitricidationem, ab ipsis expectarent.

15. Cum autem cognitio veritatis, & consequenter etiam cognitio errorum institui secundum naturam atque rationem omnibus hominibus communem debeat; iterum non tam opus est novis regulis ac lectionibus, quemadmodum errores aliorum refutare debeamus, quam ut *in aliis eadem compendia applicentur, quibus ipsi egemus*, ingenium nostrum composituri, & ut à vulgatis compendiis, quibus in arte disputandi utuntur, abstineamus.

16. Solum enim opus erit ex his, quæ hoc capite hætenus notata sunt, Lectiones hic observandas in duos aphorismos colligi, quorum alter *finem ultimum* Disputationum, alter *media eò pertinentia* respicit.

17. Illa Lectio hujusmodi est: I. *Noli disputare ob inanem gloriam, sed unice ob demonstrandos errores.*

18. Unde facili negotio intelligi potest, quid judicandum sit de Disputationibus his

his, quæ habentur exercitii gratia. Nam si is, qui hac ratione disputat, id, quod verum esse negat nihilominus defendit, manifestum est, quod à regulâ nostrâ deflectat. Et quotidiana experientia ostendit, quod ejusmodi Disputationes vulgo inanem gloriam corroborare, vel comparare quærant; Nisi is, qui hac ratione disputat, explorare velit auditorem suum, an idoneus sit, ad objectiones, quæ adversus regulas fundamentales veritatis proferri possent, refutandas. Id enim, quantumvis summopere sit laudandum ac necessarium, tamen, ut supra quoque monuimus, ad hoc caput non spectat.

19. Altera lectio est: *Disputa modo pacifico, placido atque aperto, & abstine ab omnibus mediis hostilibus, morosis, ac subdolis, videlicet à manifestis criminationibus & fallacibus argumentis.*

20. Quamquam enim hujusmodi media Sophistica inter eruditos, tanquam licentiæ Disputatoriæ, & singularis quædam ars ac prudentia disputandi, concedantur; tamen hoc è præjudicio jam refutato proficiscitur, quasi in Disputationibus bellico more sit agendum; Et sci-

unt Prudentes, dolum non esse prudentiam.

21 Hoc adeo præcipuum est, quod circa artem disputand monendum erat. Nā etsi *diversos disputandi modos* speciatim considerare vellemus, tamen hic nil, quod magnopere notandum esset, quodque c superioribus præceptis nostris intelligi neqveat, sese observandum offerret; vel id jam ab aliis vel alibi fusiis esset pertractatum, ita ut supervacaneum foret, id hoc loco denuo repeti; itaque rem paucis adhuc delibabimus.

22. Disputatio omnis fit vel *oraliter*, vel *in scriptis*.

23 Si *oraliter* disputatur, usurpatur vel *ars Syllogistica*, in Academiis longo usu confirmata; vel modus disputandi antiquissimus ac bene in re fundatus, *per questiones*.

24 De *Syllogistica* breviter ac simplicissime statuimus, eam non tam aptam esse ad alios errores convincendos, & ad veritatem pacifica ratione inveniendam quam ad inanem existimationem propugnatione errorum perniciosissimorum sibi comparandam, & ad *stratiotice* decertandum, ita ut neu-

neuter de victoria magnopere gloriari
queat. Testatur hoc universalis experi-
entia, quoties duo in hac arte exercitatis-
simi mutuo concurrunt; Et Eruditorum
complures eo jamdudum respexerunt,
cum dixerunt, quod disputando verita-
tem amittamus.

25. Inde etiam fit, ut *tot Sophismata in ar-
te Syllogistica afferri possint*, quæ in altera
methodo, cum per quæstiones disputa-
tur, non sunt timenda, nimirum, si Syllo-
gismus in forma non sit recte compo-
situs, id quod paulo difficilius in oculos
cadit, & quandoque intenta cognitione
eget, in primis si propositiones modales,
exclusivæ &c. in hujusmodi fallaciis u-
surpentur.

26. Quare, etsi non negamus, omnia
isthæc vitia, non tam ab ipsa disputandi
arte, quam ab *abusu per Sophistas inducto*,
proficisci; tamen in vita humana usus ob-
tinuit, ut res innocuæ, à quibus homines
maligni frequentem occasionem su-
munt iis abutendi, & ubi abusus hic, quod
radices altiores egit, extirpari difficulter
potest; malæ potius, quam bonæ existi-
mentur, adeoque penitus prohibeantur,

vel faltem optetur , ut prohibeantur.

27. Ac, si concedamus, Sophistas ex abusu Syllogiftices nullam rixandi occasionem captare ; tamen magnis ac prægnantibus ex causis hæc ars disputandi indigna esset tantis efferri encomiis, quia sæpius monuimus, *veritatem, adeoque & errores cognosci prius oportere, quam Syllogismus confici queat*, ac artem Syllogismos componendi nequaquam habendam esse pro medio, veritatem aliquam incognitam reperiendi.

28. Etsi omnino prætendatur, quancquam necesse sit, hunc, qui errores refutare vult, prius errorem cognoscere, quam Syllogismum conficiat, tamen *alterum, qui refutandus est*, commodissime ad erroris sui agnitionem per Syllogismos deduci posse : Hæc tamen exceptio ideo suspicionem effugere non potest, quia hac ratione præter necessitatem inter homines differentia aliqua confingitur, cum omnes homines ejusdem sint naturæ, ac per eandem viam & veritatem & errores cognoscant, & is, qui hac ratione errorem suum non agnoscit, nunquam per Syllogismos con-

vin-

Vincetur, sed semper elaborabit, quem-
admodum per distinctiones varias, nihil
significantes atque obscuras, quas secun-
dum artem disputandi tam concinne,
quam alter Syllogismos suos, applicare
scit, elabatur.

29. Quæso te, si ars Syllogistica tam
comprobatum remedium est, alios con-
vincendi de errore, *exhibeantur ejus præ-
clara aliquot specimina.* Quotnam secula
sunt præterlapsa, quibus in Academiis
creatæ sunt tot equitum Syllogisticorum
myriades, ac in totum mundum longe
lateque emissæ, ad errores oppugnan-
dos? Num in tot millibus unicus unicum
saltem hominem potest ostendere, quem
arte Syllogistica eo redegerit, ut sese
captivum dediderit, ac confessus fuerit,
quod arma Barbaræ alicujus vel Celarent
errorem suum aperuissent & intelle-
ctum ejus emendassent? Neque enim e-
xistimo sufficere, quod ejusmodi rixator
multum gloriatur de obtenta victoria, si
alter se captum non confiteatur, etsi ipse,
& qui ab ejus partibus stant, alterum vi-
sum esse, vociferantur.

30. Noli tamen hoc, quod de Syllogi-

stica hactenus diximus, ita accipere, quasi eam *tanquam artem per se perniciosam diffamare velimus*. Syllogismus in se consideratus, & in forma sua spectatus, nec verus est, nec falsus; Abusus tamen ejus verum usum superat. Nihilominus *hæc disputandi ars in omnibus Academiis introducta est*, nec ullius hominis est vel cogitare, quemadmodum hæc lerna malorum valide ac cum rigore tollatur. Et sic Sapientiæ amans non aliter agit, ac peritus Medicus, qui, si corpus impuris humoribus repletum ipsi proponatur, *eos tolerat*, quod videat, eos non sine periculo, & ne pauci illi spiritus vitales admisti simul decedant, expelli posse; & lenibus saltem remediis paulatim noxiam qualitatem iis auferre studet.

31. Ita etiam Vir prudens *operam det*, ut in *Syllogistica* ordine & absque schismatibus agere studeat, ac deinceps consveras Sophistarum artes cognoscat, iisque obviam ire valeat. Prius beatus Parens meus in Methodo Disputandi demonstravit. De posteriori jam in latina Introductione (seu Prudentia cogitandi & ra-

rationandi) prolixius egimus , quò, brevitatis causa, nos referimus.

32. Porro modus disputandi per *questiones & responsiones* citra dubium est *optimus* , quoniam pari ratione Veritas una cum erroribus apud nos ipsos cognoscitur, quod in capite primo ostendimus, cum de usu dubitationis ageremus, & quia in secundo capite jam luculenter demonstratum est, præstantiorem hanc methodum non dari; ut taceam , quod hoc ipso errans quasi cogitur, ut errorem suum agnoscat, dum propria confessione eò adigitur, ut originem ejus incipiat intelligere, adeoque dulci quadam vi compulsus, vel errorem suum revocare , vel sibi ipsi contradicere, vel præ pudore tacere cogitur.

33. Quare hæc Methodus etiam *antiquissima* est, ac diu ante in usu fuit, quam Aristotelica illa ars Syllogistica prodiret; Id quod scripta *Platonis* , & quæ *Xenophon* de doctrina *Socratis* memoriæ prodidit, sufficienter testantur. Imo longo post Aristotelem intervallo ea usurpata est, quod non solum *Disputationes Christi cum Judæis* habitæ edocent, sed & diversa

Sophismatum genera ostendunt, in Logica Aristotelica occurrentia, quorum in arte Syllogistica nullus omnino est usus. Ut Fallacia plurium interrogationum; Fallacia compositionis & divisionis, &c.

34. Etsi autem negari non potest, hanc quoque disputandi methodum abusu suo esse expositam, & *Sophistam* diversimode minus exercitatum decipere posse; tamen hi abusus tam crassi sunt ac palpabiles, nec tot subtilitatibus intelligendis obnoxii, quam *Sophismata* contra Syllogisticam, adeo ut *unusquisque*, dummodo praeditus sit intellectu praestanti naturali, nec sese praecipitet, cujuscunque sit status, vel sexus, facillime eos intelligere ac evitare queat.

35 Porro etsi homo erroribus suis nimis agglutinatus, ut eos relinquere nolit, hac disputandi ratione *cogi non possit*, ut errorem suum confiteatur; tamen alterutrum agere eum oportet, aut ut pudore subactus *conticescat*, aut ut plebis etiam vilissimae ac indoctae *fabula* fiat: cum è contrario in arte disputandi homo pertinax, qui obscuris distinctionibus elabi

conatur, vel temere vociferetur, & ut plurimū, quo impudentior est, eò majorem quo ad externam speciem famam etiam inter eos, qui eruditi sibi videntur, reportare soleat.

36. Denique si in scriptis disputatur, nec *Syllogistica*, nec *Methodus per quaestiones & responsiones* commode adhiberi potest. Posterius enim ideo non procedit, quia adversarius non est praesens, ut respondere mihi possit. Illud autem inter eos, qui multum alias *Syllogisticae* tribuunt, jam inde ab aliquot annis pro tædiofo atque ingrato habitum est, eò quod in scriptis cum Eruditis potius nobis agendum sit, quam cum Discipulis, & hac ratione scripta, in quorum singulis paginis formales Syllogismi leguntur, ab Eruditis elegantiae studentibus, paedantici existimantur.

37. Itaque hic nil reliquum est praeter *Discursum*. i. e. ut rationes, quas adversus errorem aliquem in medium afferre cupimus, consveta dicendi scribendi que ratione ordine ponamus, ex iisque vel vanitatem theses, vel insufficientiam rationum atque argumentorum, adversariis indicemus.

38. Et quoniam è doctrina Logica satis apparet, errores omnes à regula quadam fundamentali veritatis, quæ non nisi unica est, tandem aliquando deflectere oportere; communiter etiam errores tam arctam inter se connexionem habere solere, atque veritates, nisi quod errorum fundamentum nullius pretii sit; facile colligi potest, quod, sicut in omni refutatione, ita & in scriptis origo erroris alicujus vel errorum plurium inquiri, eaque tanquam caput refutari debeat; Nam si hoc praestitum, ac *πρωτον ψευδ* sublatum sit, Conclusiones superstructæ sponte sua corruunt; adeoque tempus ac charta redimitur, quæ alias, si ab ipsis incipere velimus, impendenda, & eadem subinde repetenda forent.

39. In scriptis tamen Eruditorum vulgo contrarium deprehenditur, dum fere omnes adversarii Conclusiones, imo omnes phrasas atque minutias attrectant, ac saepe primum falsum ne attingunt quidem, vel saltem in eius tractatione oscitanter ac superficialiter procedunt. Id quod vel inde accidit, quod veram Disputandi artem nondum didicerunt, ac cerebellum suum nondum composuerunt, Discipulisque adhuc annumerandi sunt, Vel quod intelligunt quidem, quantum interfit in primi falsi evolutione, sed hoc negligunt, ut impugnatione Conclusionum apud nomine tenus Eruditos eo majus nomen auctoritatemque sibi parent, & plures paginas conspurcare queant.

40. Cave tamen hoc ita intelligas, quasi in unico primo falso refutando semper sit inhaerendum, nec Conclusiones ulla ratione impugnanda. Interdum enim tam absurda in refutandis erroribus inveniuntur, ut Autor aliquis duo, tria, vel plura prima falsa pro fundamento ponat, imo ut ne Conclusiones quidem cum primo falso cohaereant, sed contrarium potius inde deduci queat. Prius si contingat, singulae falsae hypotheses, quibus errans Conclusiones suas superstruit, eligendae sunt ac singulae perspicuae ac modeste refutandae, etsi ad convincendum errorem sufficiat, falsitatem unius fundamenti demonstrasse; ostensio vero omnium falsorum fundamentorum errantem fortius tantum convincere debeat.

41. Sin posterius accidat, ob eandem rationem erranti ostendisse proderit, quemadmodum sequelae suae, ne cum proprio quidem fundamento, connecti possint. Atque hoc dicitur κατὰ τὸν ἰσχυρισμὸν disputare.

42. In refutando primo falso, & in quacunque omnino refutatione, duae in promptu sunt viae, quibus erranti lapsus ejus demonstrantur, videlicet, si vel ipsi ostendatur, quemadmodum ex thesi ejus falsa conclusio, quam ipse falsam esse agnoscit, necessario sequatur; vel quemadmodum haec ejus falsa thesis cum alia quodam veritate magis generali, quam

quam æqualiter nobiscum veram esse statuit, *nulla ratione* *connecti* queat.

43. *Prior via* in eo fundatur, quod è falsa thesi paucæ veritates concludi quidem possint, sed necessario multos etiam errores inde fluere oporteat; Cum ex adverso è veritate aliqua, consequentiis rite institutis, nil nisi veritates derivari queant. Atque ita sana ratio docet, si alteri demonstrare possum, unicam saltem falsam opinionem è thesi ejus fundamentali sequi, quod eam thesin non veram, sed falsam esse, necessum sit.

44. *Posterior via* hoc fundamento nititur, quod oporteat errantes, nisi Sceptici sint, necessario veritatem aliquam fundamentalem nobiscum habere communem. Cum igitur in universum veritas cum veritate cohereat, ac prima falsa impossibiliter cum aliis veritatibus connecti possint, non possunt non errantes hac methodo vanitatem opinionis suæ agnoscere.

45. Plures Eruditorum priori viæ plus tribuunt, quam posteriori, atque errantem ea fortius constringi posse pretendunt. Manifestum tamen est, *Si* prior pro refutantibus faciliorem quidem esse posteriore, sed *intuitum* errantis longe minorem fructum præbere, quam alteram.

46. *Facilitate prior via* ideo præstat, quia una tantum est veritas, & Conclusiones cum veritatibus fundamenta- libus una saltem ratione connectuntur, cum ex adverso veritas una mille falsas opiniones sibi possit habere oppositas; & si semel aliquis à veritate recessit, deinceps plerumque plures ac graviores errores committere solent. Jam semper facilius est, id, quod multiplex est, observare, quam quod est unicum; Et e.g. facilius judicari potest de linea curva, quam de recta; de muliere deformi, quam formosa; adeoque aliquid reprehendere, quam emendare. Atque hæc vera quidem causa esse videtur, quam obrem via hæc tantopere prædicetur: quoniam id, quod nobis videtur facillimum, fere etiam videtur utilissimum; & quoniam inter Eruditos plures errorem quidem satis co-

gnoscent, sed paucissimi ingenium suum composuerunt, & viam veritatis cognoverunt.

47. Quod autem *posterior via errantem fortius convincat*, inde elucet; quia è priori errans cognoscit quidem opinionem suam falsam esse oportere; sed nec originem erroris sui cognoscit, nec veritatem sententiae oppositae, adeoque cognitio ejus solum est confusa. Secundum posteriorem autem viam manifestissime videt, quemadmodum praëjudicii alicujus culpa in devia aberraverit, ac sententiam oppositam certissime veram esse intelligit; & consequenter cognitio ejus longe distinctior est.

48. Cæterum sæpius usu venit, ut errantes sint pertinaces, ac errores suos magis magisque novis scriptis editis defendere conentur. Itaque non immerito quaeritur: *An viro sapienti in refutandis erroribus scripta scriptis cumulare liceat?* Si exemplis stare vellemus Virorum, etiam eruditorum alias atque celebrium, id affirmare cogemur. Sed cum constituerimus, solas regulas fundamentales humanæ rationis sequi, seposita omni autoritate humana, contrarium potius nobis est propugnandum. Nam, si errans è pertinacia errores suos defendat, ratio nulla apud ipsum, & qui eum sectantur, aliquid efficiet; apud hos vero, qui neutri parti adherent, necesse non est pluribus elaborare, quoniam hi jam argumentorum nostrorum pondus, & errantium pertinaciam cognoverunt.

49. Itaque Vir sapiens non nisi *unico scripto* utitur, idque vel ad defendendam doctrinam suam, vel ad ostendendum errorem adversarii; nisi errans in secundo scripto novi quid afferat; vel refutans agnoscat, in priori scripto se aliquanto obscurius scripisse, neque se omnia integre esse persecutum. Quo casu posito, non est incongruum novo scripto, quasi quodam Duplica, prodire. Sed quod superest, ordinarie nimium est & omisisse præstaret. Nam inter mille scripta polemica sic dicta vix duo reperientur, ubi in tertio scripto aliquid novi sit allatum. Et qui senten-

tiam suam in duobus scriptis satis perspicue exponere, ac rem sufficienter persequi nequit, is certe non erit idoneus, ut in tertio vel quarto scripto id præstet.

50. Perlege quæso omnia scripta polemica, (nam communi abusu omnes Disputationes scripta Polemica dici consueverunt) centum abhinc annis publicata, & unicum solum mihi ostende, ubi in tertio priora cum tadio non sint repetita, & novum quid vel minutissimum prolatum; nisi à quæstione principali prorsus discessum, & ad peregrina prolapsum, vel plane ad personalia, h. e. ad maledicta & ad criminationes, deventum sit. Et ordinarie deprehendes, in ejusmodi casibus rixatores absurdissimos semper postremis clamoribus prævaluisse; alteros vero, qui paulo prudentiores fuerunt sensu tadii ex hoc negotio procreari soliti, & debilitatis, quæ in tot scripta se penitus immiserunt, priores desisse.

51. Quemadmodum autem ex jam ostensis tertia Lectio facilitari potest, hoc modo: *Refuta errantes breviter ac perspicue.* Ita postremo reliquum adhuc est, uti consideremus, qualis Lectio sit observanda respectu ipsorum errorum refutandorum.

52. Ea vero hæc est: *Refuta errores humano generi perniciosos i. e. indubie falsos, vel valde à veritatis specie abhorrentes.* Fatendum est, errores omnes perniciosos esse, etsi primo intuitu non videantur magni esse ponderis. Sed non ilico sunt errores, quæcunque pro erroribus magnis clamoribus venditantur, præcipue quæ res verosimiles & à vero abhorrentes concernunt. Nam verisimilitudo & dissonantia à vero suos habent gradus, sunt innumeri, & ab ingenio humano accuratissime comprehendendi, ac discerni nequeunt, adeoque generi humano non admodum interest, utri sententiæ in hujusmodi casibus aliquis accedat; Sicut in vita communi non attenditur, an scutatus aureus una decima sexta minutissimi ponderis alterum excedat, vel an ex duabus viis, quæ ad eundem locum tendunt, altera alteram paucis passibus antevertat.

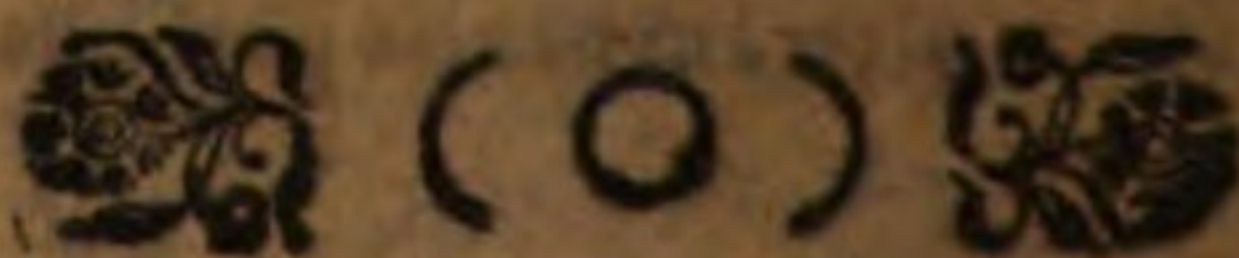
Ite

Item si duo colores valde propinqui aliquo discrimine
secernantur, sed ad quorum differentiam æstimandam
visu exquisitissimo opus sit. Quare æquè ut in his casu-
bus omnes homines discernere nequeunt, quid præcise
pro verosimili haberi debeat; ita dijudicari etiam non
potest, quidnam præcise pro verodisimili existimari de-
beat, adeoque in his casibus neutra sententiarum haberi
pro errore potest, multo minus impugnari eadem pos-
sunt; Sed Prudentes opiniones suas una cum rationibus
suis sibi mutuo significant, ac, si alter alteri non vult as-
sentiri, sibi mutuo nomen Viri sapientis concedunt.

53. Adhuc minus disputandum est de rebus *neque ad
verum, neque ad falsum pertinentibus*, sed vel *cujusque arbi-
trio* commissis, vel perpetuo rationi *incognitis*, quia ha-
bitatione error iis inesse nequit, sed vel uterque dissentiens
suum jure utitur, quando de cognitione vel igno-
rantia sua loquitur, vel ambo errant (adeoque neuter
habet, quod alteri objiciat) quando de communi loquun-
tur notitia, vel utrobique doctam suam ignorantiam sto-
lida scientia ornare volunt. v. gr. maxima pars quæstio-
num de sapore, de bonitate rerum, de lingua Angelorum
&c.

54. Hanc regulam & hoc monitum bene observabis
ne *quotidianis exemplis* adducaris, ut adversus id impin-
gas. In omnibus enim facultatibus reperies inter cen-
tum controversias ad minimum 99. dari, in quibus Erudi-
ti sese de maximis erroribus accusant, & stupenda vo-
lumina sibi invicem opponunt, cum utrorumque opinio-
nes vel verosimilitudinis, vel dissonantia a vero intuitu pri-
mo valde sibi mutuo affines sint, ubi vel de rebus incognitis
loquantur, vel utriusque sua utantur libertate pro cog-
nitione sua arripiendi utramvis sententiam. Exempla
sunt odiosa.

F I N I S.

Thomasius, Christian, 1655-1728

Praxis Logices

Francofurtum 1694

Ph.u. 504#Beibd.2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10047160-0

VD17 3:301950Z